D04 0547

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS:
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
KEIZERSGRACHT 188, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

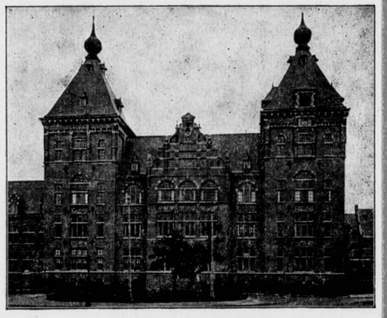

Ca. 9000 M² GELEGD
KOLONIAAL INSTITUUT - AMSTERDAM
LINOLEUM KROMMENIE

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK „BIJ ST. LAURENS"
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. 109 TELEF. 34871

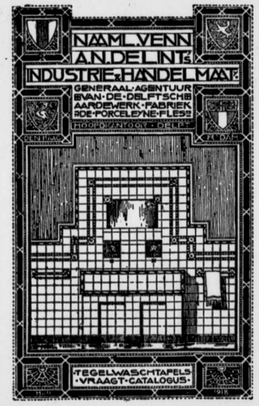

290 B

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA
REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT, TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

N.o

DIT IS NUMMER 1 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN BEELDHOUWWERK VAN OSSIP ZADKINE. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR VAN DEN EECKHOUT. HET OMSLAG IS GEDRUKT NAAR EEN HOUTSNEDE VAN HILDO KROP.

WENDINGEN I

T. H. S.
BIBLIOTHEEK
DELFT.

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS:
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
KEIZERSGRACHT 188, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

Ca. 9000 M² GELEGD
KOLONIAAL INSTITUUT - AMSTERDAM
LINOLEUM KROMMENIE

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST: LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR: 109 TELEF: 34891

290 B

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 1

DIT IS NUMMER 1 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN BEELDHOUWWERK VAN OSSIP ZADKINE. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR VAN DEN EECKHOUT. HET OMSLAG IS GEDRUKT NAAR EEN HOUTSNEDE VAN HILDO KROP.

WENDINGEN

T. H. S.
BIBLIOTHEEK
DELFT.

HERHALING VAN BEELD
DUPLICATE IMAGE

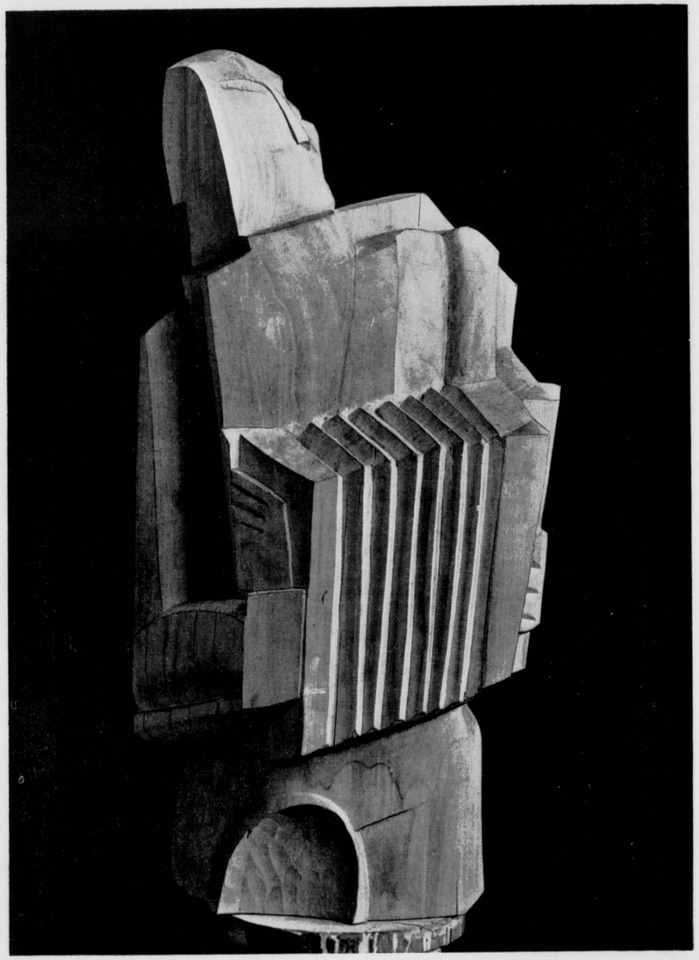

HARMONICASPELER HOUT 1924

TWEEDUIDEN

OSSIP ZADKINE DOOR VAN DEN EECKHOUT

Zadkine sait que l'âme de la matière
est soeur de celle du sculpteur.
MAURICE RAYNAL

Ossip Zadkine is op 14 Juli 1890 geboren te Smolensk aan den Dnjepr. Volgens door hemzelf verstrekte gegevens is hij, zestien jaar oud, door zijn familie naar noord-Engeland gezonden om er de taal te leeren en nog zoo het een en ander. Maar niet had men met hem voor, dat hij er beeldhouwer zou worden. Daartoe dreef den jongen Ossip vanzelf een demon der jeugd. In de Engelsche stad van zijn inwoning verliet hij den hem vaderlijk gewezen weg, hij bezocht op eigen initiatief een boetseerschool, verveelde er zich, trok dan zonder verlof naar Londen, moest daar echter als prijs voor een te onafhankelijk streven zelf den kost gaan verdienen, en kwam terecht als hulpje op werkplaatsen van beeldhouwers. Toen riep zijn vader hem terug naar Smolensk. Maar ook daar laat hij steen en hout niet met rust en vervaardigt hij zijn eerste goede werken. De vader geeft hem nu vrijheid en een jaargeld, en Ossip, nog steeds niet ouder dan 18 en 19 jaar, studeert te Londen aan een Kunstambachtschool en te Parijs aan de groote Academie van de rue Bonaparte, telkens gedurende niet meer dan eenige maanden echter: hij houdt het n.l. op géén school uit, want ieder keer weer is zijn désillusie volkomen. En hij begint dan eindelijk, enkel volgens eigen opvattingen èn op eigen aandrift te werken.

Zadkine maakt van den oorlog twee en een half jaar mee als vrijwilliger. Parijs is voor en na zijn milieu en arbeidscentrum. Zijn naam wordt langzaamaan gevestigd. Tentoonstellingen heeft hij gehad te Londen en Parijs, maar de eerste belangrijke te Brussel en Rotterdam, daarop volgen Berlijn, Rome, Tokio, en dan exposeert hij, maar nu uit een grooter oeuvre, te Parijs, Londen, Brussel.

Dat bij den, van aanleg juist wel gezelligen Zadkine de weerzin tegen de school zoo bizonder sterk zich geopenbaard heeft, behoeft niet zonder reden te zijn. Van oorsprong is hij, zooals zijn werk het aanwijst, geen kunstenaar, die op een westersche traditie zich moest doorzetten. Van de Moskousche vlakte gekomen, uit een wereld, waar ook de steden nog dorpsch zijn en de ziel primitief, zonder voorvaderen van Russisch-adellijken bloede, in wie het Westen tenminste nog altijd eenige wortels had, is hij in dit deel van Europa beland met primitieve instincten. Naar een beschrijving doet hij mij als persoon denken aan iemand, die in elk geval in zijn kunst hem verwant is, den Vlaming Cantré, want Zadkine heet klein van stuk, zoowel fel als gemakkelijk-in-den-omgang, levenslustig, belezen en toch primitief. Niet ieder volgt zijn primitieven eigenaard in zijn kunst. Velen worden meegesleept: opgeheven of bedorven. Maar Ossip Zadkine luisterde naar zijn „stem."

Dit te doen beteekent: opnieuw beginnen. Zadkine begint voor zichzelf de beeldhouwkunst inderdaad zoo ongeveer opnieuw; „zoo ongeveer" omdat hij ten slotte niet ontkomt aan den indruk van te Parijs bereikbare even primitieve kunstwerken van negers en vroeg-gothieken e. d., maar ook het „opnieuw" is gerechtvaardigd, want wel sterk moet dit nieuwe opvallen aan iedereen, die, ook maar even Zadkine's werk ziende, denkt aan wat de eeuwen aan steeds overwogener Fransche en Europeesche beeldhouwkunst hebben voortgebracht, aan de dansende figuren van Carpeaux bijv., die tegen den gevel der Parijsche Opéra als het ware de uiterste bereiktheid dansen van een niet verder voort te zetten cultuur. Carpeaux heeft, beelden houwende, voortgewerkt op een traditie, dat heeft Rodin op zijn grootsche wijze gedaan, en Bourdelle doet het ten slotte ook. Zadkine behoort daarentegen tot de kunstenaars, die niet een einde zoeken of zijn, maar een eerste begin. Als hem een ander kunstwerk roert, dan is het wat naast hem opduikt als eveneens een aanvang der beelding, het mag dan een oude Afrikaansche totem wezen of een werk van Archipenko of een Egyptische mummiekop of een Maria aan de deurboog van een 12de eeuwsche kathedraal.

Zadkine begint, als de negers, bij het materiaal zelf. De oudste beeldhouwwerken der menschheid zijn meer of min animistische symbolen of vertegenwoordigingen en zijn blokken of stompen hout, in welke dan, naar men aanneemt, de primitieve beeldhouwer vormen gezien heeft, die hij uit het blok of den stomp naar voren haalde. Voor Zadkine heeft, gelijk voor hen, het hout een wezen, waaraan hij geen geweld wil doen, en toont steen een aderenstelsel, dat hem belangt als iets van hemzelf. Zadkine is zeer zeker, zooals wij in elk geval in Holland kunnen weten, niet de eenige drager van zulke opvattingen. Ook bij onze beste Nederlandsche beeldhouwers is er die wisselwerking van den wil van den kunstenaar en den wil van het materiaal, — maar bij den Rus is ze m.i. nauwelijks verder gekomen dan tot het allereerste principe ervan. Hij is door dit één-zijn met de materie èn armer — aan inhoud armer — èn rijker — aan onbevangenheid rijker — misschien. In elk geval is hij wel zeer aan het begin begonnen.

Slechts langzamerhand vertoonden zich intusschen in Zadkine's plastischen arbeid verdergaande tendenzen. Religieuze stemming werkt erin door tot een soort eigen gothiek, en het geometrische beginsel, dat overal in Europa als een technisch primitivisme zich manifesteert, brengt hem bijgeval tot een architectonisch rhytme.

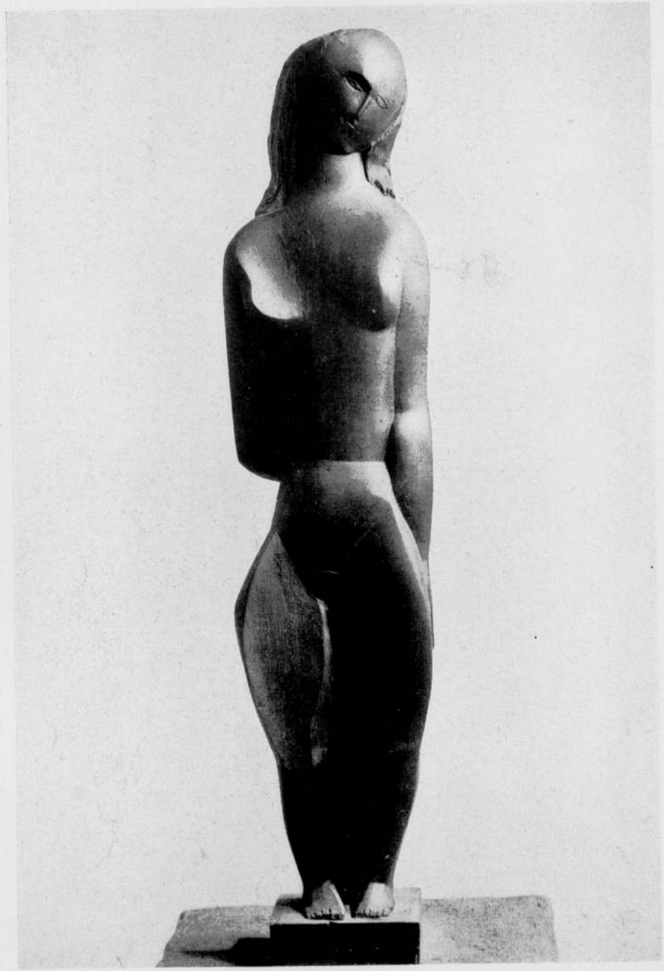

VENUS HOUT 1926

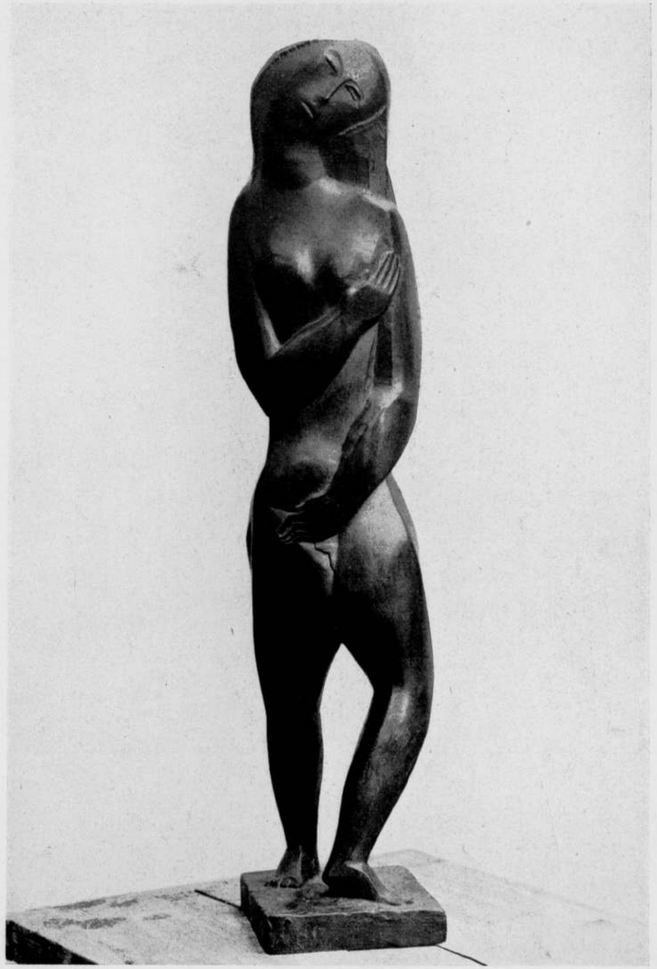

HERMAPHRODITE BRONS 1924

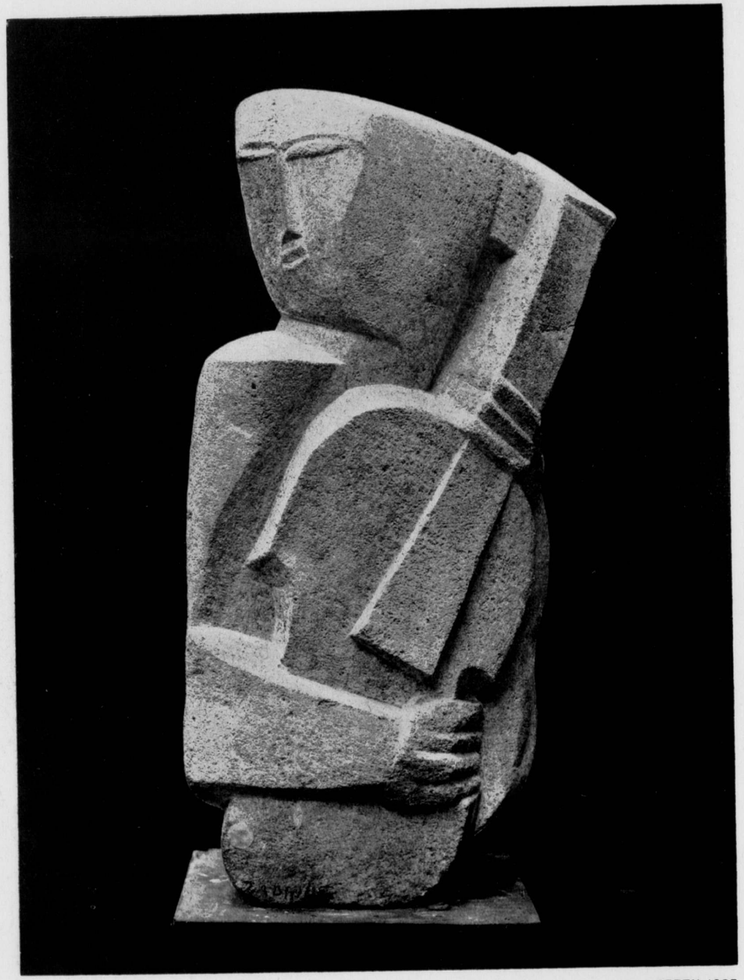

SCULPTUUR STEEN 1925

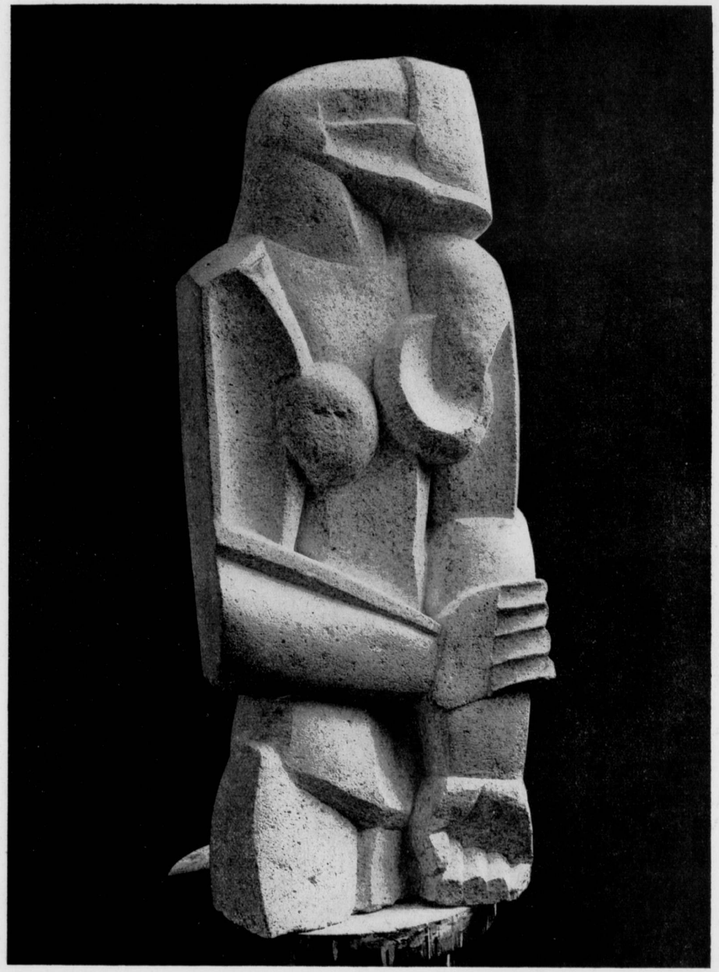

SCULPTUUR STEEN 1925

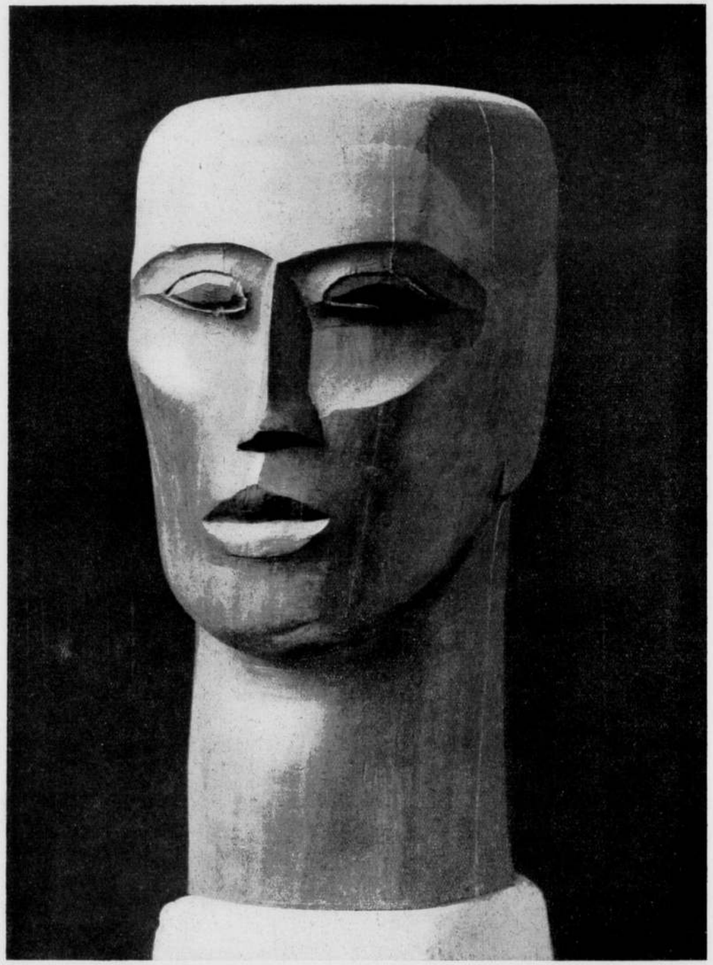

KOP HOUT 1924

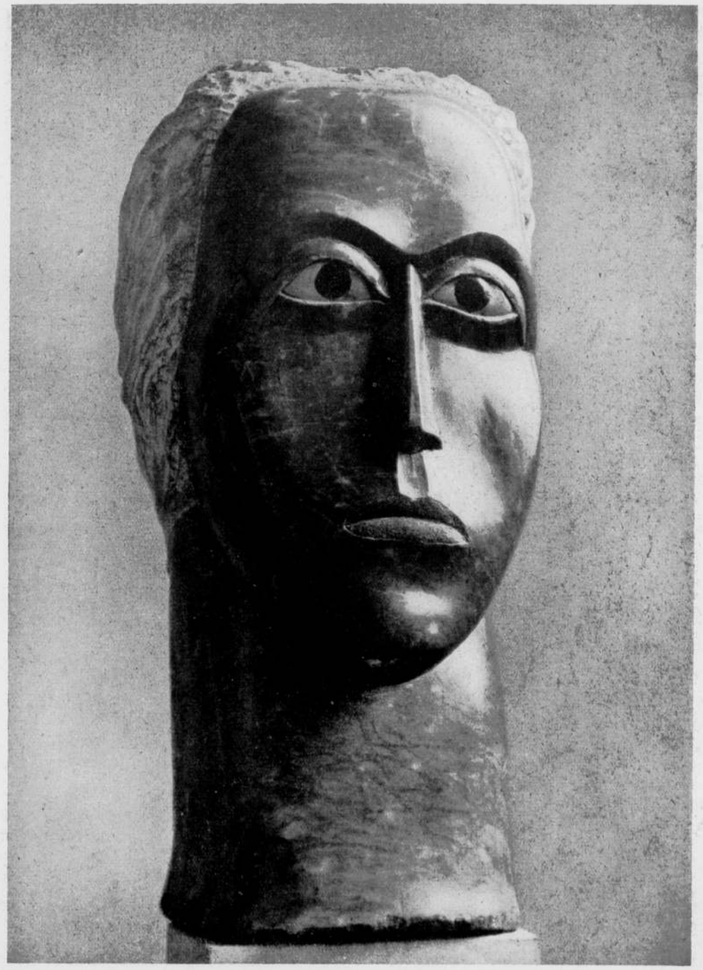

KOP MARMER MET GEÏNCRUSTEERDE OOGEN 1926

BALSPELERS BRONS

INNIGHEID BRONS 1928

KOP

HOUT UIT MIDDEN-AFRIKA 1927

KOP

EBBENHOUT

VENUS ACACIAHOUT 1923

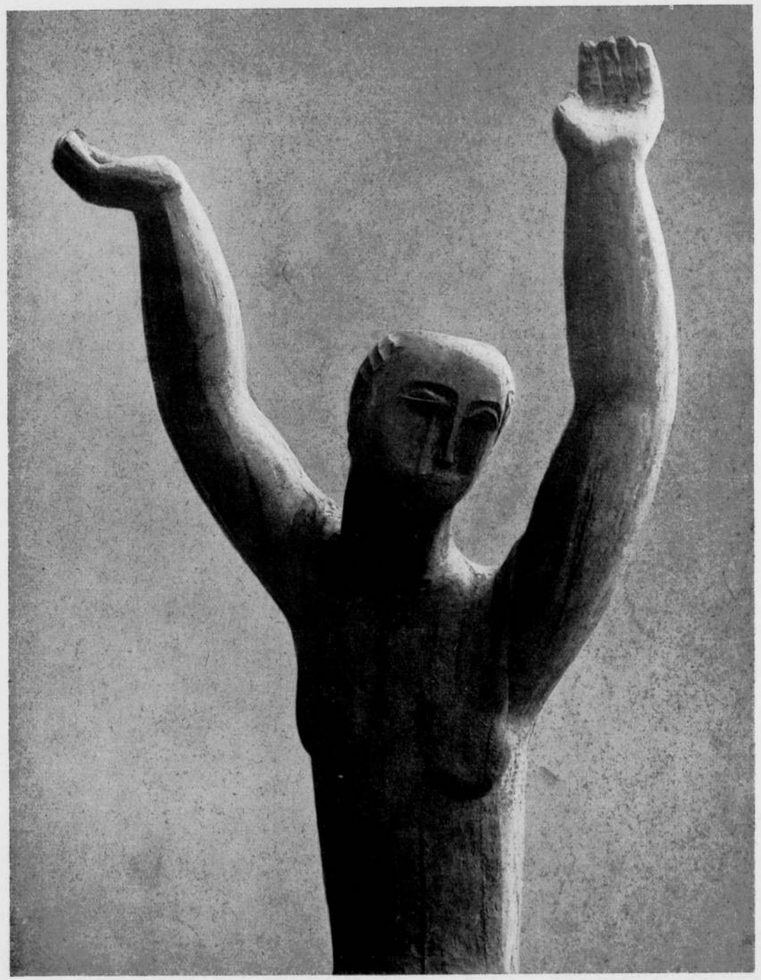

NIOBE, (DETAIL) HOUT 1926

MOEDERSCHAP BRONS 1920

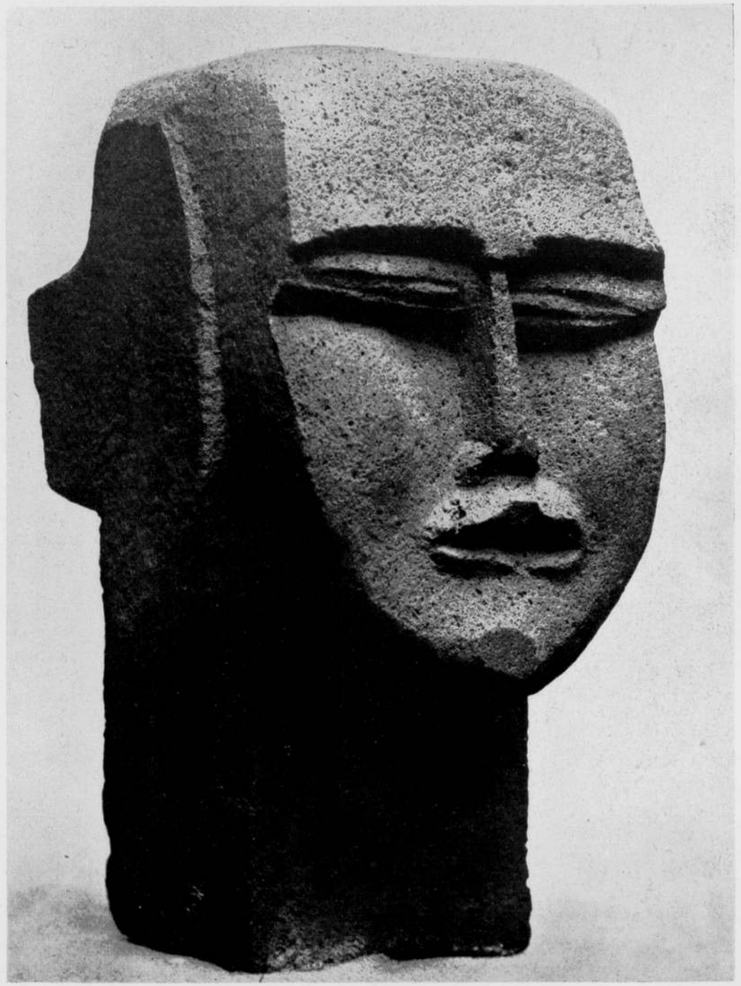

KOP VULKANISCHE STEEN 1926

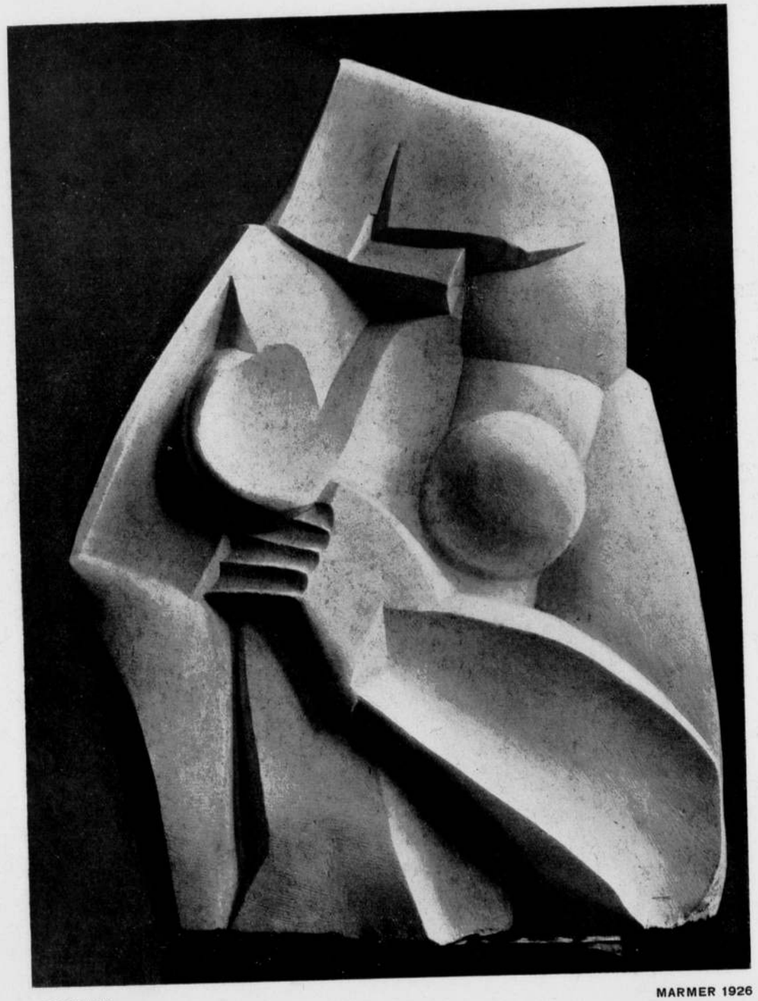

SCULPTUUR

MARMER 1926

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

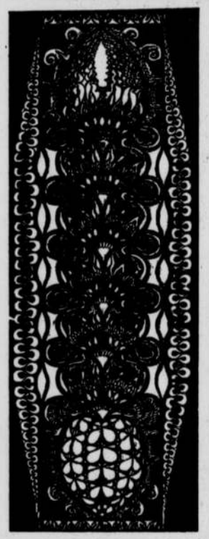

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

Internationale Prijsvraag

Uitgeschreven door het Thonet-Mundus-Concern

voor het ontwerpen van nieuwe modellen, met geheel of gedeeltelijk gebruik van de techniek van gebogen hout.
Er zijn prijzen beschikbaar gesteld voor een gezamenlijke waarde van: 2000.— Am. Dollars, welke onder de 4 in aanmerking komende groepen op de volgende wijze verdeeld worden:

Voor ieder der 4 groepen één 1ste prijs van $ 225.—
Voor ieder der 4 groepen één 2de prijs van $ 125.—
Voor ieder der 4 groepen twee 3de prijzen van $ 75.—

De Jury heeft echter het recht, het voor elke groep vastgestelde totaalbedrag van $ 500.— ook op een andere wijze in 4 prijzen te verdeelen.
Het Thonet-Mundus-Concern behoudt zich eveneens het recht voor, enkele ontwerpen waarop geen premie is gevallen, voor $ 50.— aan te koopen.
Bekroonde, zoowel als aangekochte ontwerpen worden het eigendom der Thonet-Mundus A.G., welke zich het recht voorbehoudt eventueele wijzigingen aan te brengen, die door de techniek van de fabricage noodig mochten blijken te zijn.

De Jury bestaat uit de Heeren: OLIVER P. BERNARD, Architect-decorateur, London. Architecten LE CORBUSIER, PIERRE JEANNERET, Parijs. Architect Prof. Dr. JOSEPH FRANK, Weenen. Prof. EDMUND FARAGO, Budapest. Prof. JOSEPH COCAR, Rector a.d. Academie v. Beeldende Kunsten, Praag. Architect ENRICO GRIFFINI, Milaan. Architect Prof. BRUNO PAUL, Berlijn. Architect GERRIT RIETVELD, Utrecht. Archit. GUSTAV SIEGEL, Weenen. Ingen. Architect RUDOLF SWIERZYNSKI, Warschau. Architect Prof. ADOLF G. SCHNECK, Stuttgart. Director HANS WEILL, Weenen. Baumeister ERNST WIESNER, Akademischer Architect, Brünn.

Bij aanwezigheid van tenminste vijf der bovengenoemde Heeren is de Jury bevoegd besluiten te nemen.

CONDITIES VOOR DEELNAME AAN DE PRIJSVRAAG

Het ontwerpen van nieuwe modellen, welke bij de meest mogelijke gebruikmaking van beukenhout en triplex aan den modernen smaak beantwoorden, geschikt zijn voor massaproductie en groote en voordeelige kansen voor den verkoop bieden.

De prijsvraag omvat de volgende groepen:

1. Zitmeubelen van allerlei soort voor huiselijk gebruik.
2. Stoelen en Armstoelen, geschikt voor restaurant, café enz.
3. Stoelen en Armstoelen, welke voor langdurig zitten, zooals b.v. in kantoren, scholen, fabrieken enz., bijzonder geschikt zijn.
4. Kleine luxe meubelen, waarbij tenminste gedeeltelijk gebruik wordt gemaakt van techniek voor gebogen hout.

Ieder dezer groepen komt voor bovengenoemde prijzen in aanmerking.
Aan de prijsvraag kan ieder deelnemen, door het indienen van een of meer ontwerpen, hetzij voor één, voor meerdere of voor alle groepen.
De bijeenkomst der Jury vindt plaats op 16 September 1929 te Weenen. De ontwerpen moeten uiterlijk op 9 September 1929 in het bezit zijn van de Thonet-Munders G.m.b.H. Elisabethstrasse 24, Wien I.
Nadere condities en belangrijke bijzonderheden betreffende de uitgeschreven prijsvraag worden door onderstaande firma's aan alle gegadigden op verlangen kosteloos toegezonden; eveneens worden daar gaarne alle inlichtingen mondeling verstrekt.

Voor Nederland:	N.V. Handelmaatschappij voor gebogen Meubelen en Houtindustrie. AMSTERDAM C. Nieuwe Spiegelstraat 26.
Voor Duitschland:	Gebr. Thonet, A.G. — BERLIJN Kronenstrasse 61-63 — FRANKFURT a. M. Kaiserstrasse 77 — HAMBURG I Alsterdamm 10 — MÜNCHEN Theatinerstrasse 17.
Voor Engeland:	Thonet Bros. Ltd. LONDON 64, Great Easternstreet E. C. 2.
Voor Frankrijk:	Thonet Frères PARIS 137 Rue du Mont Cenis.
Voor Italië:	S.A. Fratelli Thonet. MILANO 109 Via M. Camperio 140.
Voor Polen:	Thonet-Mundus S. A. BIELSKO Mickiewicza 21.
Voor Cechoslovakije:	Thonet A. G. Brno.
Voor Hongarije:	Thonet-Mundus A. G. BUDAPEST IV Vaci ucca IIa.
Voor Oostenrijk:	Thonet-Mundus G.m.b.H. WEENEN I Elisabethstrasse 24.
Voor Scandinavië:	Skandinavesk Thonet-Mundus A.S. KOPENHAGEN V Axelborg 1-111.
Voor Spanje:	Grifé e Escoda BARCELONA Fernando 36.
Voor alle andere niet genoemde landen:	Thonet-Mundus G.m.b.H. WIEN I Elisabethstrasse 24.

WENDINGEN

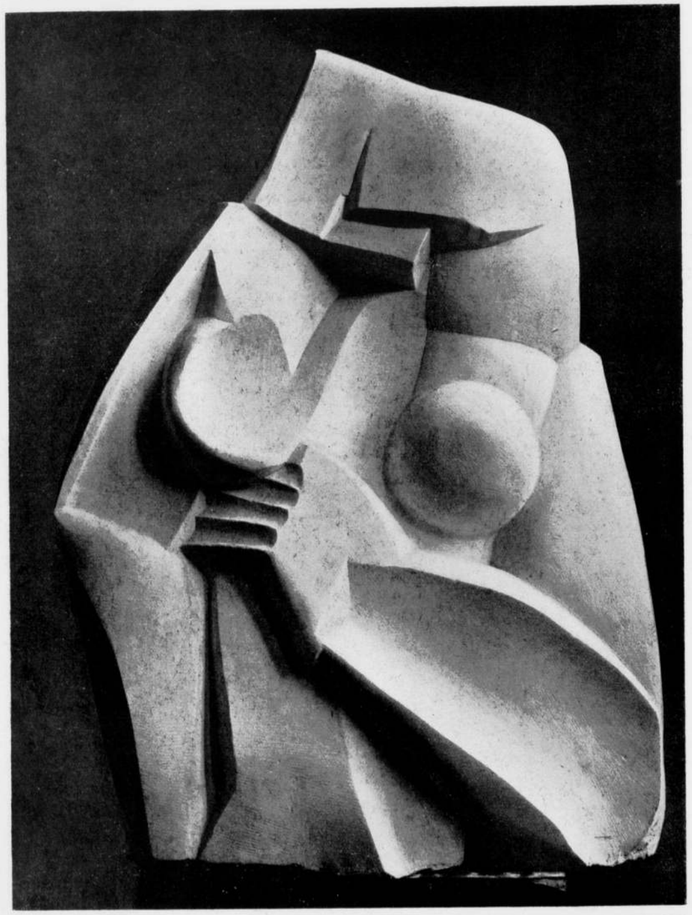

SCULPTUUR MARMER 1926

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

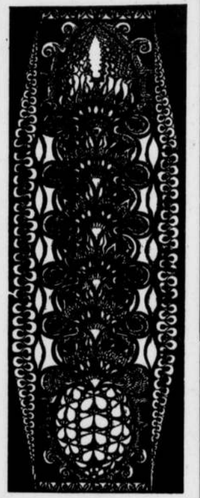

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

Internationale Prijsvraag

Uitgeschreven door het Thonet-Mundus-Concern

voor het ontwerpen van nieuwe modellen, met geheel of gedeeltelijk gebruik van de techniek van gebogen hout.
Er zijn prijzen beschikbaar gesteld voor een gezamenlijke waarde van: 2000.— Am. Dollars, welke onder de 4 in aanmerking komende groepen op de volgende wijze verdeeld worden:

Voor ieder der 4 groepen één 1ste prijs van $ 225.—
Voor ieder der 4 groepen één 2de prijs van $ 125.—
Voor ieder der 4 groepen twee 3de prijzen van $ 75.—

De Jury heeft echter het recht, het voor elke groep vastgestelde totaalbedrag van $ 500.— ook op een andere wijze in 4 prijzen te verdeelen.
Het Thonet-Mundus-Concern behoudt zich eveneens het recht voor, enkele ontwerpen waarop geen premie is gevallen, voor $ 50.— aan te koopen.
Bekroonde, zoowel als aangekochte ontwerpen worden het eigendom der Thonet-Mundus A.G., welke zich het recht voorbehoudt eventueele wijzigingen aan te brengen, die door de techniek van de fabricage noodig mochten blijken te zijn.

De Jury bestaat uit de Heeren: OLIVER P. BERNARD, Architect-decorateur, London. Architecten LE CORBUSIER, PIERRE JEANNERET, Parijs. Architect Prof. Dr. JOSEPH FRANK, Weenen. Prof. EDMUND FARAGO, Budapest. Prof. JOSEPH COCAR, Rector a.d. Academie v. Beeldende Kunsten, Praag. Architect ENRICO GRIFFINI, Milaan. Architect Prof. BRUNO PAUL, Berlijn. Architect GERRIT RIETVELD, Utrecht. Archit. GUSTAV SIEGEL, Weenen. Ingen. Architect RUDOLF SWIERZYNSKI, Warschau. Architect Prof. ADOLF G. SCHNECK, Stuttgart. Director HANS WEILL, Weenen. Baumeister ERNST WIESNER, Akademischer Architect, Brünn.

Bij aanwezigheid van tenminste vijf der bovengenoemde Heeren is de Jury bevoegd besluiten te nemen.

CONDITIES VOOR DEELNAME AAN DE PRIJSVRAAG

Het ontwerpen van nieuwe modellen, welke bij de meest mogelijke gebruikmaking van beukenhout en triplex aan den modernen smaak beantwoorden, geschikt zijn voor massaproductie en groote en voordeelige kansen voor den verkoop bieden.

De prijsvraag omvat de volgende groepen:

1. Zitmeubelen van allerlei soort voor huiselijk gebruik.
2. Stoelen en Armstoelen, geschikt voor restaurant, café enz.
3. Stoelen en Armstoelen, welke voor langdurig zitten, zooals b.v. in kantoren, scholen, fabrieken enz., bijzonder geschikt zijn.
4. Kleine luxe meubelen, waarbij tenminste gedeeltelijk gebruik wordt gemaakt van techniek voor gebogen hout.

Ieder dezer groepen komt voor bovengenoemde prijzen in aanmerking.
Aan de prijsvraag kan ieder deelnemen, door het indienen van een of meer ontwerpen, hetzij voor één, voor meerdere of voor alle groepen.
De bijeenkomst der Jury vindt plaats op 16 September 1929 te Weenen. De ontwerpen moeten uiterlijk op 9 September 1929 in het bezit zijn van de Thonet-Munders G.m.b.H. Elisabethstrasse 24, Wien I.
Nadere condities en belangrijke bijzonderheden betreffende de uitgeschreven prijsvraag worden door onderstaande firma's aan alle gegadigden op verlangen kosteloos toegezonden; eveneens worden daar gaarne alle inlichtingen mondeling verstrekt.

Voor Nederland:	N.V. Handelmaatschappij voor gebogen Meubelen en Hout-Industrie. AMSTERDAM C. Nieuwe Spiegelstraat 26.
Voor Duitschland:	Gebr. Thonet, A.G. — BERLIJN Kronenstrasse 61-63 — FRANKFURT a. M. Kaiserstrasse 77 — HAMBURG I Alsterdamm 10 — MÜNCHEN Theatinerstrasse 17.
Voor Engeland:	Thonet Bros. Ltd. LONDON 64, Great Easternstreet E. C. 2.
Voor Frankrijk:	Thonet Frères PARIS 137 Rue du Mont Cenis.
Voor Italië:	S.A. Fratelli Thonet. MILANO 109 Via M. Camperio 140.
Voor Polen:	Thonet-Mundus S.A. BIELSKO Mickiewicza 21.
Voor Cechoslovakije:	Thonet A. G. Brno.
Voor Hongarije:	Thonet-Mundus A. G. BUDAPEST IV Vaci ucca IIa.
Voor Oostenrijk:	Thonet-Mundus G.m.b.H. WEENEN I Elisabethstrasse 24.
Voor Scandinavië:	Skandinavesk Thonet-Mundus A.S. KOPENHAGEN V Axelborg 1-111.
Voor Spanje:	Grifo' e Escoda BARCELONA Fernando 36.
Voor alle andere niet genoemde landen:	Thonet-Mundus G.m.b.H. WIEN I Elisabethstrasse 24.

WENDINGEN

HERHALING VAN BEELD
DUPLICATE IMAGE

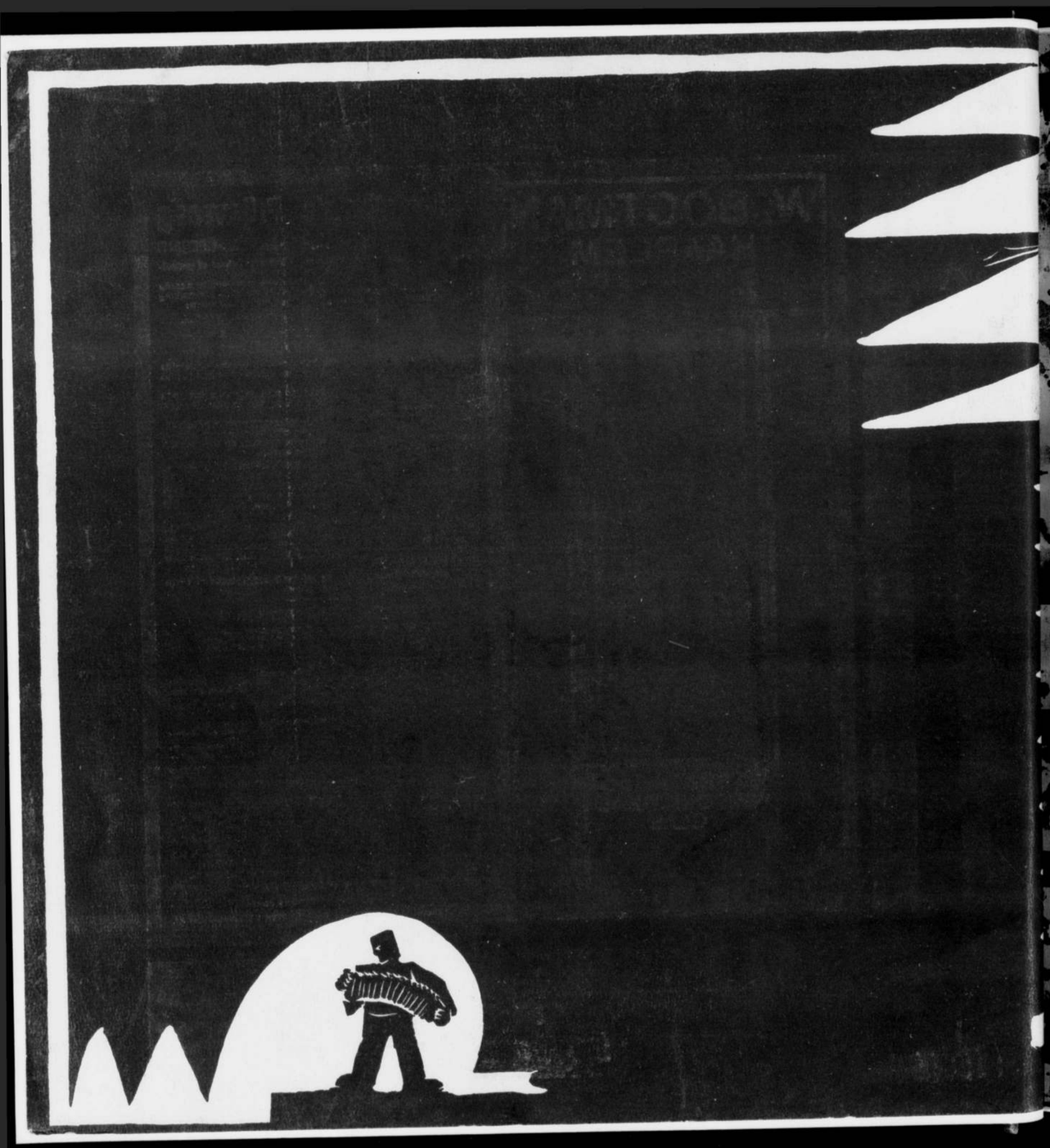

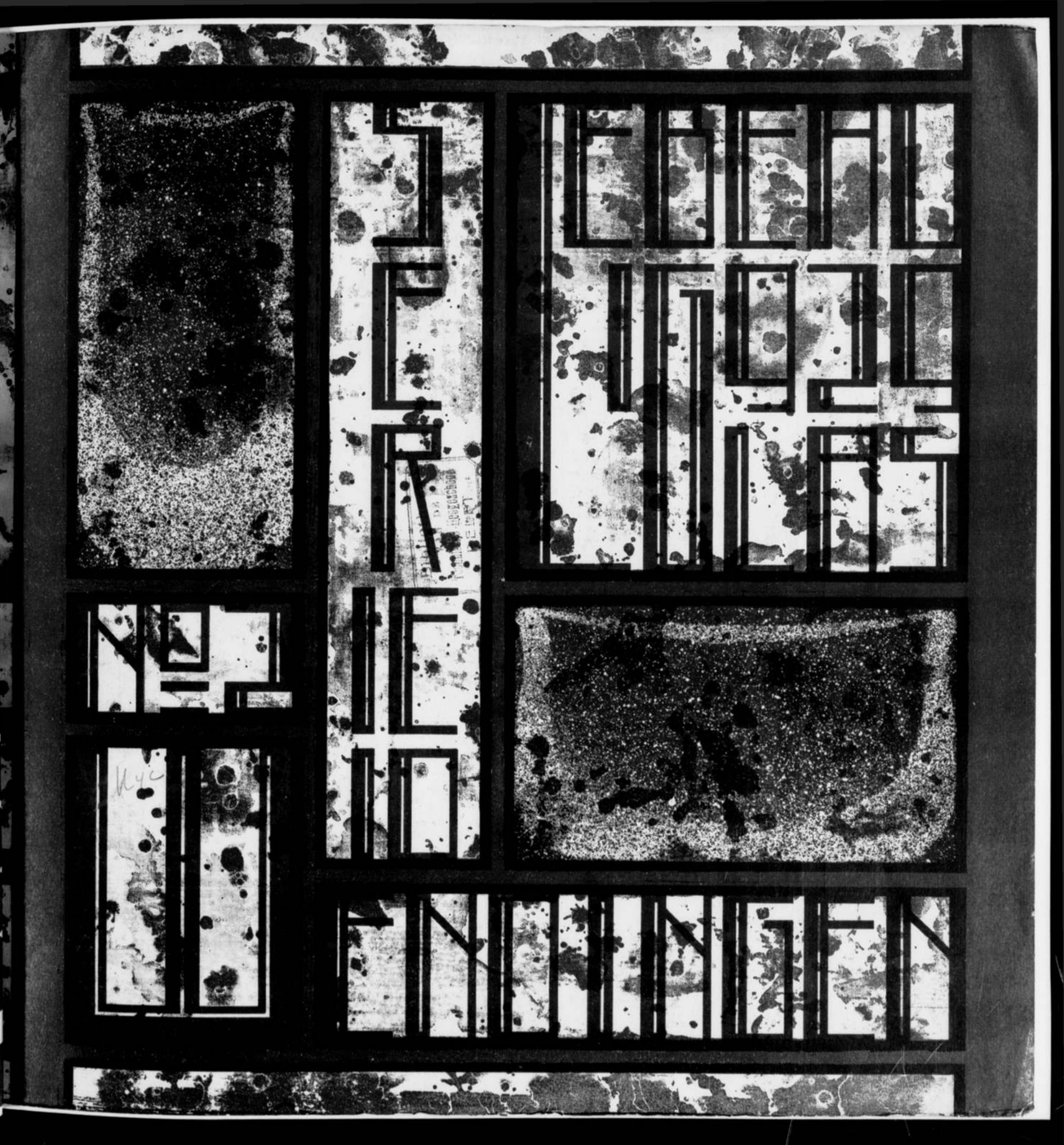

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
KEIZERSGRACHT 188, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

KINDERKAMER WOONHUIS VAN DEN HEER S. TE K. ARCH. P. KRAMER
RELIEF-INLAID-LINOLEUM

ARCHITECTONISCHE
LINOLEUMVLOEREN
LINOLEUM KROMMENIE

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK „BIJ ST: LAURENS"
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR: 109 TELEF: 34891

WENDINGEN

MAANDBLAD · VOOR · BOUWEN · EN · SIEREN = VAN · ARCHITECTURA · ET · AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 2

DIT IS NUMMER 2 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN LEBEAU GLAS. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR JUST HAVELAAR. HET OMSLAG IS OP STEEN GETEEKEND DOOR CHRIS LEBEAU

WENDINGEN

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
KEIZERSGRACHT 188, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

KINDERKAMER WOONHUIS VAN DEN HEER S. TE K. ARCH. P. KRAMER
RELIEF-INLAID-LINOLEUM

ARCHITECTONISCHE
LINOLEUMVLOEREN
LINOLEUM KROMMENIE

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST: LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR: 109 TELEF: 34871

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

№ 2

DIT IS NUMMER 2 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN LEBEAU GLAS. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR JUST HAVELAAR. HET OMSLAG IS OP STEEN GETEEKEND DOOR CHRIS LEBEAU

WENDINGEN

HERHALING VAN BEELD
DUPLICATE IMAGE

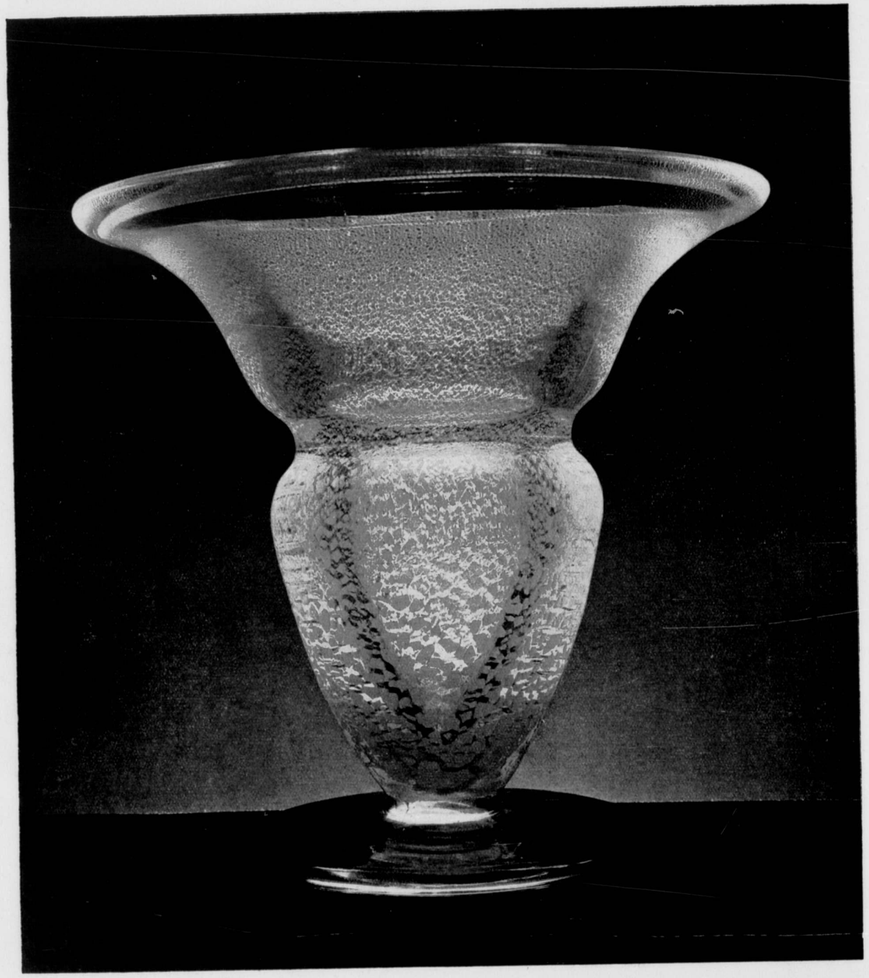

MEDDELINGEN

LEBEAU'S GLAS DOOR JUST HAVELAAR

Aan de groote opleving der Nederlandsche ambachtskunsten heeft Lebeau al zijn krachten en heel zijn liefde gegeven. Velen heeft hij zijn kennis, zijn rijke ambachtelijke ervaringen, zijn nobel enthousiasme meegedeeld. Er woelt een onstuimige scheppingsdrang in dezen man, die de platgetreden paden mijdt. Hij heeft het avontuur lief. Velen heeft hij aangevuurd, door zijn raad en door zijn werk.
Zonder rust heeft hij gestreefd, gezocht, gewaagd. Wat hij reeds volbracht, kon de arbeid zijn van ettelijke Lebeau's! Er is de begaafde teekenaar der zee-wijde duin-landschappen, der markante gelaats-studies. Er is de kundige houtsnijder, die menigeen onzer jonge grafici in deze moeizame techniek heeft ingewijd. Er is de man, die het damast veredelde en het contact trachtte te herstellen tusschen kunstenaar en industrieel. Er is de verbeeldingsrijke battiker, de bekwame en origineele pottenbakker... In het glas heeft hij wonderen verricht!
Een veelzijdig virtuoos is Lebeau, maar een virtuoos, gesteund door stevige vakkunde, gedreven door sterke intuïties en vurige idealen. In weerwil zijner verbazingwekkende veelzijdigheid is in dien man geen spoor te vinden van den dilettant. Een dilettant immers is hij, die de moeilijkheden en problemen van het werk ontwijkt, die spelen en genieten en makkelijk bereiken wil. Lebeau echter jaagt de moeilijkheden juist nà. Hij stort zich in de problemen. Het werk mist voor hem bekoring zoodra 't niet langer iets te overwinnen geeft. Het worden is hem meer dan het zijn, het streven meer dan het gevondenhebben.
Een dilettant is een camaleon-natuur, omdat hij niet schept maar volgt. En zijn onmacht en weifeling nopen hem telkens àndere voorbeelden te volgen. Maar Lebeau blijft in al zijn gedaante-wisselingen zich zelf. Het ruime karakter van zijn teekeningen en grafiek stemt overeen met de breedheid en eenvoud van zijn ornament, met de kloeke vormen van zijn potten en glazen.
Een revolutionair temperement is Lebeau, een man, die elk gebied der kunst, waarop hij zijn kracht beproefde, heeft verruimd en vernieuwd. Hij is een dier gezegenden, in wie het leven worstelt. Hij is een dier eeuwig ontevredenen, die hun onrust en hun drift omzetten in pogingen, in daden!
Ik heb thans te spreken over den glaskunstenaar. Het zou een lang verhaal worden, wilde ik volledig nagaan, wat Lebeau op dit terrein heeft bestreefd, ervaren en bereikt. Slechts enkele opmerkingen kan ik maken, vooral naar aanleiding van zijn laatste vondsten.

Lebeau heeft zich toegelegd op het glazen sier-voorwerp. Deze beperking kan verwonderen bij een man, die zoo sterk overtuigd is, dat de schoonheid weer het gewone, dagelijksche leven moet doordringen en die een zoo hevigen hekel heeft aan de weelde-sfeer van een salon. Maar het democratisme van een kunstenaar heeft altijd een aristocratischen grond. Tenslotte schijnt het mij zeer begrijpelijk, dat een artiest, die zoo zeer, als Lebeau, naar ruimte dringt, die zoo onstuimig schoone fantasieën najaagt, die zoo fel zich kant tegen het alledaagsche, in het glas allermeest het tooverachtige, het éphémaire dier materie lief heeft. Het glas, lichtend als de lucht, doorschijnend en fonkelend als ijs, wekte Lebeau's verbeeldingskracht. Het is voor hem een schoone fantasie, het glas.
Intusschen: de wijze, waarop hij het sierglas verwerkte, blijft hem typeeren. Hij heeft niet allereerst de uiterste subtiliteiten nagestreefd, die in het glas bereikbaar zijn. Altijd is zijn vorm ruim, mannelijk, eenvoudig.
Hij heeft zijn groote glazen schalen wijd open doen bloeien als de bladeren van tropische water-planten. Zijn vazen welven breed omhoog of strekken zich uit tot lang gerekte kelken. Hij houdt van den grooten vorm. En 't raffinement werd vooral gezocht in de techniek zelf, in de sneeuwige kristallisaties, in den doorrookten schemertoon, in de fijne gebrokenheid der kleuren.
Lebeau is een steeds experimenteerend scheikundige in zijn vak. Hij doorgrondt rusteloos alle geheimen der glastechniek; en hij beheerscht ze. Onder zijn voorouders moet een alchimist zijn geweest... de man die het goud najaagt, niet om het geld, maar om de illusie van het goud zelf; de man die fantastisch experimenteert, fantastisch-wetenschappelijk...
Zeer kenmerkend is zijn laatste glas-productie, in twee maanden van fel gespannen activiteit op de Boheemsche

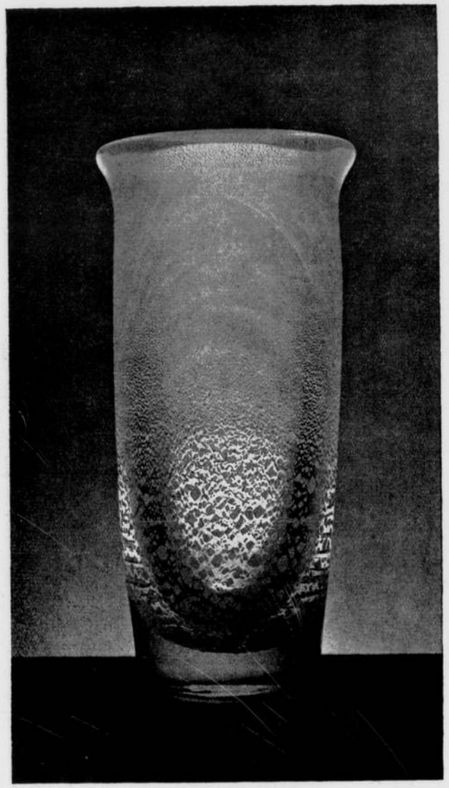

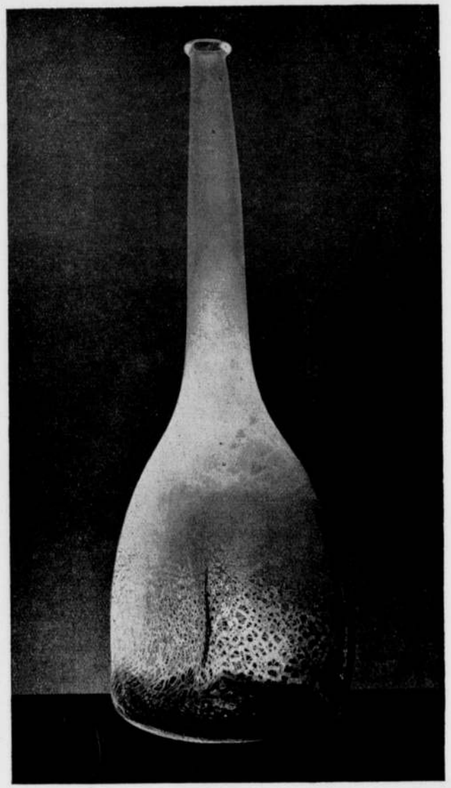

fabrieken vervaardigd. In de Bohemer glasblazers, die een traditie van eeuwen achter zich hebben, vond hij intelligente en bekwame medewerkers.
Dit glas is zwaar, rondend, glad. De broosheid der materie schijnt in dit werk geloochend. Men tilt een last, wanneer men een dier vazen in de hand neemt.
De vorm is massaal en van een voornamen eenvoud. Er zijn vazen bij, die aan oude, Chineesche potten herinneren. Alles wat zweemt naar het gekunstelde en modieuze werd stelselmatig geweerd.

Maar de zwaarheid der stof blijft licht voor 't oog, omdat Lebeau het glas zoo zeer als glas, als kristal, deed werken. Men voelt er zijn eerbied uit voor die materie.
Het raffinement der techniek grenst aan het wonderbaarlijke... Hoe daar laag over laag is geblazen... men ziet het, maar begrijpt het niet. Binnenin ontwaart men een flonkering van kristallen, een fijn gerythmeerde ornamentiek van melk-witte vlekken en van ijsbloemachtige figuren. Er zijn vazen, waar lucht-bellen tot schoone arabesken geordend werden..

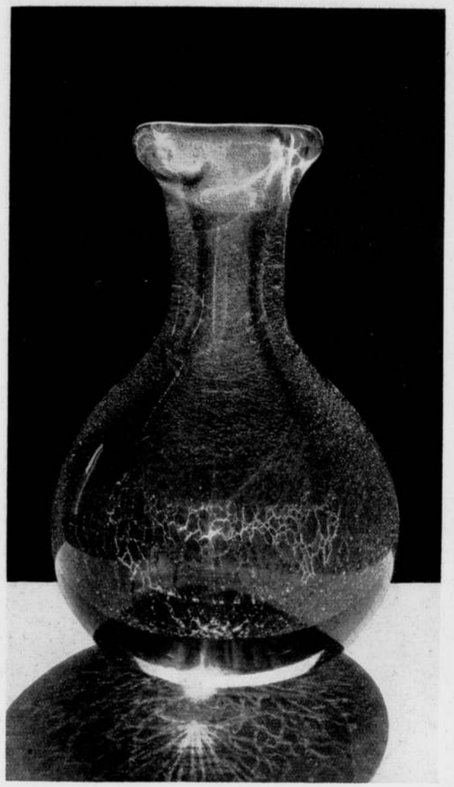

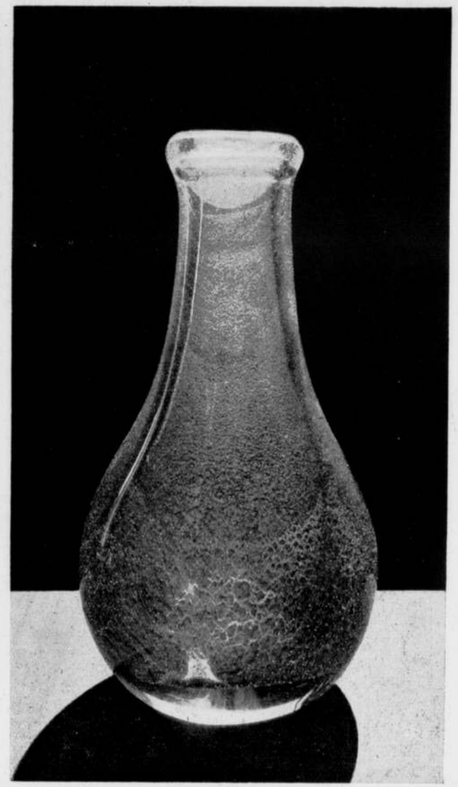

Willekeur is uitgeslcten. Alles is doordacht, geweten, gekund.
Het is denkbaar, dat Lebeau, na dit bereikt te hebben, streven zal naar een bewegelijker en gevoeliger contour, naar een fijner „modelé" (zoo ik dit woord hier gebruiken mag). Men weet nooit, wat een man van zijn slag een volgend maal zal doen. Gewoonlijk laat hij een verdere voltooiïng over aan zijn navolgers. Hij zelf is bezeten door een soort ontdekkers-instinct, dat hem steeds verder drijft, steeds nieuwe mogelijkheden na doet jagen.

Het thans bereikte intusschen heeft, bij een mannelijke vorm-kracht, een sprookjes-teederheid van kleuren, van technische ornamentatie, waardoor dit glaswerk bij ons, toeschouwers, 't verlangen naar iets anders feitelijk niet op doet komen. En dit mag wel het kenmerk heeten van elk bereikt kunstwerk: hoe nieuw het ook zij, hoe vele mogelijkheden het ook opent, in zich zelf vormt het een resultaat en geeft 't de volkomen bevrediging van 't resultaat.

De foto's voor dit nummer zijn gemaakt door Julius Oppenheim, den Haag.

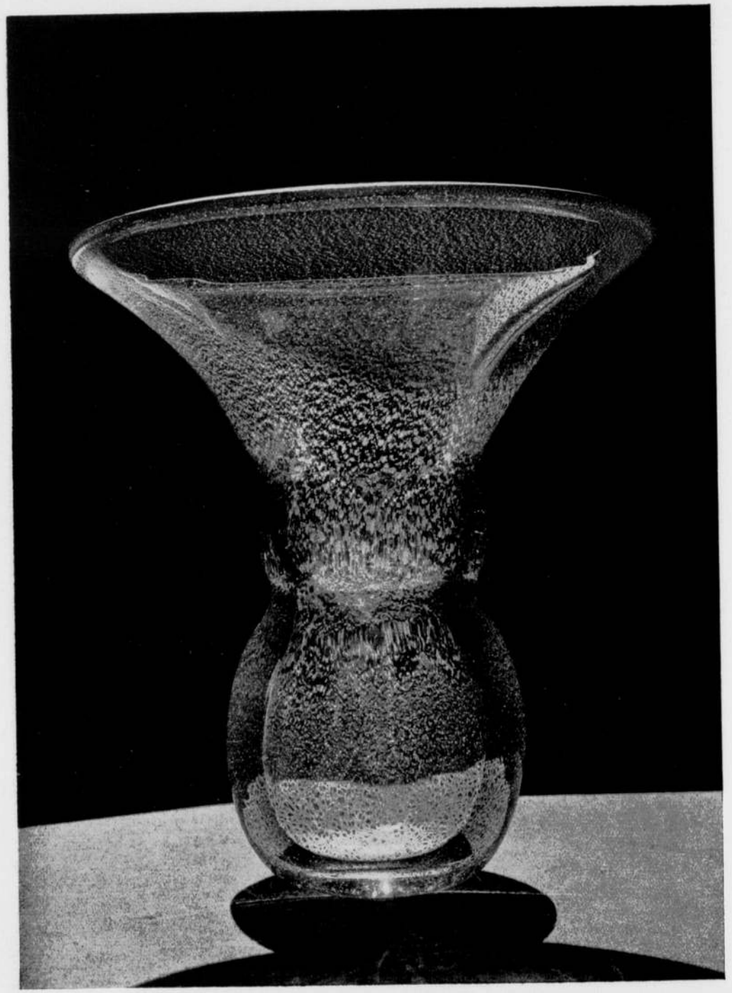

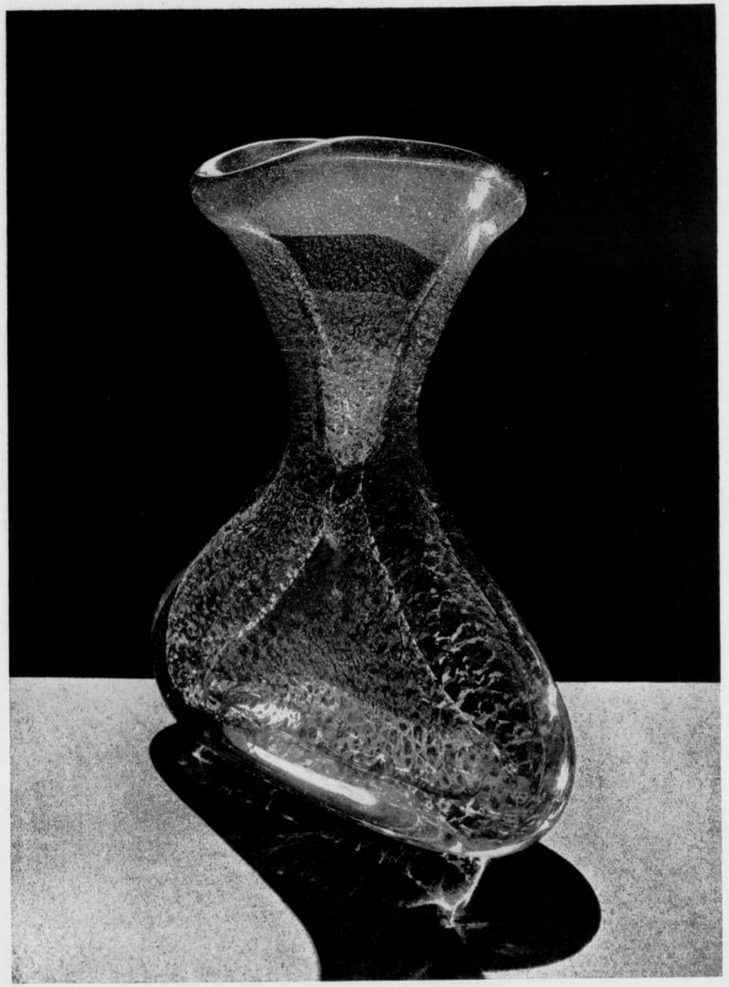

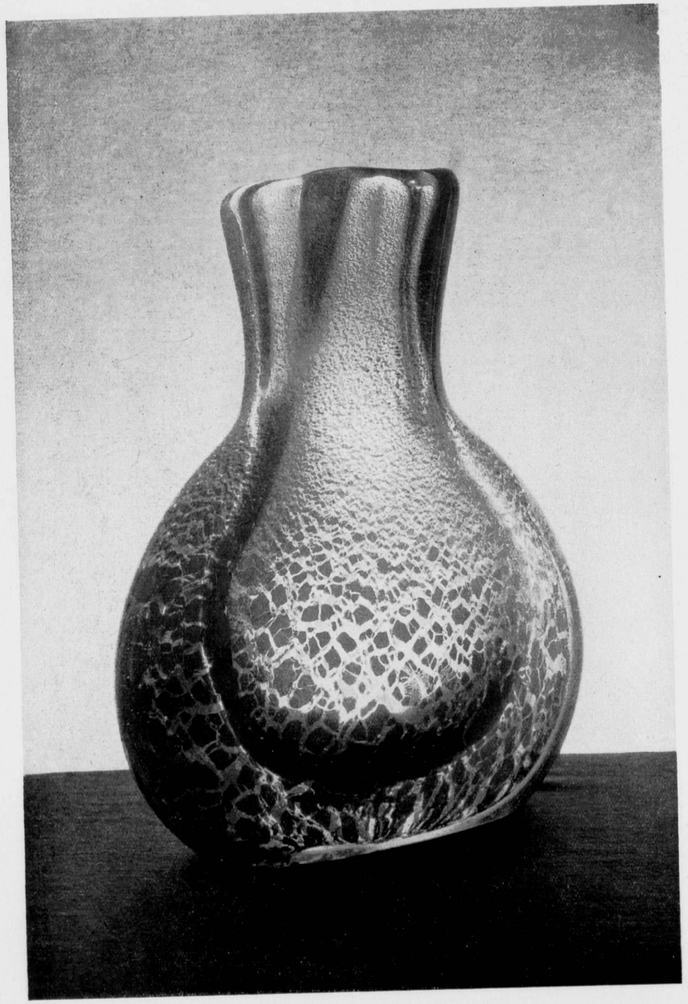

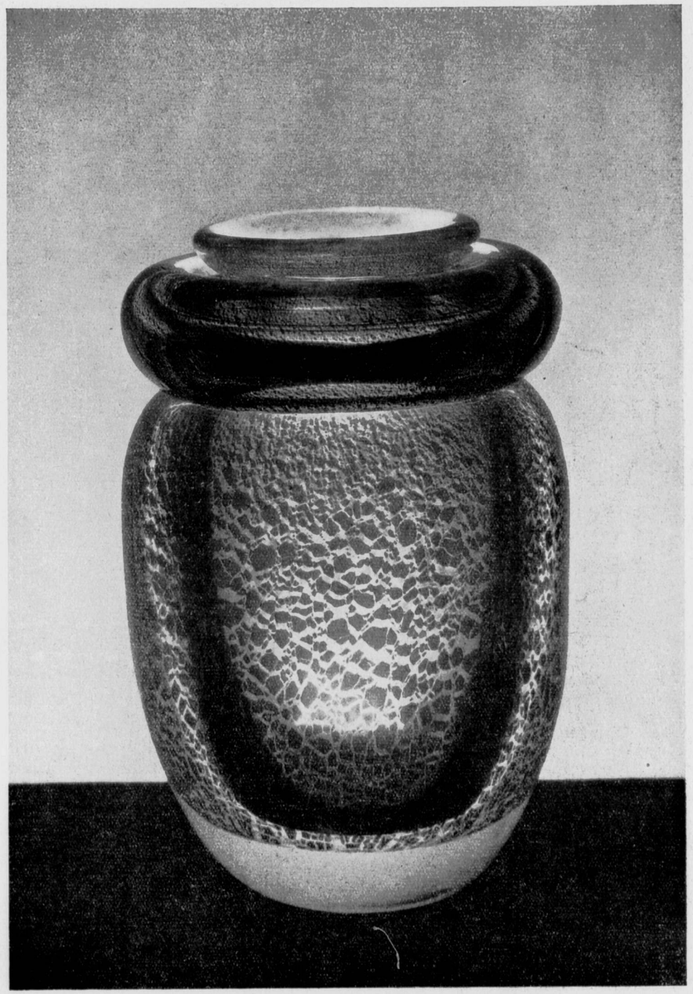

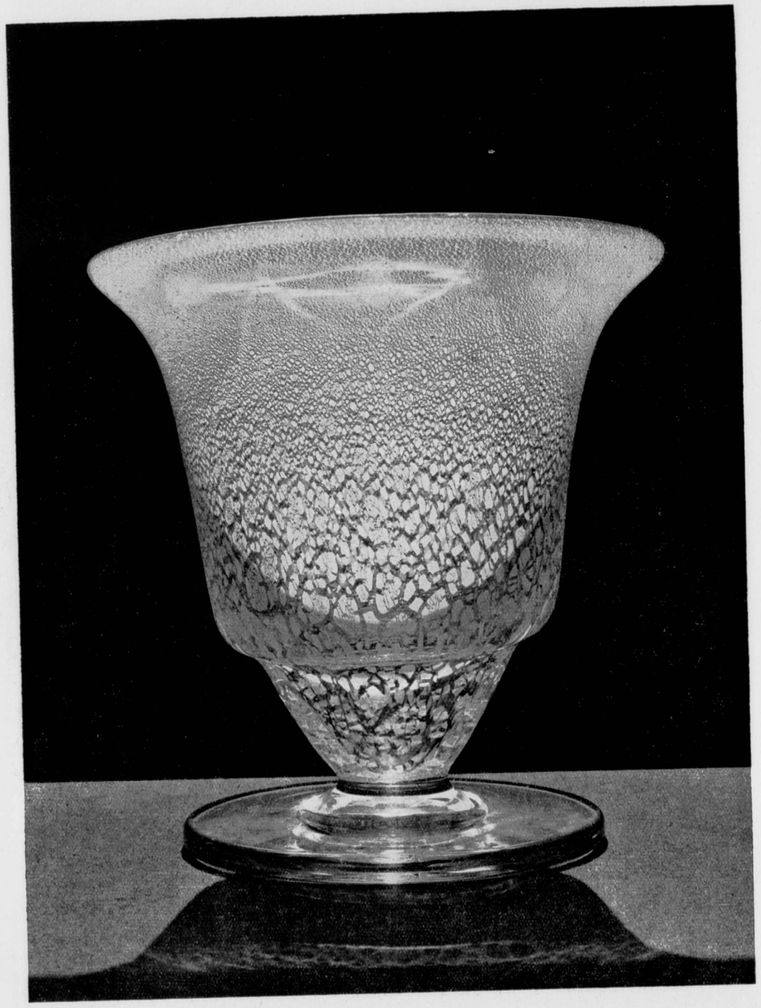

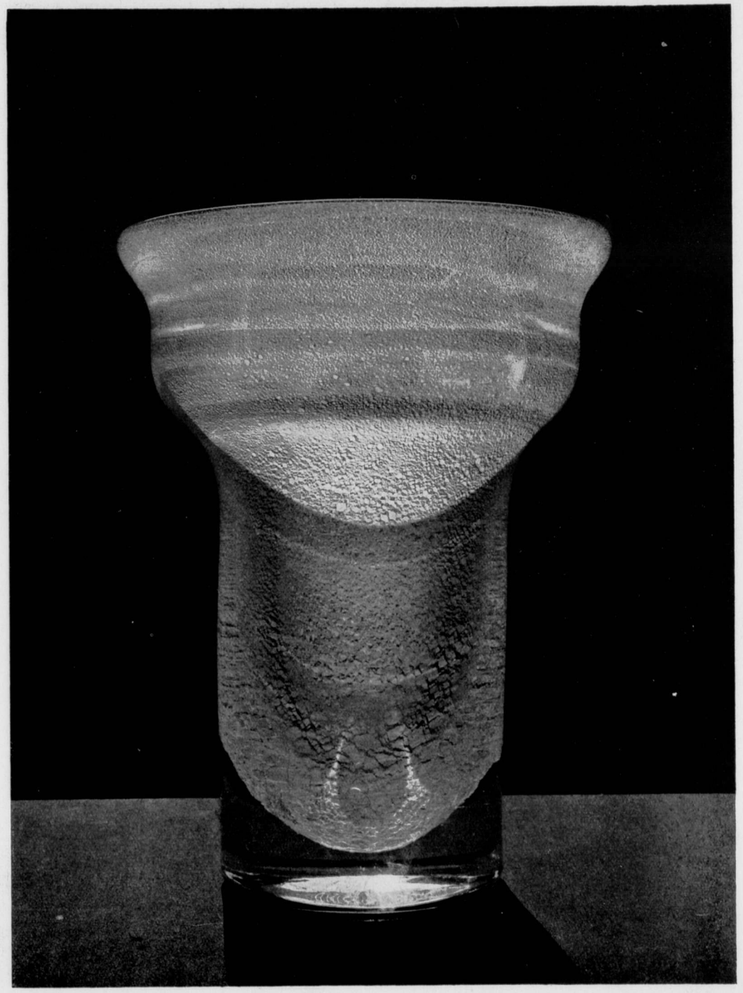

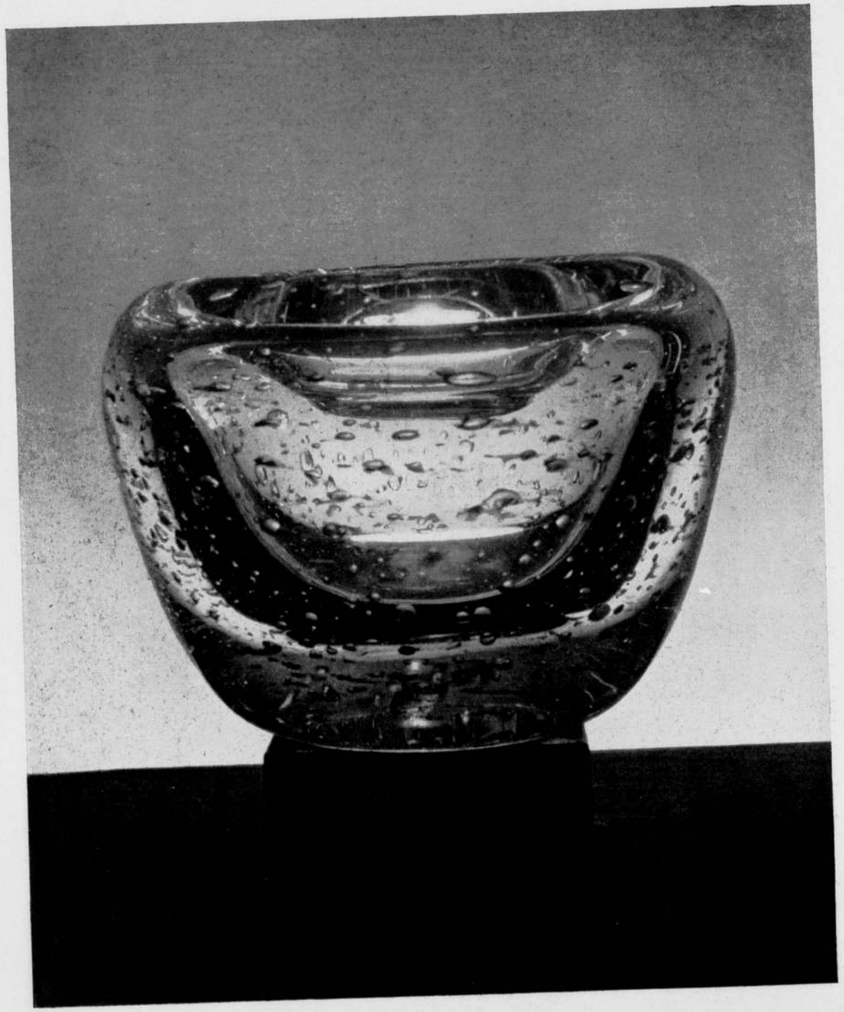

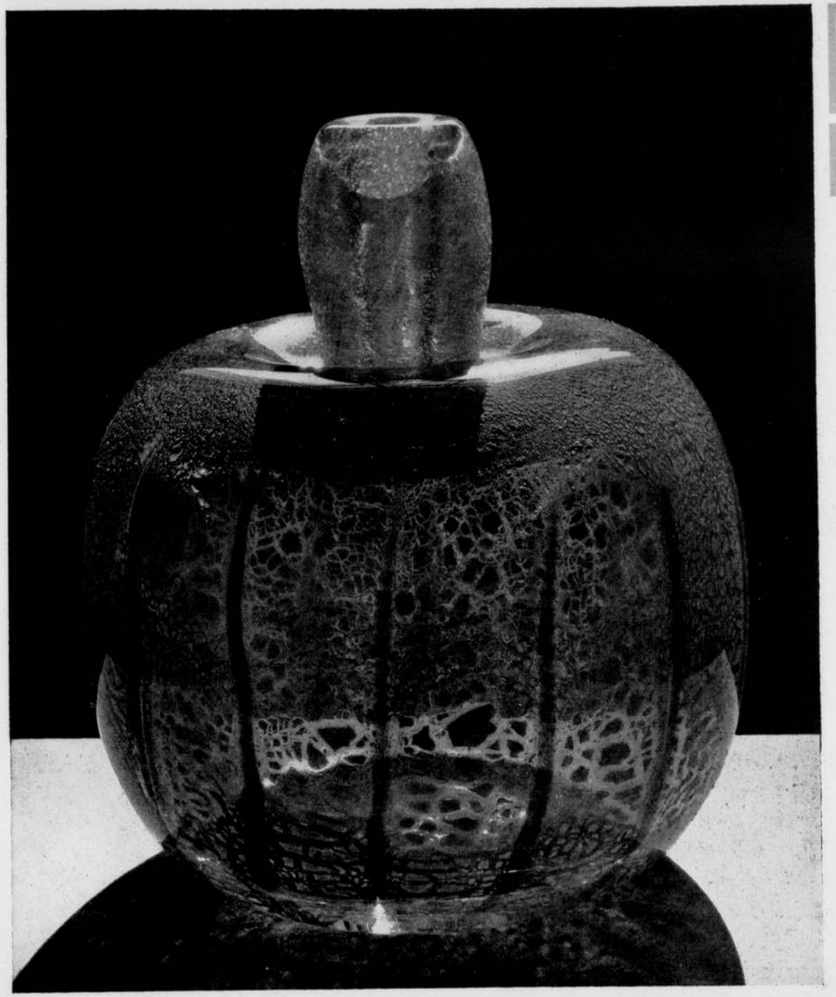

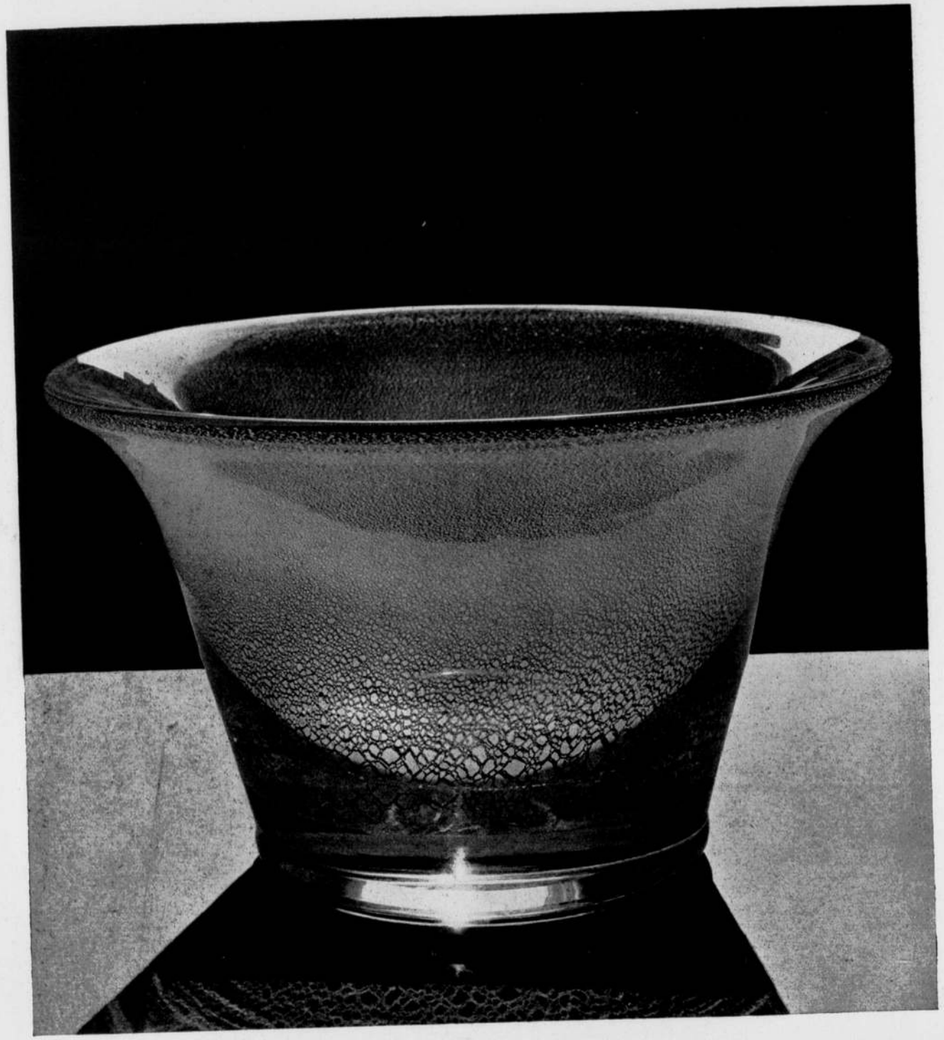

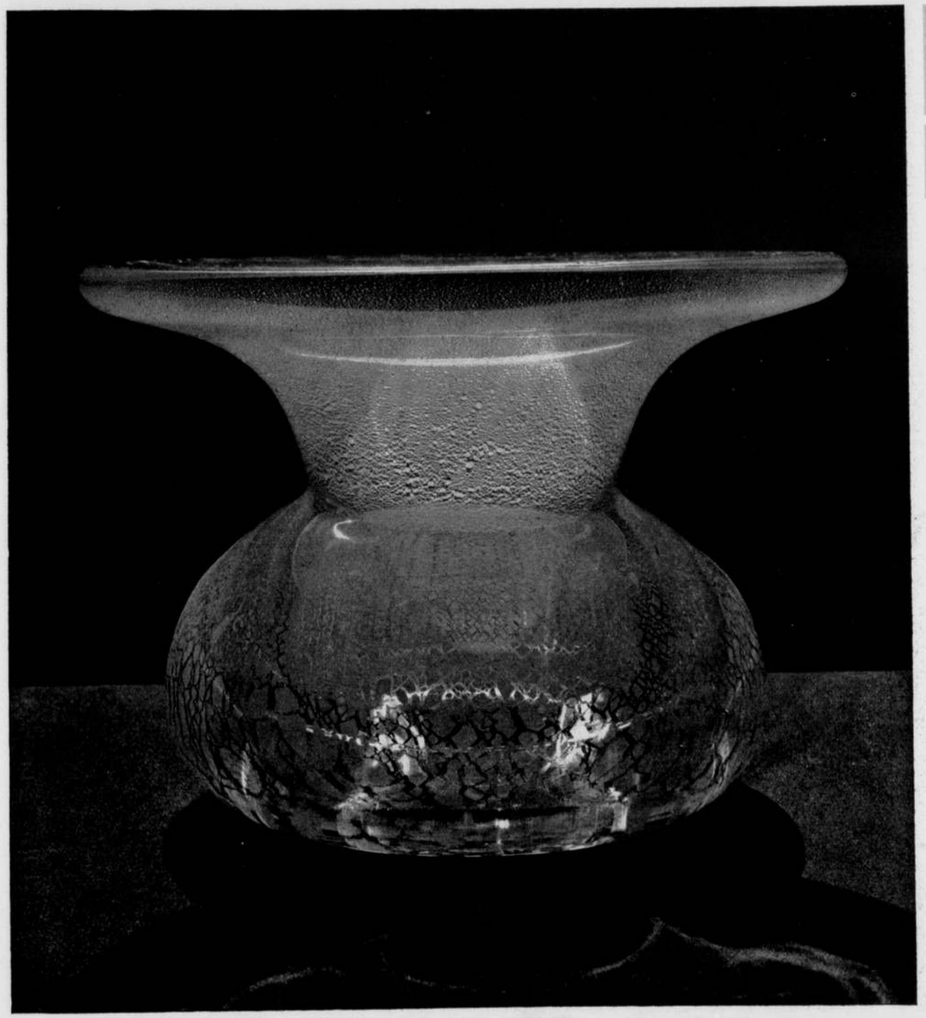

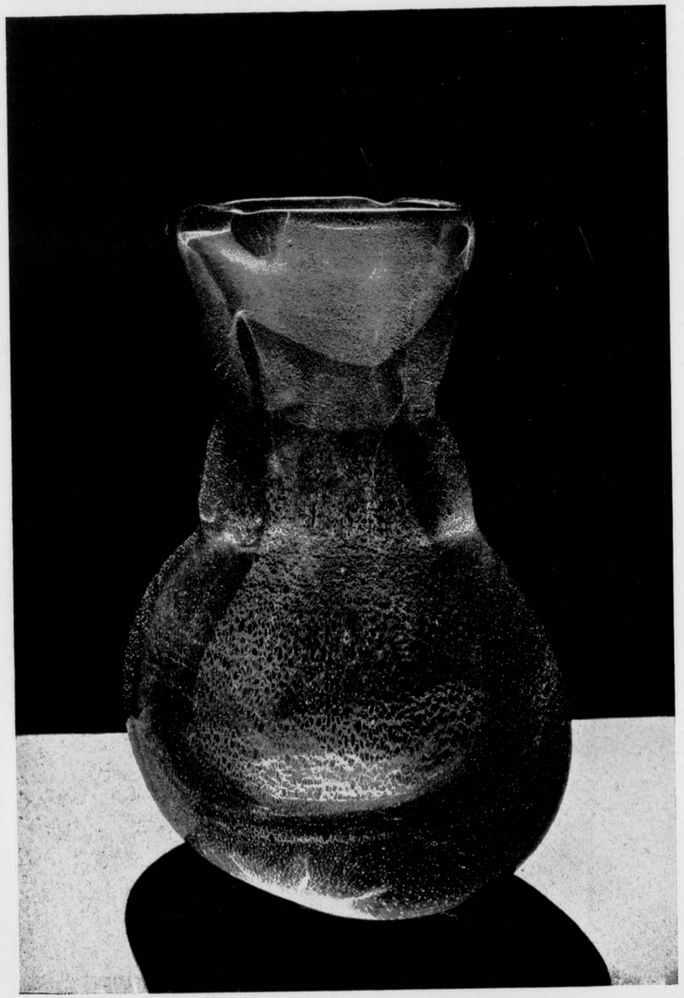

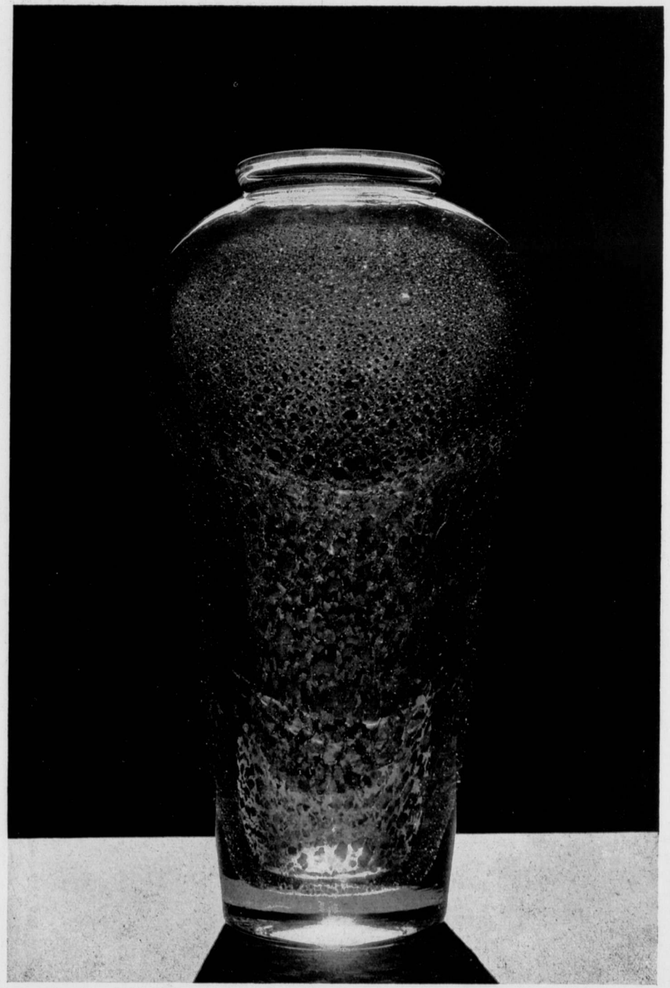

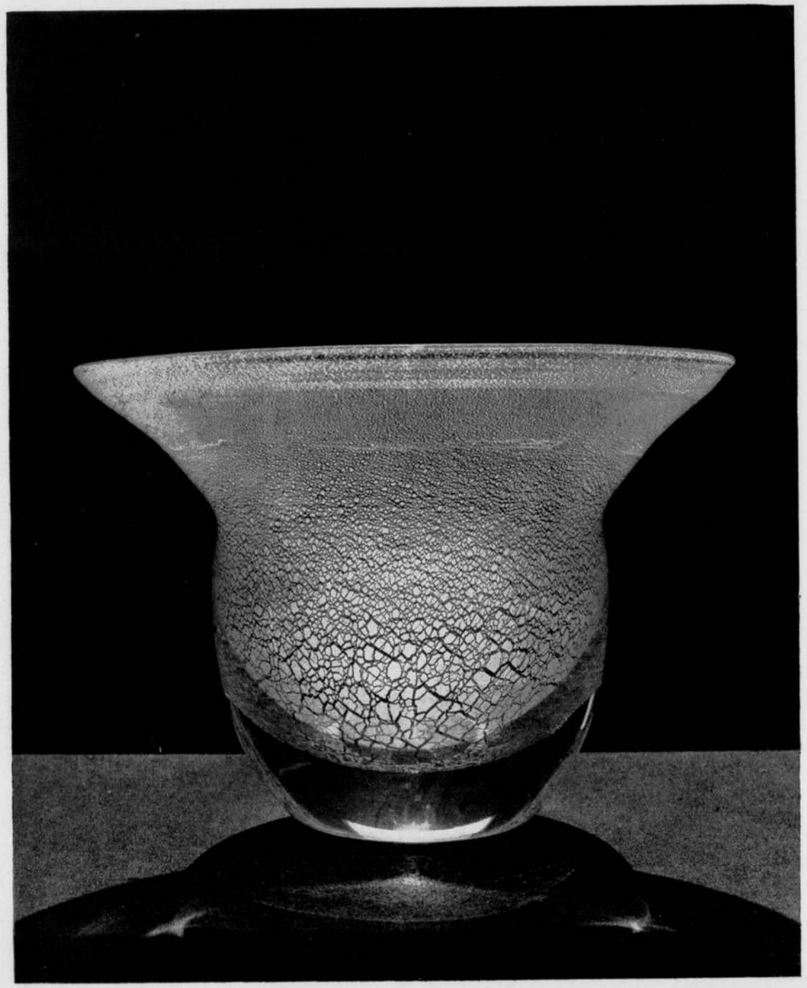

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

DE BRON
TELEF. 30570 - ZOUTMANSTR. 63b
DEN HAAG

EENIGE COLLECTIE
EN VERKOOP VAN

LEBEAU-GLAS
HANDGEVORMD

WENDINGEN

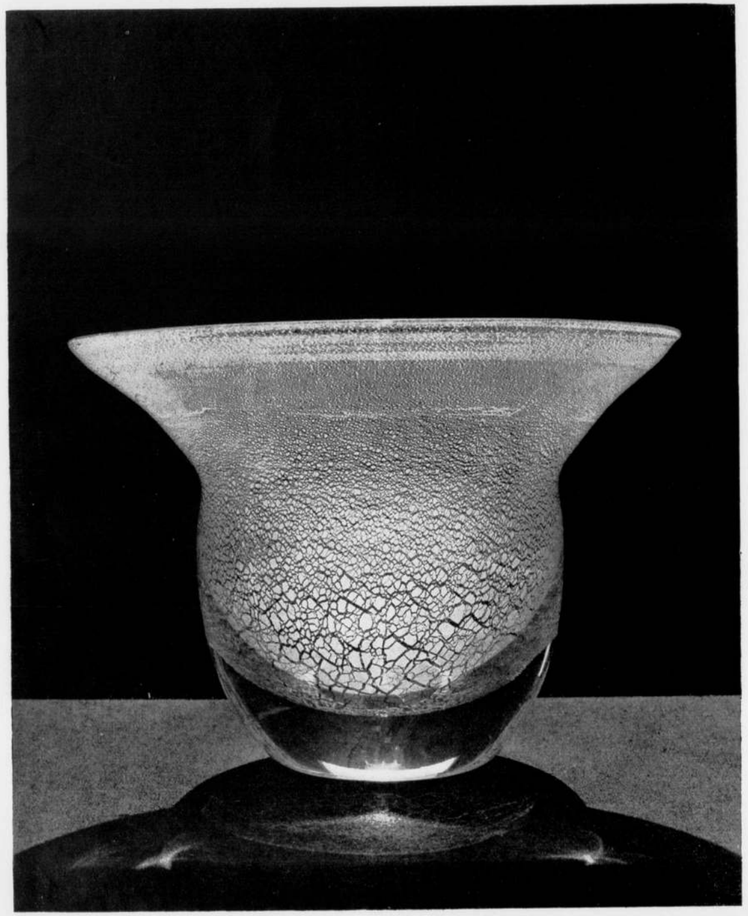

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

DE BRON
TELEF= DEN HAAG
30570= ZOUTMANSTR= 63B

EENIGE COLLECTIE
EN VERKOOP VAN

LEBEAU=GLAS
HANDGEVORMD

WENDINGEN

HERHALING VAN BEELD
DUPLICATE IMAGE

WENDINGEN

Bibliotheek
van de
Technische Hoogeschool
DELFT

EDAM

DIEGO RIVERA

SZAR-29.

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
KEIZERSGRACHT 188, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

KINDERKAMER WOONHUIS VAN DEN HEER S. TE K. ARCH. P. KRAMER
RELIEF-INLAID-LINOLEUM

ARCHITECTONISCHE
LINOLEUMVLOEREN
LINOLEUM KROMMENIE

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST. LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. 109 TELEF. 34891

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No

DIT IS NUMMER 3 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN SCHILDERWERK VAN DIEGO RIVERA. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR MR. H. P. L. WIESSING. HET OMSLAG IS GEDRUKT NAAR ONTWERP ▫ VAN VILMOS HUSZAR. ▫

WENDINGEN

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
KEIZERSGRACHT 188, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

KINDERKAMER WOONHUIS VAN DEN HEER S. TE K. ARCH. P. KRAMER
RELIEF-INLAID-LINOLEUM

ARCHITECTONISCHE
LINOLEUMVLOEREN
LINOLEUM KROMMENIE

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST. LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. 109 TELEF. 34891

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN = VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

№ 3

DIT IS NUMMER 3 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN SCHILDERWERK VAN DIEGO RIVERA. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR MR. H. P. L. WIESSING. HET OMSLAG IS GEDRUKT NAAR ONTWERP VAN VILMOS HUSZAR.

WENDINGEN

HERHALING VAN BEELD
DUPLICATE IMAGE

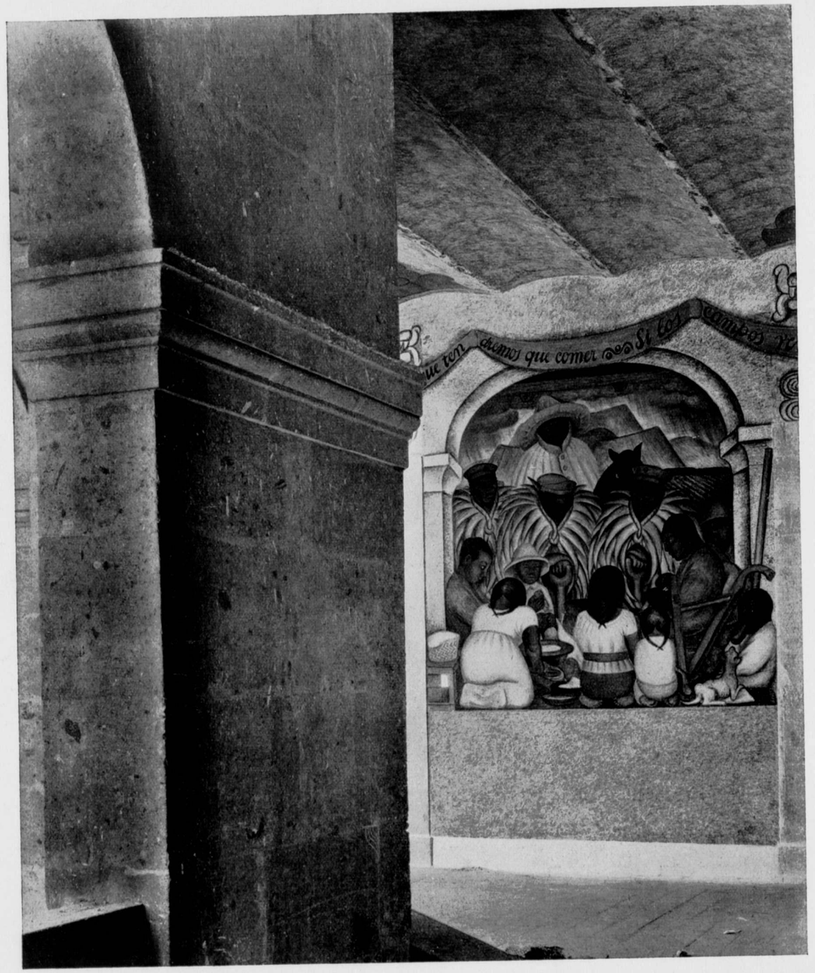

BESCHILDERING GALERIJ-MUUR

WENDINGEN

DIEGO RIVERA DOOR MR. H. P. L. WIESSING

De bekende secretaris van de Internationale Federatie van Transportarbeiders Edo Fimmen heeft eenige jaren geleden Mexico bezocht en is daar vandaan gekomen met voor Calles' werk een gevoel van bewondering, dat zich ondanks verscheidene reserves aan mij heeft medegedeeld en door lezing van verschillend gerichte literatuur is aangewakkerd. In zijn bezit waren hem ter hand gestelde fotografische opnamen naar fresco's in Mexico-Stad, arbeid van Diego Rivera, en ik ben verheugd dat dit tijdschrift, aan welks ontstaan ik indertijd een bescheiden aandeel heb gehad, de beste dier afbeeldingen opneemt. Immers, ik zou niet weten, welke manifestatie van Mexico's nieuwe leven mannelijker en genereuzer uitdrukking kon wezen van den grooten staatkundigen arbeid, die van 1910 tot 1916 en tot heden toe daar verricht is, dan deze bloemlezing van Rivera's werken.

De in Parijs en Berlijn en in Moskou beter dan in Holland bekende schilder[1]) dien wij hier in zijn kunst beschouwen, is de zoon van een onbaatzuchtigen vechtersbaas uit de revolutionaire periode, welke meestal naar Porfirio Diaz genoemd wordt (begonnen in 1857), de omwenteling, waardoor een liberalisme (maar een kapitalisme stond daarachter verdekt opgesteld) zich van het keurslijf der Kerk bevrijdde. Diaz was daar de man van, en hij heeft aanvankelijk een idealistische aureool gehad, is echter al spoedig de „vrijheid", op voorbeeld der begin-19e eeuwsche bourgeoisie in Europa, gaan begrijpen als eene vrijheid voor zijn klasse tot het exploiteeren van den nationalen rijkdom met de massa als lastdier. De millioenen, eertijds arme maar betrekkelijk vrije Indiaansche boeren, wier oeroud gemeenschappelijk grondbezit door de Kerk tenminste beschermd werd, zagen zich dien grond „ten bate van een nuttiger exploitatie" ontnomen, en een wel zeer werkzame maar tevens zich schaamteloos verrijkende burgerklasse ontstond, die in haar hacienda's (groote landgoederen) al die onterfden met de bekende „hoogere loonen" tot proletariseering dreef. Zoo maakten die nieuwe bezitters, voor een deel bovendien vreemdelingen, gehate Noord-Amerikanen, de menschen van boer tot peon (landarbeider). En aldus voltrok zich in eenige tientallen jaren in Mexico een geschiedenis, die in Europa eensdeels langer geduurd heeft, anderdeels iets minder naar slavernij riekte.

Drie procent der Mexicaansche bevolking bezat met uitsluiting van de overige zeven en negentig procent in 1910 nog grond of andere productiemiddelen, huizen, fabrieken, boerenhoeven, groote of kleine farms, men zegt daar hacienda's (er was één hacienda, die een vijftigste van Mexico omspande, dat is méér dan 3½ millioen hectare en meer dan de oppervlakte van Nederland).

Het groote werk van Carranza, Obregón en vooral van den, zoover men hoort, onkreukbaren Calles is nu geweest: de economische vrijmaking dier 97 procent. Waartoe dat láter weer zal leiden is eene vraag op zichzelf, niet uit het oog te verliezen inderdaad, waar de zuid- en midden-Amerikaansche politici in het algemeen tot het minst beschroomde en onbaatzuchtige soort hooren dat er bestaat, maar voorshands kan geen onbevangene ontkennen, dat, dank zij de kracht van de stedelijke arbeiders (de CROM) en de leiding vooral van Calles, een omwenteling zich voltrokken heeft, die voor millioenen afhankelijken een dageraad van bevrijding en menschelijker bestaan beteekent. In dien zin trouwens heeft ook Rivera dat gebeuren medegemaakt en heeft het zijn kunst gestuwd want, zonder twijfel, indien geen idealisme in de beweging ware geweest, zou hij nimmer die idealiteit in zijn werk hebben bereikt, die ook in dit Wendingennummer in al deze reproducties te voorschijn treedt.

De millioenen bevrijde peons zijn zuivere Indianen (waarin nog dikwijls het Azteken-type) en voor een deel Mestiezen (gemengd Indiaansch ras met Spaansche, Noord-Amerikaansche en Neger-voorouders). Zoo goed als al deze menschen hangen aan hun Roomsch-Katholiek geloof, maar dit te verstaan als het Mexicaansche R.K. geloof, dat door de langdurige afzondering van de overige wereld vreemde losheden vertoont plus een algemeene slapheid. Toch is niet uit die slapheid Calles' succes te verklaren bij gelegenheid van zijn krachtig reageeren op de machten

[1]) Wie over den schilder en zijn loopbaan nader wil ingelicht zijn zij verwezen naar „Das Werk Diego Rivera's", Neuer Deutscher Verlag Berlin W 8

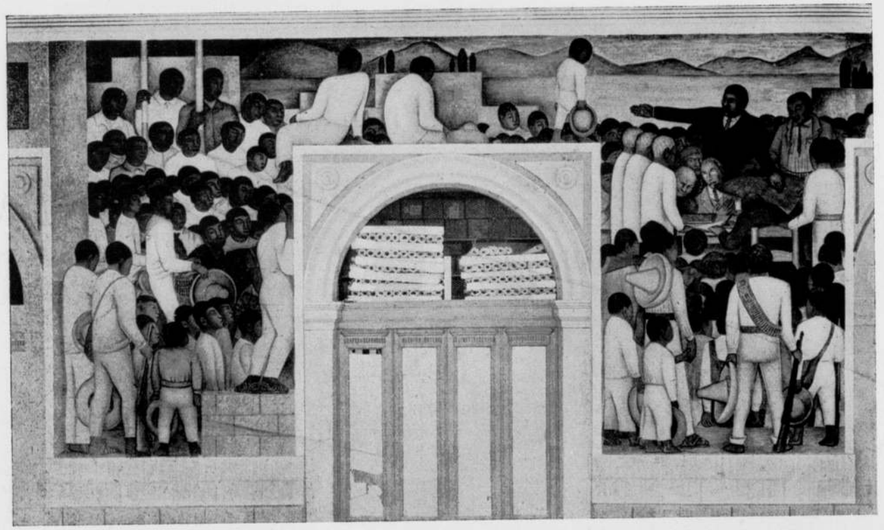

TERUGGAVE VAN DEN GROND AAN DE BOEREN

der Kerk. Hij heeft met zijn stedelijke CROM den millioenen landarbeiders (halve slaven) vrijheid, grond en een begin van modern onderwijs gegeven, en daardoor is het, dat hij, op dezelfde manier als de sovjets in Rusland, de aanhankelijkheid won van de massa op het platte land.

Rivera heeft zich met de eigenaardige Spaansch-Amerikaansche politieke kuiperij, noch met de geweldenarij, onafscheidelijk van revolutie, noch ook met Calles' eigen noodzakelijke compromissen willen bemoeien. Hij heeft slechts getracht, uitdrukking te geven, in schoonheid, aan het centrale gebeuren der omwenteling zelf, zooals dat zich in groote lijnen vertoonde tusschen 1910 en '25.

Zijn eerste cartons teekende hij in 1923. Nu zult gij onder de hier gereproduceerde fresco's geen enkele afbeelding vinden, waarop men de revolutie in volle actie ziet. Er zijn eenige schilderingen, die er direct betrekking op hebben; ze komen voor in een der bovenste galerijen van het Ministerie van Onderwijs, ze zijn hier echter geen van alle gereproduceerd, want ik kan ze niet houden voor Rivera's arbeid. Zijn aanvaarding der opdracht, in 1921, om deze galerijen en de muren der trappenhuizen te versieren, heeft hij doen gepaard gaan met den wensch, dat hem zou zijn toegestaan „communistische samenwerking" met gelijkgestemden — en nu valt het te vermoeden, dat in de zwakke portretten en composities van gewonde en half-zalige revolutie-martelaren die gelijk gestemden de hand hebben gehad.

Het hier weergegevene vertegenwoordigt aldus een goed overzicht van de werkwijzen van Rivera in de meer dan honderd fresco's die in Mexico aan hemzelf zijn toe te schrijven. Enorme schilderingen zijn het, meerendeels met figuren van heele en dubbelemanslengte erop, zeer omvangrijke voorstellingen. In een Duitsch blad zag ik eens op een fotografisch prentje slanke tikjuffrouwen van het Ministerie tegen zoo'n fresco aangeleund, en zij leken wel Engelsche misses bij een hoog Egyptisch muurrelief. Dit overigens alleen om den beschouwer der afbeeldingen een indruk van de proporties te geven.

De idee van den kunstenaar, zooals ze in hem rijpte na-

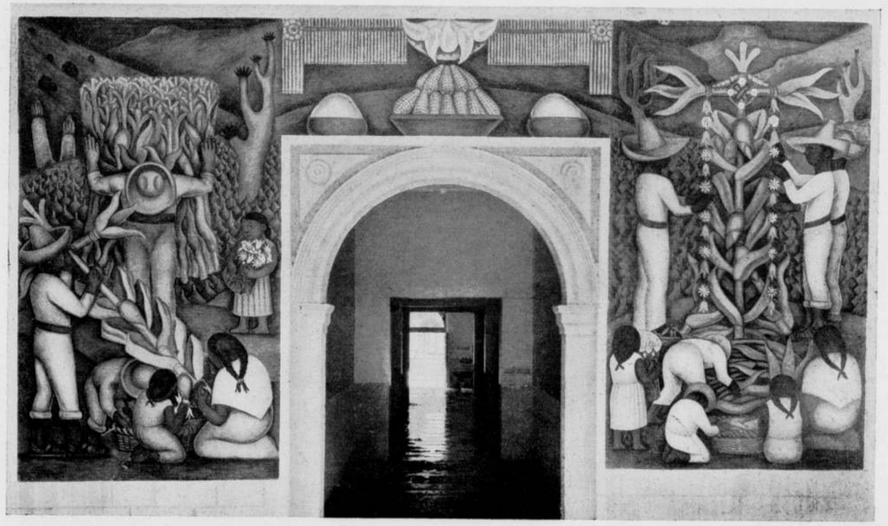

MAÏS-OOGSTFEEST

dat hij eerst een jaar lang Centraal-Amerika had doorgetrokken tot nadere bestudeering van zijn land en volk, is geweest de verheerlijking van dat land en dat volk in het weldadige licht van de Omwenteling. Allereerst heeft hij daartoe de directe vruchten van de revolutie in beeld gebracht: de bevrijding van den gewonden slaaf en zijn genezing; het bewerken van den toegewezen grond door de boeren, nog kort geleden niet meer dan peons, het onderwijs aan jong en oud in gemeenschap onder bescherming van den revolutionairen ruiter; het optreden van een staf geneeskundigen en hunne verplegers tot wering der ziekten. Daarnaast als een lied van den arbeid groote fresco's die een voorstelling geven van: het graafwerk in de mijnschachten, de pottenbakkerij, de weverij en ververij, enz. Maar ook de landbouw wordt natuurlijk verheerlijkt, het meest door schilderingen van oude, gemengd Indiaansch-Katholieke oogstfeesten. Eenmaal feesten in beeld brengend, heeft Rivera alle populaire Mexicaansche herinneringsdagen tot groote compositie's verwerkt, zooals de doodenherdenking in de stad en op het dorp. Maar, omdat tusschen de hoogplateau's met hun ietwat Zuid-Europeesche klimaat en de tropische kuststroken ook nog steile hellingen liggen, rijk aan wouden en mijnen, heeft hij de diepe atmosfeer van het oerwoud — op de muren der trappenhuizen — meê vastgelegd.

De invloeden, waaronder de onstuimige Mexicaansche kunstschilder tijdens zijn Europeesch verblijf gestaan heeft, blijken den beschouwer vanzelf uit bijgaande reproducties. Na een tijd, dat zijn ziel aan Cézanne hing, en dat Picasso, die ook een persoonlijk vriend van hem is, en vooral Rousseau de douanier hem het meeste zegden, is hij in Italië de groote frescoschilders der vroeg-Renaissance, vooral Giotto, gaan beschouwen en heeft er de wastechniek — encaustica — die hij van 1912 af beoefende, nog nader bestudeerd.

Over de 124 fresco's in de galerijen der twee ministerieele binnenhoven te Mexico-Stad en de 39 in de Landbouwschool (kerkgebouw) te Chapingo heeft Rivera, voor een zeer klein deel geholpen, ruim vier jaren gewerkt.

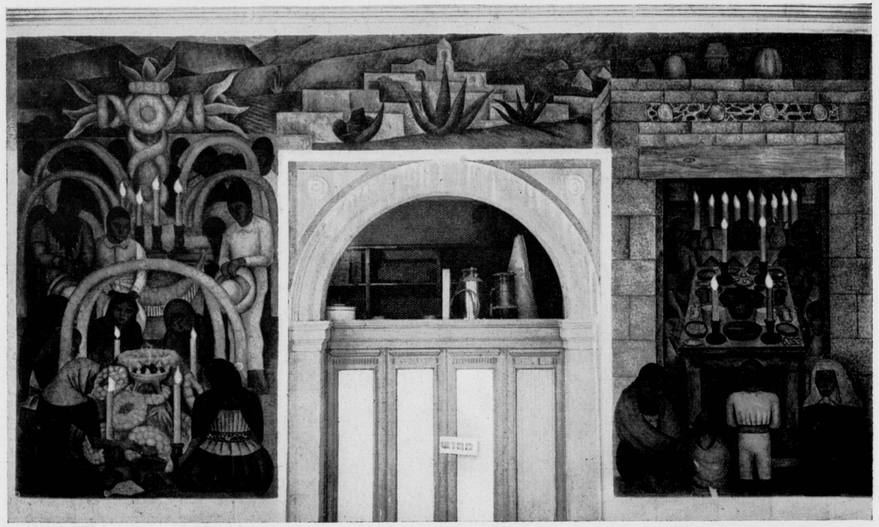

DOODENFEEST OP 'T LAND EN IN DE STAD

DOODENFEEST (DETAIL)

DANS VAN DE ZON, DE ACHT JAARMAANDEN EN DE STERREN

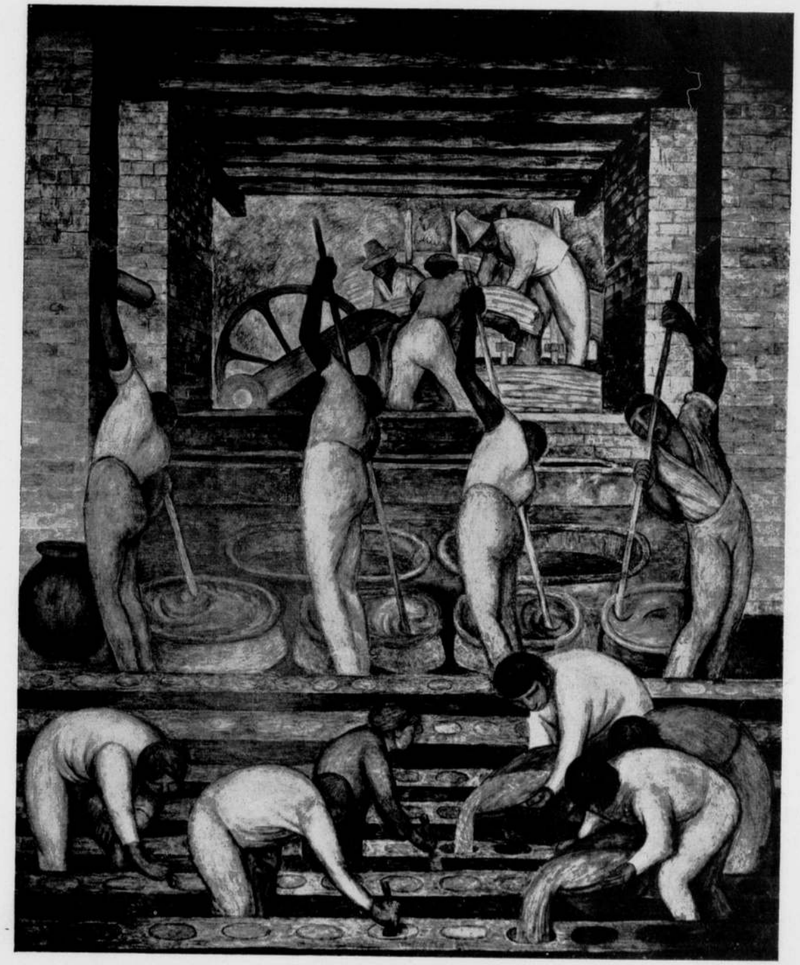

SUIKERFABRIEK

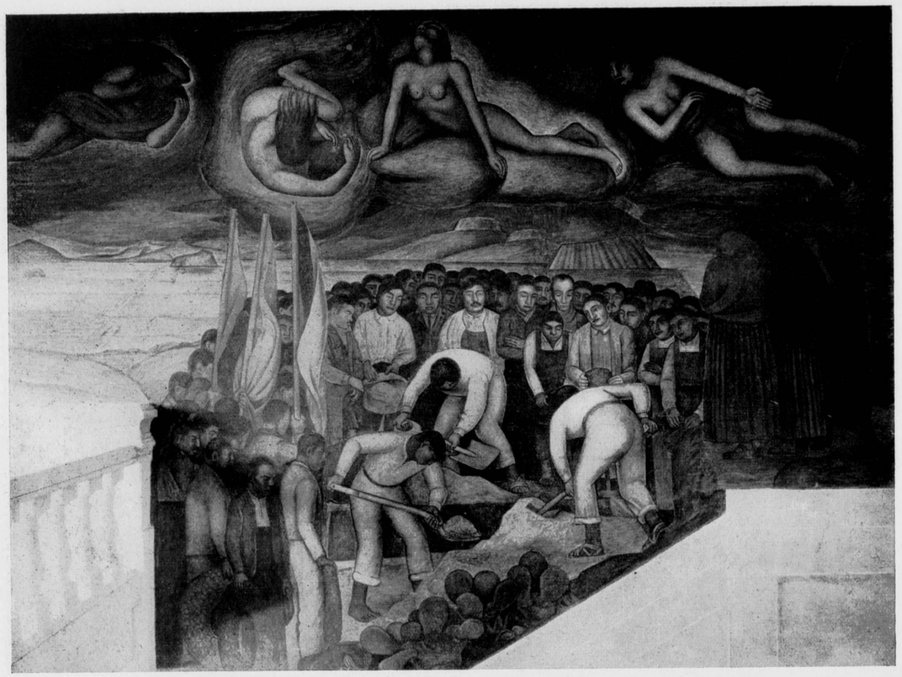

BEGRAFENIS VAN SLACHTOFFERS DER ARBEIDERSBEWEGING

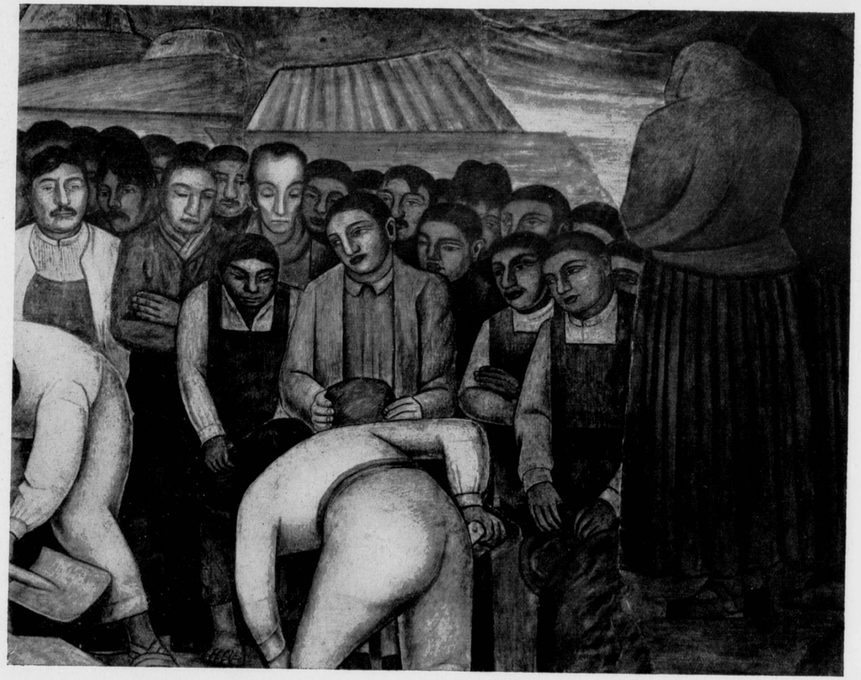

BEGRAFENIS (DETAIL)

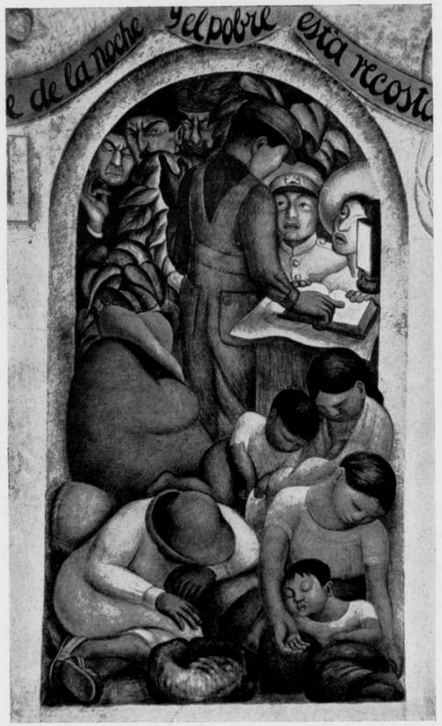

DE NACHT DER ARMEN

DE NACHT DER RIJKEN

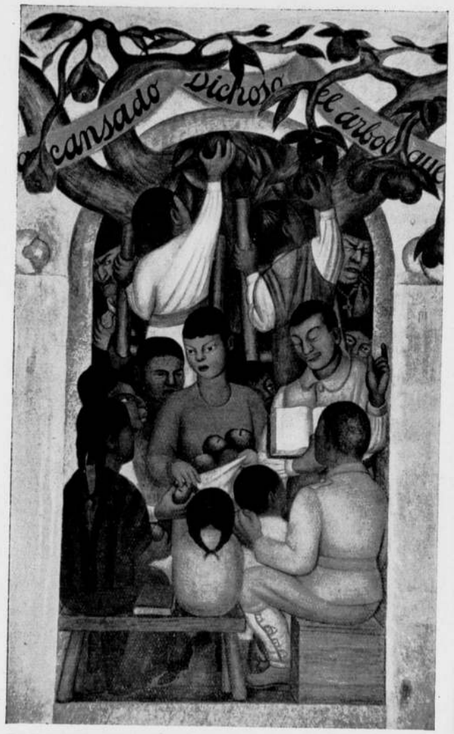

REVOLUTIONAIRE VOORLICHTING

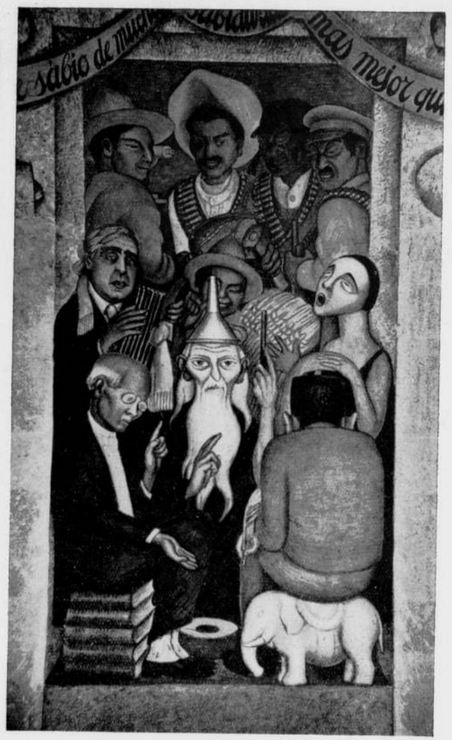

BURGERLIJKE WERELDHERVORMERS

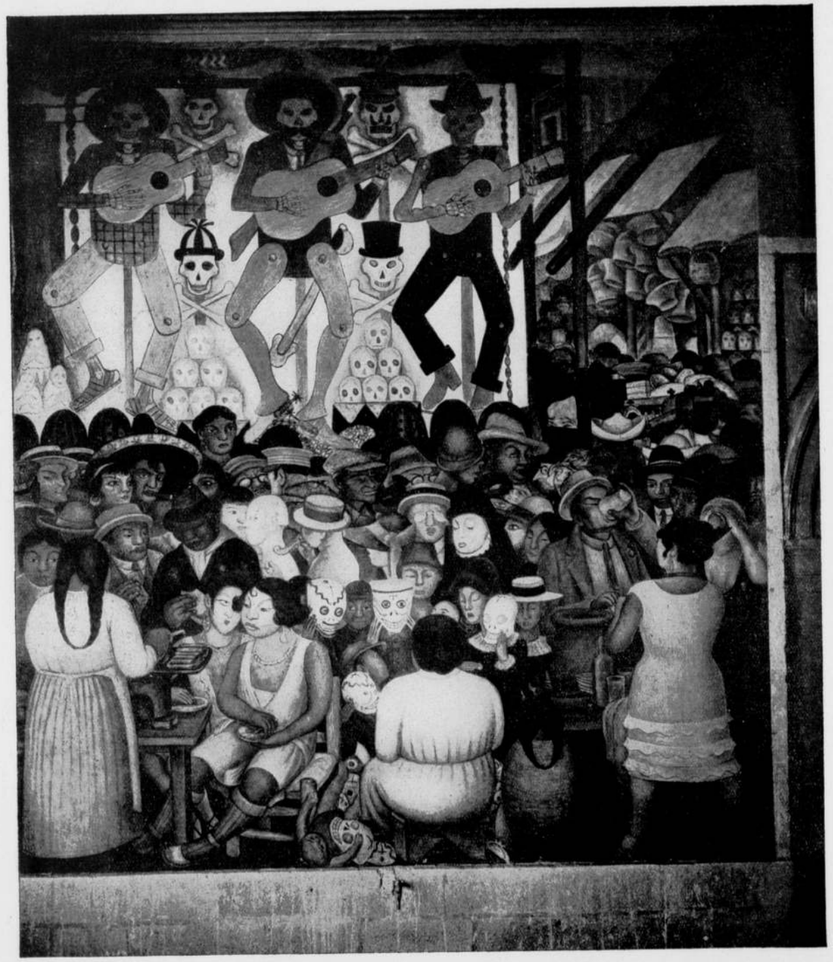

ALLERHEILIGENFEEST

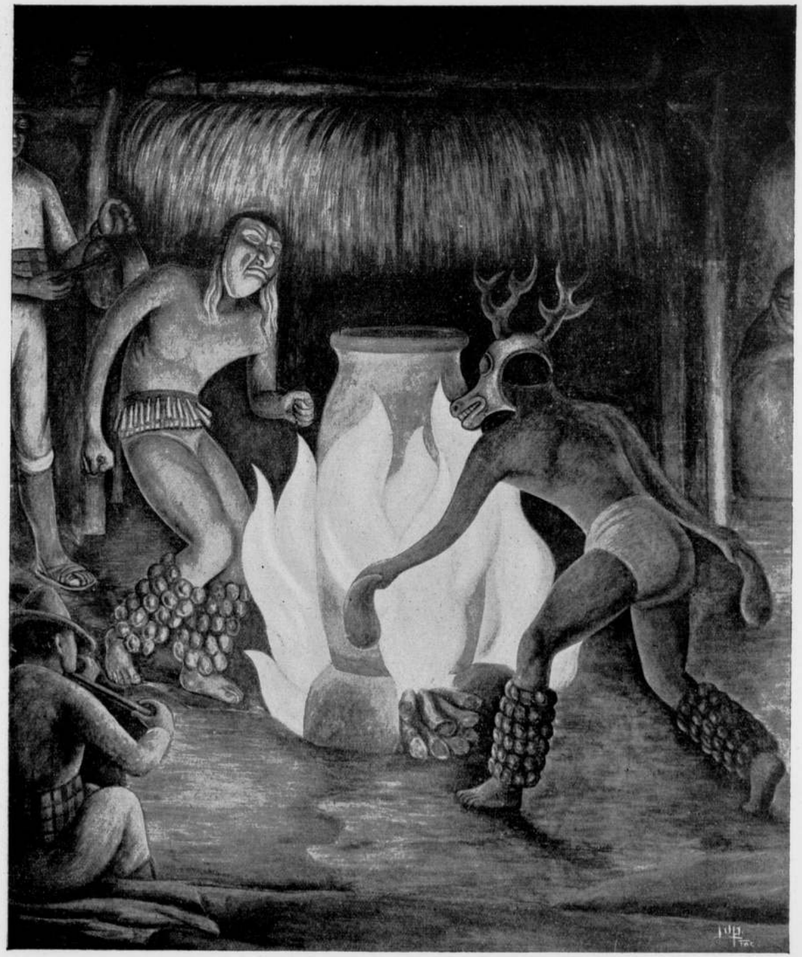

MASKERDANS

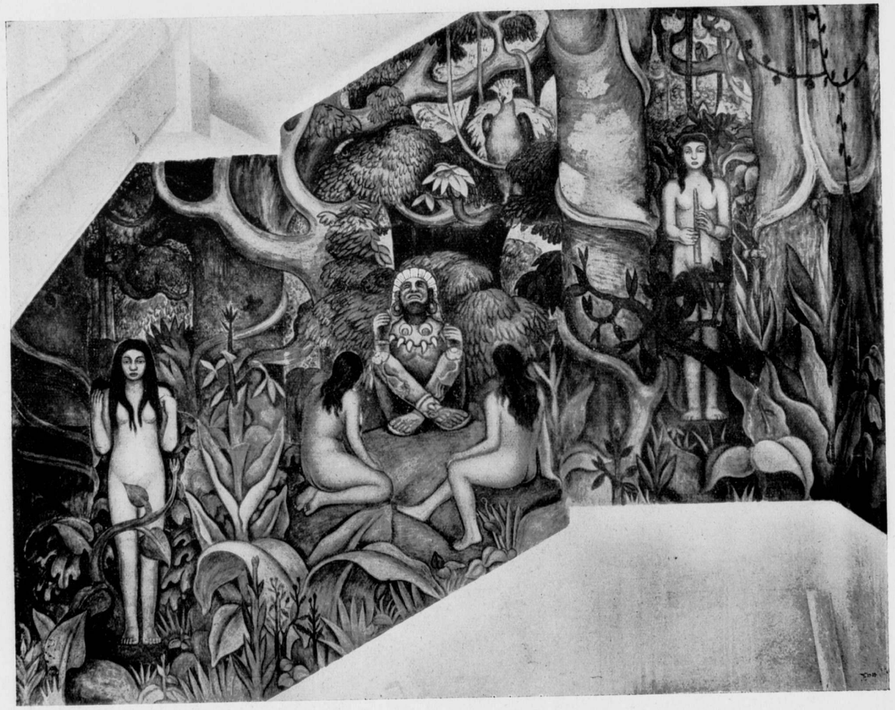

HET WOUD

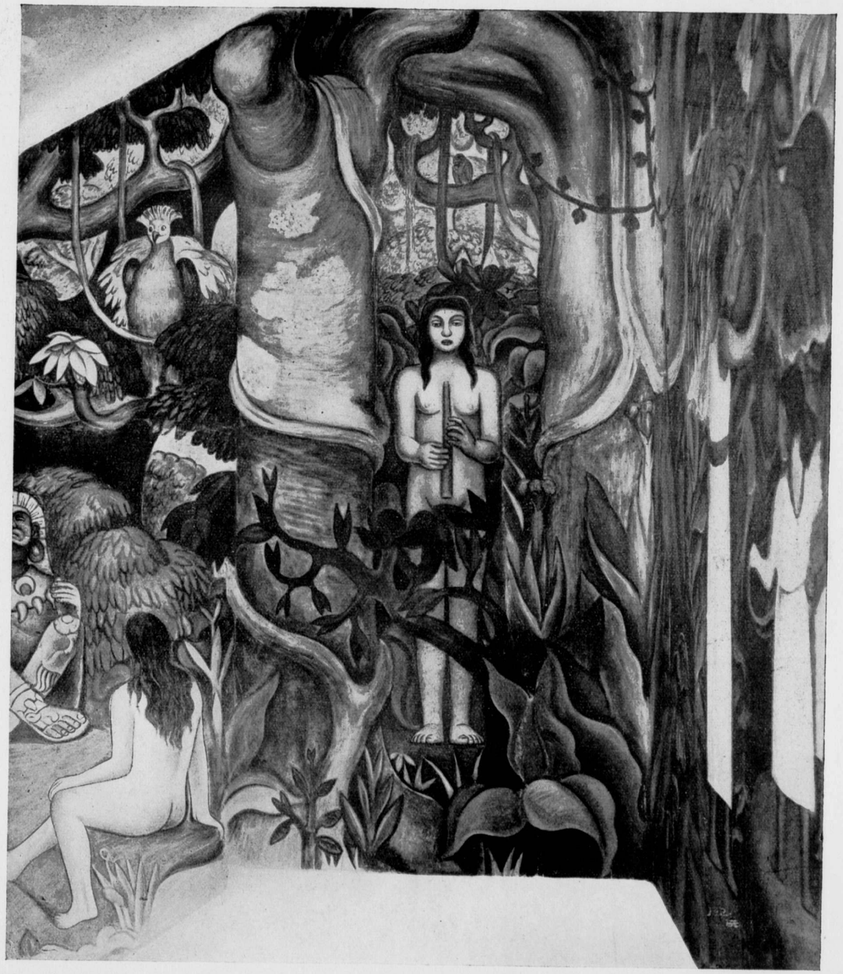

HET WOUD (DETAIL)

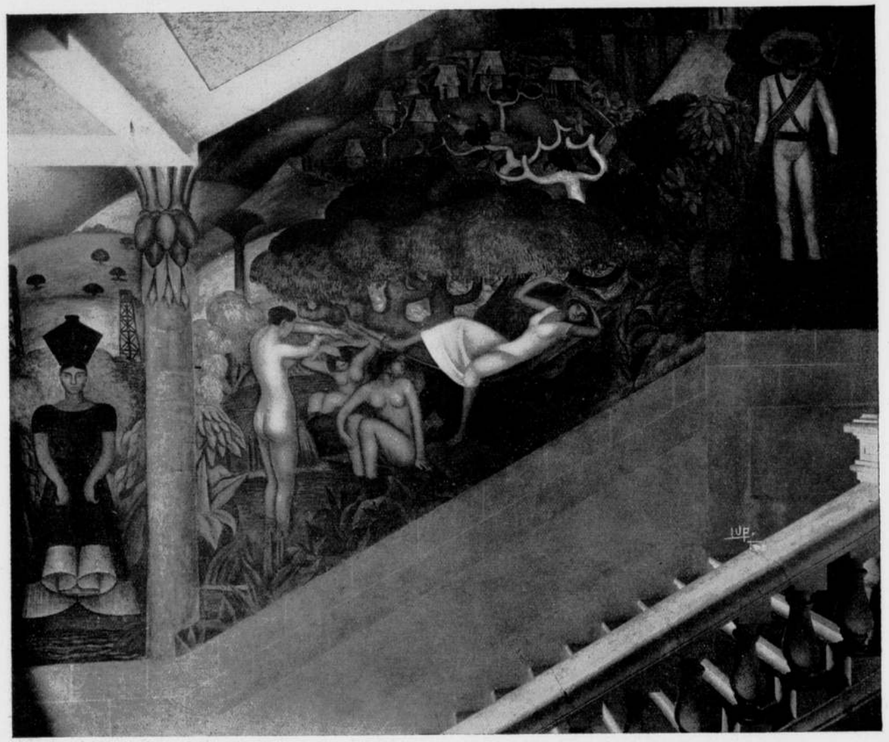

DE HELLING NAAR 'T HOOGPLATEAU

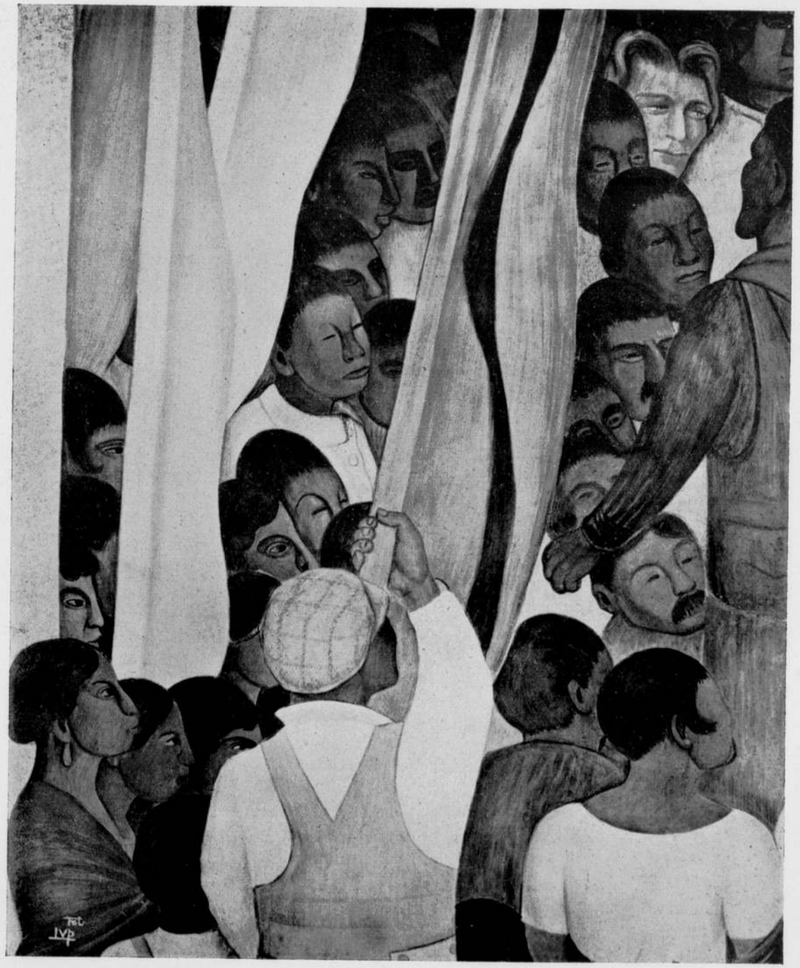

DE EERSTE MEI (DETAIL)

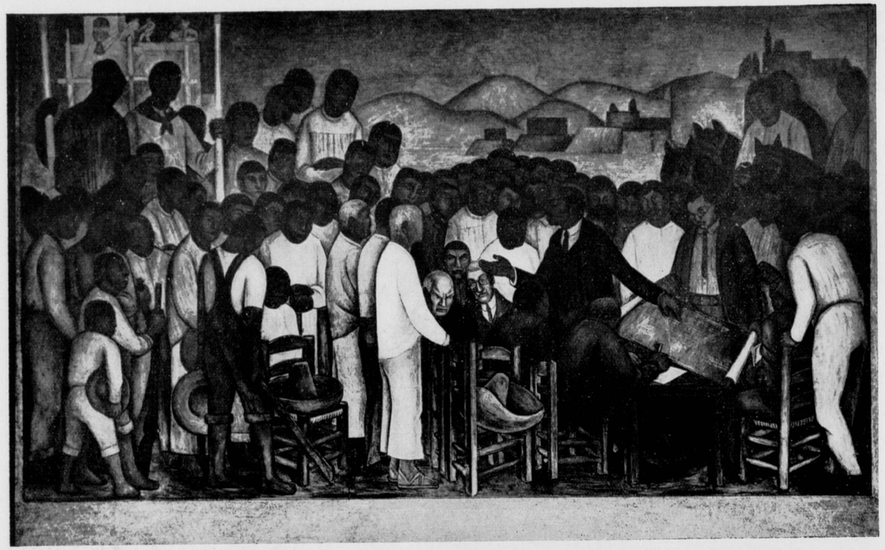

UITGIFTE DER TERREINEN

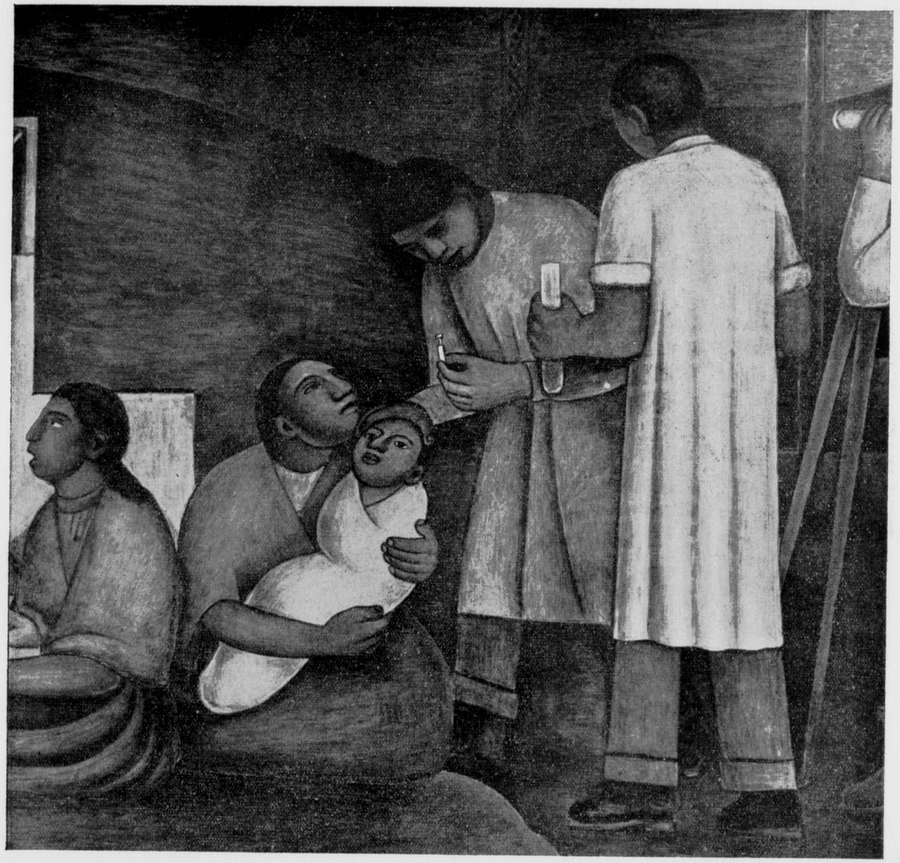

DE NIEUWE TIJD (DETAIL)

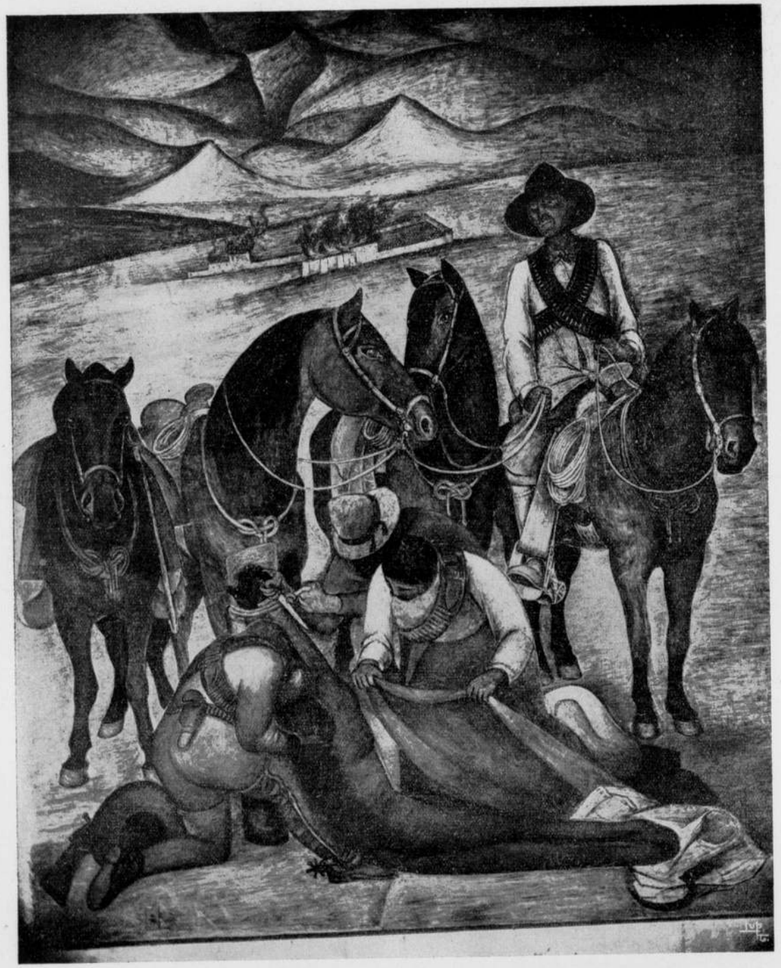

BEVRIJDING

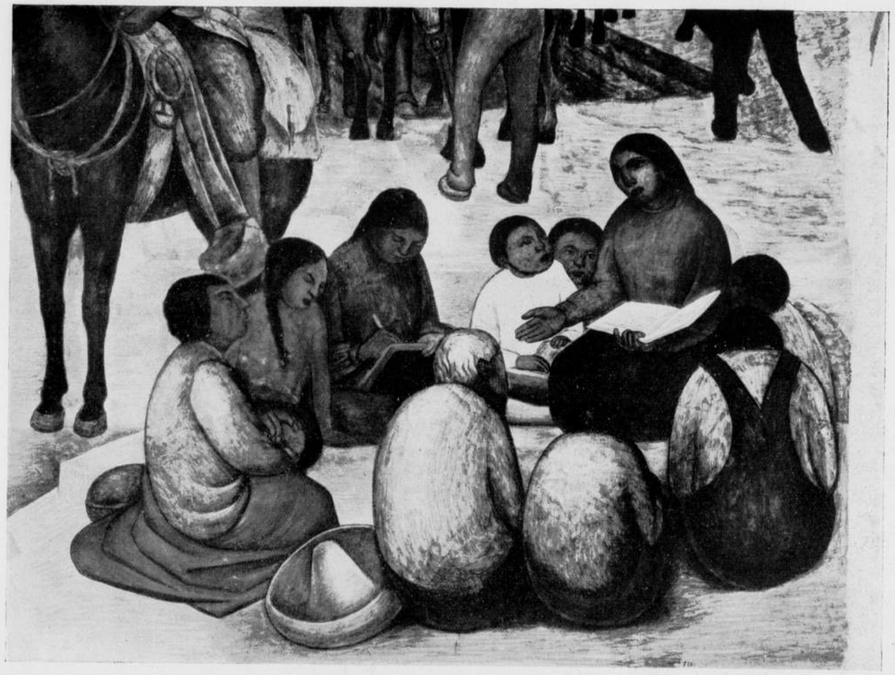

ONDERLING ONDERWIJS (DETAIL)

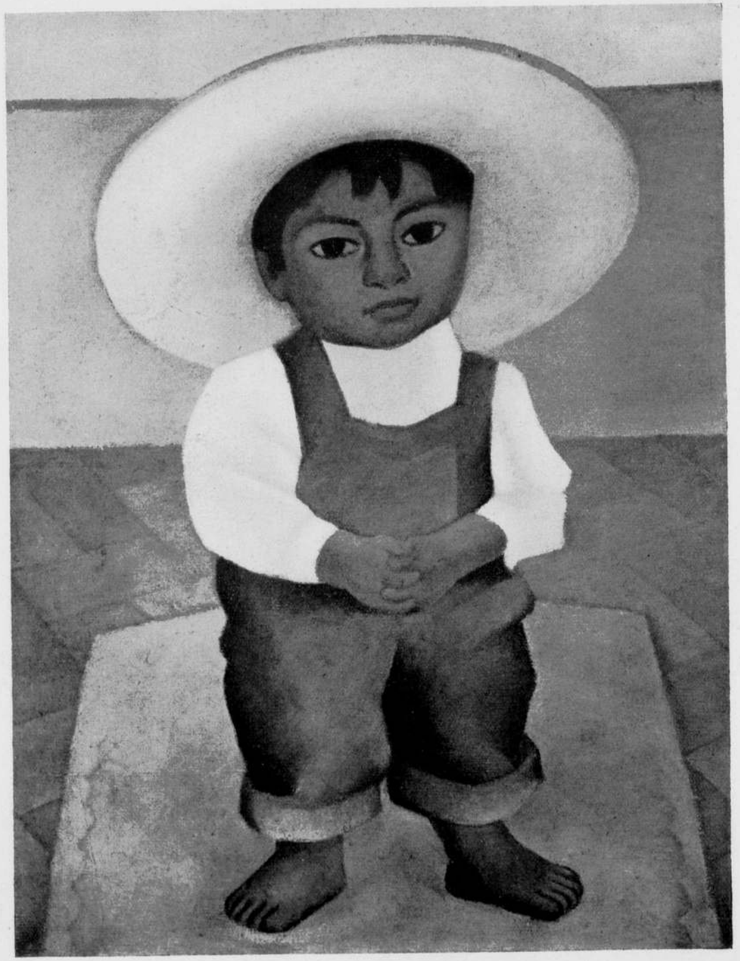

JONGETJE (SCHILDERIJ)

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

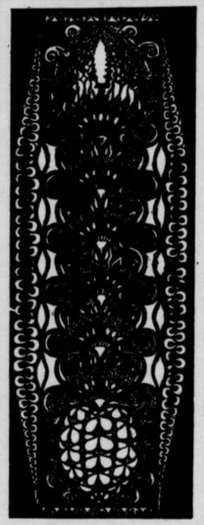

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

GLAS IN LOOD

A. J. A. HEETMAN
PIETER DE RAADTSTRAAT 49
ROTTERDAM

HOLLANDSCHE
BETONMAATSCHAPPIJ

's-GRAVENHAGE
GROOT HERTOGINNELAAN 258
--- TELEFOON 33830 ---
TELEGR. ADRES: BETONIJZER

AFDEELING WEGEN
BITUMINEUZE WEGBEDEKKINGEN
OP FUNDEERING
VAN IEDER GEWENSCHT TYPE

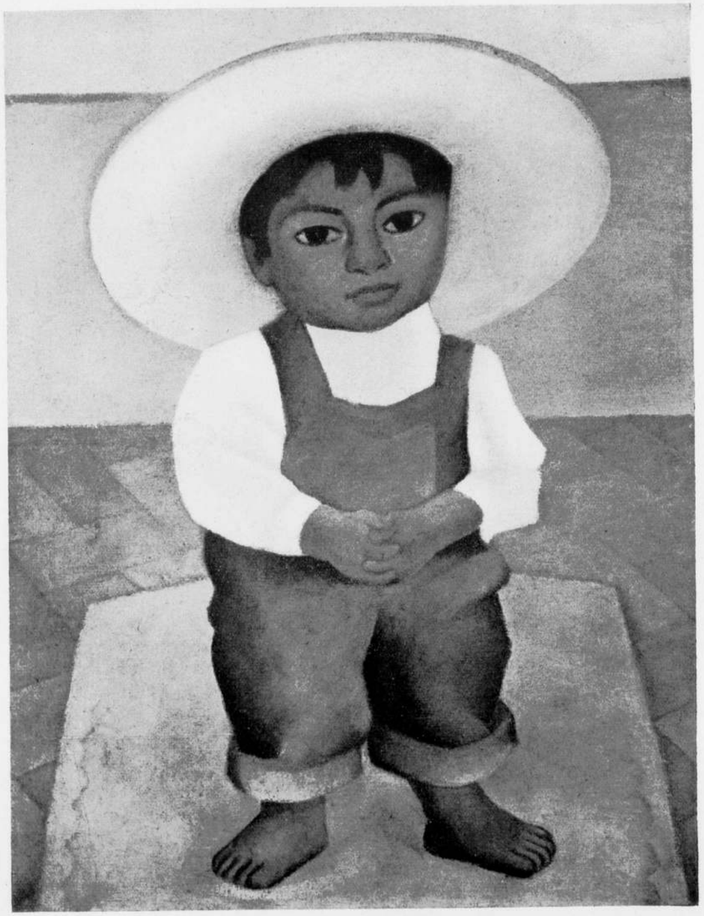

JONGETJE (SCHILDERIJ)

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

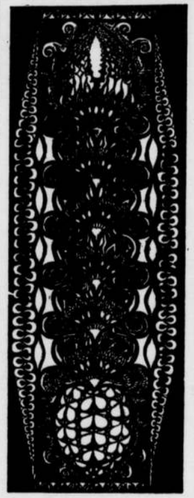

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

GLAS IN LOOD

A. J. A. HEETMAN
PIETER DE RAADTSTRAAT 49
||| ROTTERDAM |||

HOLLANDSCHE
BETONMAATSCHAPPIJ

's-GRAVENHAGE
GROOT HERTOGINNELAAN 258
--- TELEFOON 33830 ---
TELEGR. ADRES: BETONIJZER

AFDEELING WEGEN
BITUMINEUZE WEGBEDEKKINGEN
OP FUNDEERING
VAN IEDER GEWENSCHT TYPE

VENDINGEN

HERHALING VAN BEELD
DUPLICATE IMAGE

WENDINGEN

1929

J. SJOLLEMA

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
KEIZERSGRACHT 188, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

KINDERKAMER WOONHUIS VAN DEN HEER S. TE K. ARCH. P. KRAMER
RELIEF-INLAID-LINOLEUM

ARCHITECTONISCHE
LINOLEUMVLOEREN
LINOLEUM KROMMENIE

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK „BIJ ST: LAURENS"
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR: 109 TELEF: 34891

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 4

DIT IS NUMMER 4 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN DE RESTAURATIE EN HERBOUW VAN DEN TOREN VAN DE ST. NICOLAASKERK TE IJSSELSTEIN NAAR ONTWERP VAN WIJLEN ARCHITECT M. DE KLERK. DIT NUMMER IS MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE BEGELEIDENDE TEKSTEN ZIJN GESCHREVEN DOOR DR. J. KALF EN ARCHITECT C. J. BLAAUW. HET OMSLAG IS OP STEEN GETEEKEND DOOR J. SJOLLEMA

WENDINGEN

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
KEIZERSGRACHT 188, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

KINDERKAMER WOONHUIS VAN DEN HEER S. TE K. ARCH. P. KRAMER
RELIEF-INLAID-LINOLEUM

ARCHITECTONISCHE
LINOLEUMVLOEREN
LINOLEUM KROMMENIE

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST. LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. 109 TELEF. 34891

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 4

DIT IS NUMMER 4 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN DE RESTAURATIE EN HERBOUW VAN DEN TOREN VAN DE ST. NICOLAASKERK TE IJSSELSTEIN NAAR ONTWERP VAN WIJLEN ARCHITECT M. DE KLERK. DIT NUMMER IS MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE BEGELEIDENDE TEKSTEN ZIJN GESCHREVEN DOOR DR. J. KALF EN ARCHITECT C. J. BLAAUW. HET OMSLAG IS OP STEEN GETEEKEND DOOR J. SJOLLEMA

WENDINGEN

HERHALING VAN BEELD
DUPLICATE IMAGE

ONTWERP TEEKENING

ARCHITECT M. DE KLERK

RUBRIEKEN

DE RESTAURATIE VAN DEN TOREN TE IJSSELSTEIN, DOOR DR. JAN KALF

Op 10 Januari 1911 zijn kerk en toren van IJsselstein door brand geteisterd. De kerk werd al gauw daarna hersteld, en voor die dagen niet slecht, door den architect Frowein, maar voor den toren ontbraken de middelen. Zoo kwam zijn restauratie eerst in 1921 aan de orde, een jaar nadat de Zutfensche Wijnhuistoren door brand zijn bovenbouw verloren had, en op een tijdstip, waarop reeds vaststond, dat deze bekroning in den ouden vorm zou worden herbouwd.

Het is voor den toren van IJsselstein een geluk geweest, dit uitstel en deze coïncidentie. Op een prachtigen romp uit de eerste helft van de zestiende eeuw, Italiaanscher dan er een in Nederland staat, was honderd jaar later de bekroning gebouwd, een steenen achtkant met houten lantaren. Foto's en opmetingen van vóór den brand maakten het mogelijk den bovenbouw min of meer in den ouden vorm te herstellen, maar volledig waren deze gegevens allerminst, voor zoo belangrijke onderdeelen als de profileering stellig onvoldoende. Waar spits en romp, noch historisch noch naar den geest, een wezenlijk geheel hadden gevormd, meende de Monumentencommissie, dat er alle aanleiding bestond te beproeven de nieuwe bekroning onafhankelijk van de oude te doen ontwerpen.

Met eenig beleid kon worden verkregen, dat deze moeilijke taak werd opgedragen aan M. de Klerk, en dit verschafte mij het voorrecht in aanraking te komen met dezen fijnen mensch, die een zoo begaafd kunstenaar was.

Hij voelde eerst niet veel voor de opdracht, vond „restaureeren" uit den tijd. Maar hij zou het probeeren. En toen hij een paar maanden later bij mij terugkwam, en nu met dien ouden toren lang en vertrouwelijk had verkeerd, toen was hij enthousiast voor het werk en ging er zijn beste krachten aan geven. Hij teekende verschillende oplossingen, niet in vlugge krabbels, maar alle ernstig bestudeerd, en die hij zelf de beste achtte werd door de Monumentencommissie met vertrouwen aanvaard.

Hij zou zijn werk niet uitgevoerd zien, want de „Bezuiniging" besliste, dat wel de romp hersteld, maar niet de bekroning gebouwd zou worden.

Het is een prachtige daad van Minister de Visser geweest, toen De Klerk was gestorven, dat hij den kunstenaar heeft willen eeren door den toren naar diens ontwerp te laten voltooien, trots de „Bezuiniging". En die daad is beloond door den gelukkigsten uitslag, want de nieuwe spits staat zoo vertrouwd op den ouden romp, dat, na tien of twintig jaar, als de tijd hem gekleurd heeft, alleen een vakman op de gedachte zal komen, dat een Amsterdammer na vijfhonderd jaar het werk voltooide van dien in 1530 naar IJsselstein verdwaalden Italiaan, Alessandro Pasqualini.

EEN RESTAURATIEWERK VAN WIJLEN ARCH. M. DE KLERK, DOOR C. J. BLAAUW

De bijna spreekwoordelijke nuchterheid van den Hollander wordt wel het duidelijkst weersproken door de rijke vormentaal van de vele oude Hollandsche torens. De bouwmeesters van deze torens van de zeventiende eeuw waren verre van „nuchterheid", waar hun verbeeldingrijke scheppingen de muziek van hun klokkenspelen vereenigde met de harmonie van hun rijke architectuur. Hoe wonderschoon zijn deze spitsen, die in hunne verheffing zich ontworstelen aan den klassieken geest van hun onderbouw; hoe wonderschoon werkt hunne speelsche en fantastische ijlheid, waar ze zich afteekenen tegen den lichten hemel. Men denke hier aan den Zuiderkerkstoren, den Oude Kerkstoren te Amsterdam, den Bakenessertoren te Haarlem, enz.

De oude spits van den toren te IJsselstein getuigde niet van die schoone vindingrijkheid: op den fraaien onderbouw, die in voortreffelijke verhouding van de rechthoekige opeengestapelde geledingen overgaat tot een tweeledig achthoekigen bovenbouw, verhief zich een spits of bekroning, die zeker niet de speelsche bekoorlijkheid vertoonde, waarvan we in ons land zoovele voorbeelden kennen. (Zie de afbeelding op pag 5).

Niettemin toont de afbeelding op pagina 6 welk een desolaat beeld ontstond na den brand, die aan den

toren zijn spits ontrukte en den verweerden bovenbouw zwaar beschadigde. De restauratie van het torenlichaam en de herbouw van de spits naar het ontwerp van wijlen architect M. de Klerk hebben het aanzijn gegeven aan een toren, die als beeld van architecturale schoonheid, een eervolle plaats inneemt onder de schoone torens van Nederland.

De geschiedenis van deze restauratie en herbouw is in tegenspraak met de bovengenoemde Hollandsche nuchterheid, welke tegenspraak zich allereerst demonstreert in het feit, dat de opdracht voor deze restauratie in handen werd gegeven van een jong architect, wiens groote begaafdheid weliswaar reeds bekend was geworden, doch wiens naam op het gebied van restauratie nog een onbekende was.

Met erkentelijkheid mag hier gewaagd worden van de breede geste, welke in het geven van dezen opdracht aan nu wijlen den architect M. de Klerk gelegen was en mogen de resultaten al bewezen hebben, dat hier ongetwijfeld een goeden greep gedaan werd, dan is zulks reden temeer om aan den toenmaligen Minister van Onderwijs Kunsten en Wetenschappen Dr. J. Th. de Visser en zijn adviseur Dr. Jan Kalf een woord van dank te brengen voor hun initiatief in deze.

Met het geven van dezen opdracht aan dezen architect werd a.h.w. vastgesteld dat de herbouw van den torenspits niet in oude historische vormen, doch in vormen van den eigen tijd zou geschieden en op meesterlijke wijze heeft de ontwerper deze moeilijke opgave volbracht.

Wanneer men het dorp IJsselstein nadert en men ziet de fraaie toren zich boven het geboomte verheffen, dan is de eerste indruk een van schoonheid, van gaven harmonischen bouw. Eerst bij nadere beschouwing ziet men het verschil in bouworde van onderbouw en spits, om dan opnieuw weer gegrepen te worden door de volkomen harmonie, waarin zich dit verschil van bouworde openbaart.

Onder de jonge bouwmeesters van het begin van deze eeuw was de Klerk wel het meest begaafd met verbeeldings-rijkdom, welke gepaard ging aan een schier onbeperkt vermogen tot verwerkelijking dezer rijkdom in architectonische vormen. Zijn teekentalent stelde hem in staat zijn verbeelding volledig neer te schrijven in zijn teekening, waarvan het effectvolle bestaat in een groote gaafheid en duidelijkheid. Aan het vermogen zijn verbeelding zoo duidelijk neer te schrijven danken we het, dat na zijn overlijden (de Klerk stierf vóór dat zijn schepping uitgevoerd was) een zoo goed mogelijk de intenties van den schepper benaderende uitvoering mogelijk is geweest.

De uitvoering van het ontwerp berustte in handen van den architect H. A. J. Baanders, die de technische uitvoering met zorg heeft geleid.

Bij de restauratie van den onderbouw is de vernieuwing van de pilasterkapiteelen op zeer belangwekkende wijze geschied. Ook hier werd de hedendaagsche vormenspraak in treffende harmonie gebracht met den ouden architectuurvorm. De beeldhouwer Hildo Krop hakte de kapiteelen in den vagen hoofdvorm van een Ionisch kapiteel, doch bracht binnen het raam van dezen hoofdvorm het spel van zijn vormgedachte en bereikte een alleszins bekoorlijk resultaat.

Zooals Hildo Krop hier bij het afwegen van vrijheid en gebondenheid een zuiver evenwicht wist te bereiken, zoo heeft de Klerk in het geheele ontwerp der torenbekroning evenwicht tusschen vrijheid en gebondenheid gezocht en... gevonden. Dat hij ernstig zocht, daarvan getuigen de gave nevenprojecten, dat hij vond, daarvan getuigt het resultaat. Gebonden heeft hij zich aan de bestaande achtkante grondvorm van de bovengeledingen, aan de pilastervormige accentueering van de ribben van het achtkantig prisma, welke gegevens hij volgde om ze op eigen wijze te beelden. In de bekroning laat hij zijn verbeelding meer vrij spel, doch hij treedt niet uitbundig buiten den achtkanten grondvorm, doch eindigt in de vloeiende lijnen van zijn luchtig kroonwerk in het middelpunt, dat ten hemel zich richt.

De spuwers vormen de eenige uit-stekende accenten: ze zijn streng gehouden van vorm.

Dat overigens het aanpassen van moderne vormen aan oude bouwwerken zeer moeilijk is en eigenlijk steeds een meesterhand vereischt, wordt bij deze restauratie aangetoond door de nieuwe ingangsdeur in het voorportaal van de kerk (onder den toren). Deze moderne vernieuwing bevindt zich met de rijzige verhoudingen van den onderbouw eenigszins in tegenspraak, welke tegenspraak niet tot harmonie voert. (Zie pagina 16 en 17). Het vullen van de rijzige poortopening met lage ingangsdeuren, gedrukt door een zware steenen latei van staand metselwerk, afgesloten door een hoog roosterwerk van metselsteen met glas, getuigt van een modern sentiment, dat, ondanks zijn constructie voor de eeuwen, een teveel aan geestelijke tijdelijkheid inhoudt. De rijzige en tevens simpele vormen van de oude kerk verhouden zich slecht tot die van dit moderne sentiment. Het is jammer dat de uitvoerende architect, de heer H. A. J. Baanders aan zijn ernstige arbeid voor de uitvoering van het ontwerp van de Klerk, deze eigen schepping heeft toegevoegd.

Aan den toren van IJsselstein is het wonder geschied, dat hij schooner dan tevoren uit zijn desolatie verrezen is. Laat ons verstaan, dat wonderen niet zijn van allen dag en dat er geen reden is om aan te nemen, dat alle restauraties aan oude gebouwen in moderne vormen kunnen geschieden. Een verbeeldingrijk en talentvol kunstenaar als de Klerk kon het volbrengen, maar deze kunstenaar was een unicum, zooals ook de herrijzenis van de toren te IJsselstein als een unicum is te beschouwen. In verhouding tot het verbeeldingrijke kunstenaarschap van een de Klerk is De nieuwe spits van IJsselstein een exempel van de zelfbeheersching des kunstenaars. Zal niet de bij restauratiewerken zoo gepaste zelfbeheersching andere kunstenaars van minder rijk conceptievermogen moeten voeren tot gewetensvol volgen van wat de historie aan gegevens biedt?

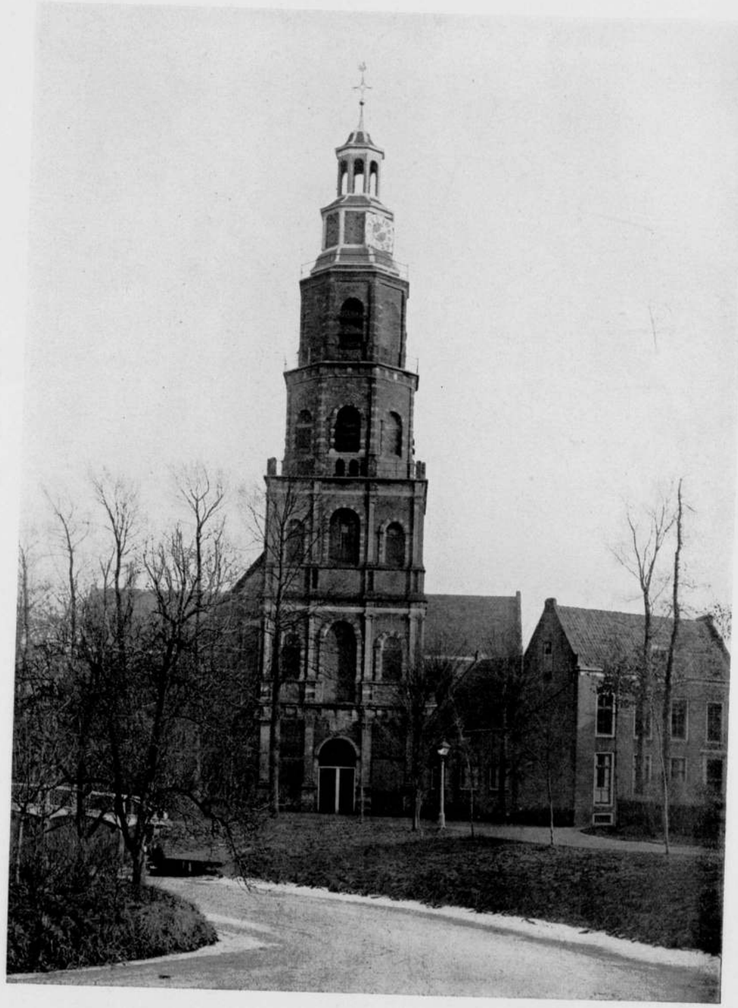

TOESTAND VOOR DEN BRAND

TOESTAND NA DEN BRAND

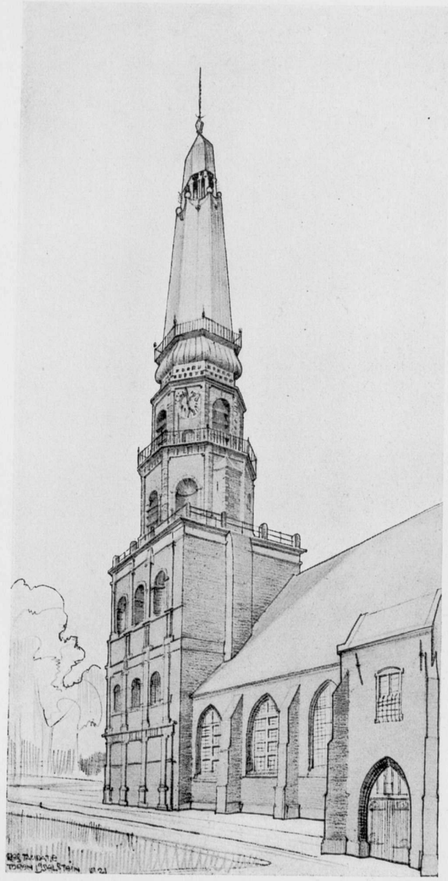

VOORONTWERPEN

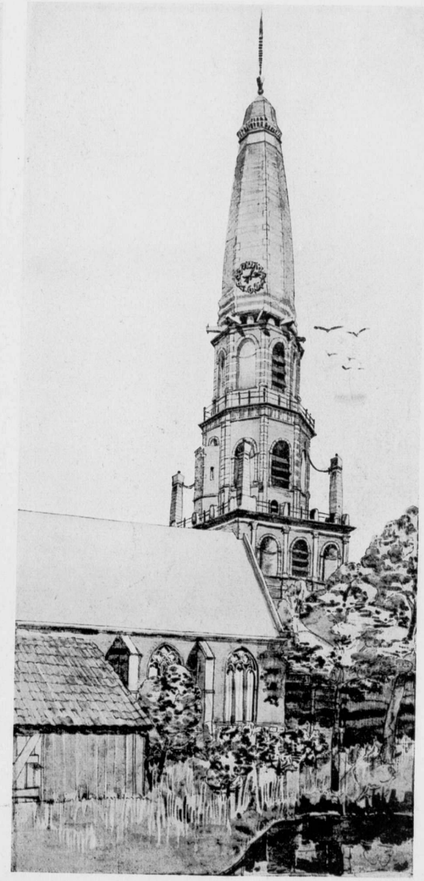

ARCHITECT M. DE KLERK

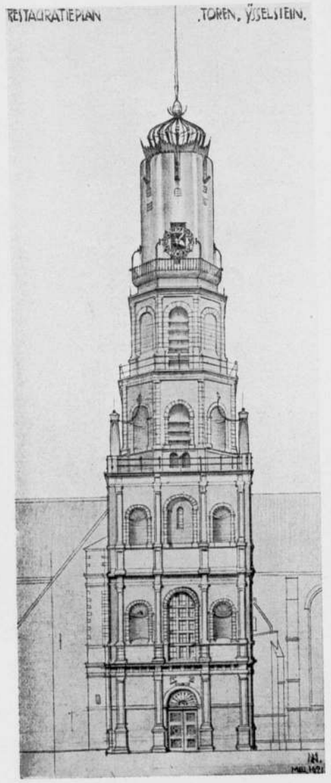

ONTWERP TEEKENINGEN

ARCHITECT M. DE KLERK

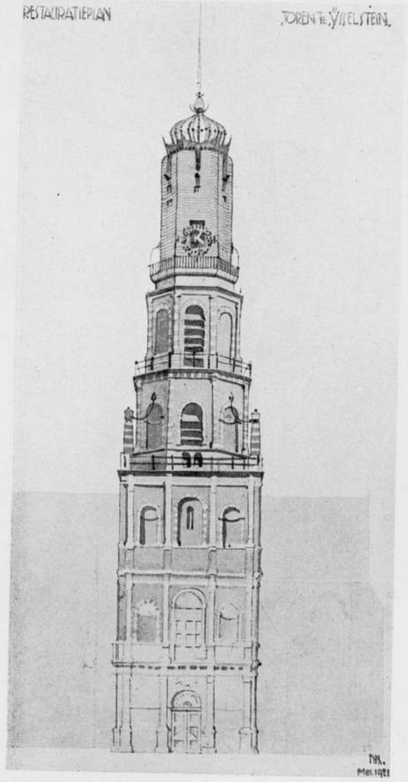

ONTWERP TEEKENINGEN

ARCHITECT M. DE KLERK

OUDE TOESTAND

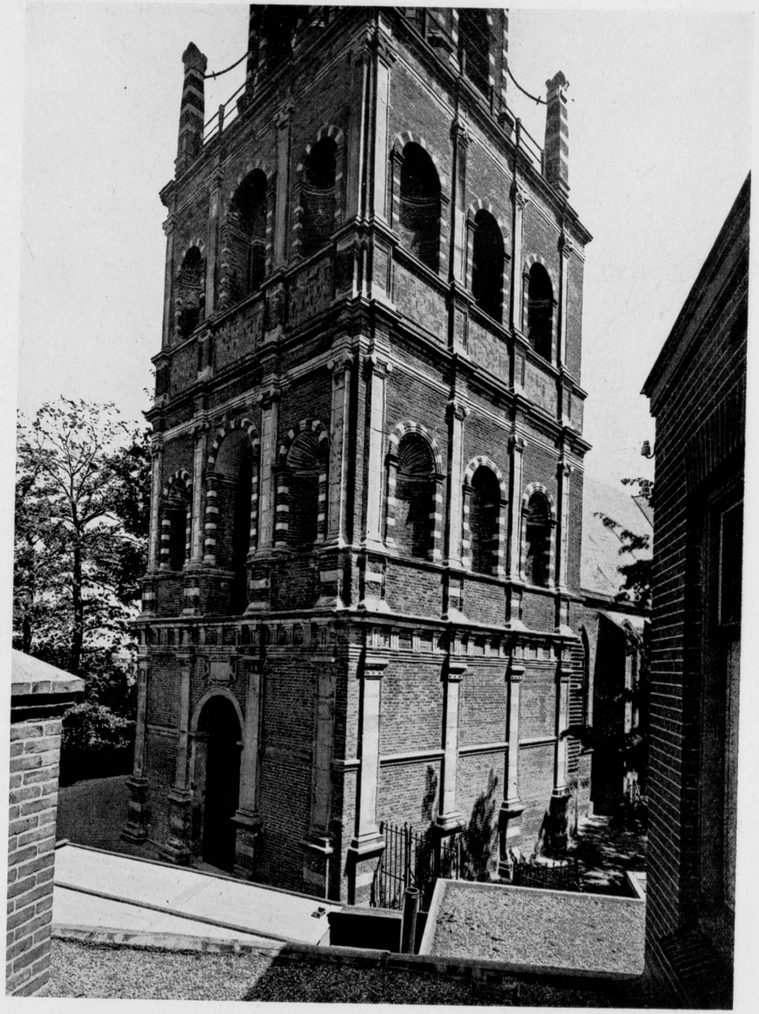

NA DE RESTAURATIE

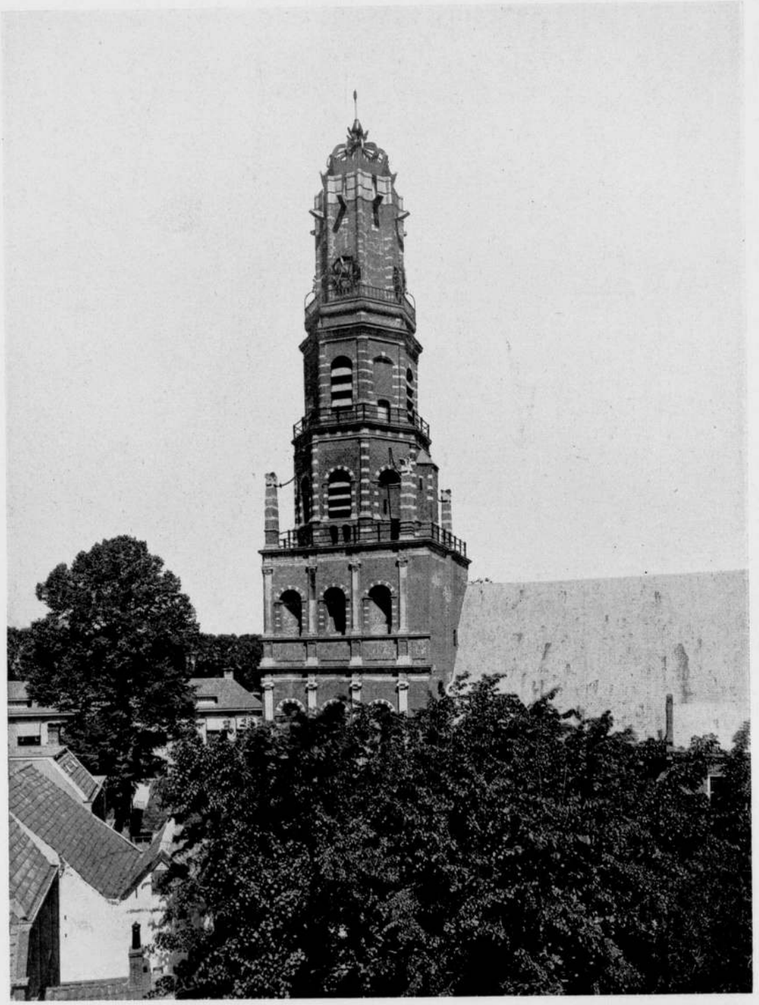

TOREN MET HERBOUWDE SPITS

ARCHITECT M. DE KLERK

DETAIL VAN DEN TOREN

ARCHITECT M. DE KLERK

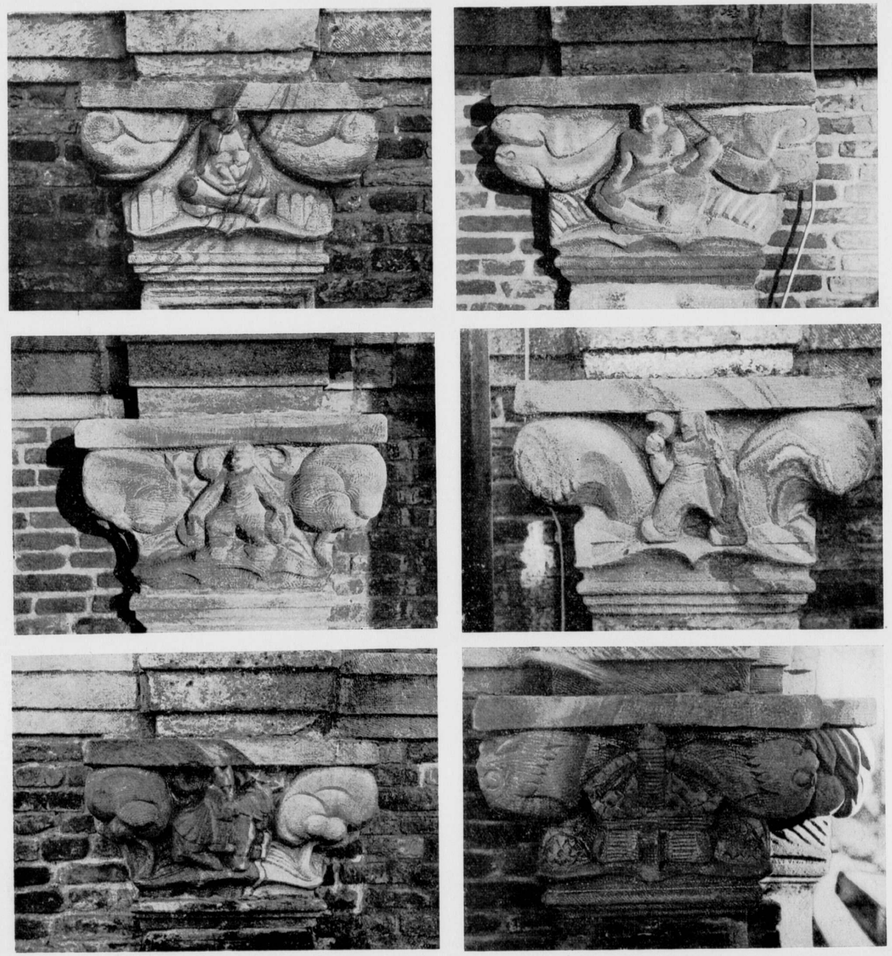

KAPITEELEN ONDER DEN EERSTEN OMGANG

HILDO KROP

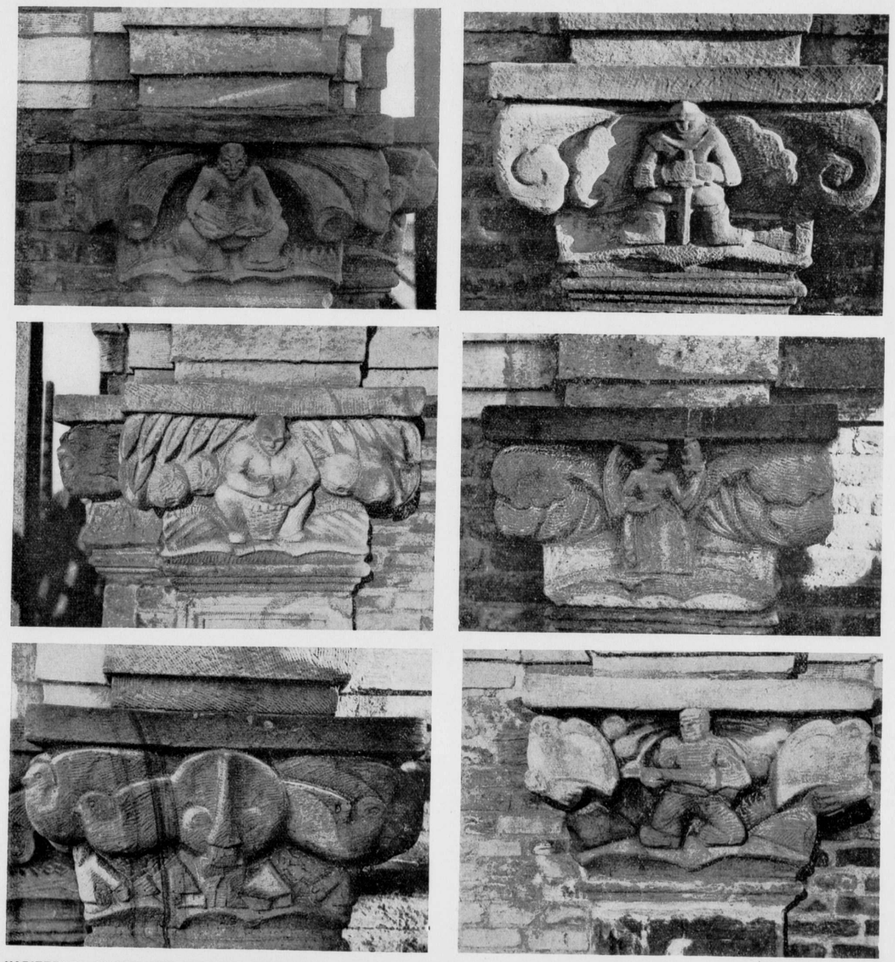

KAPITEELEN ONDER DEN EERSTEN OMGANG

HILDO KROP

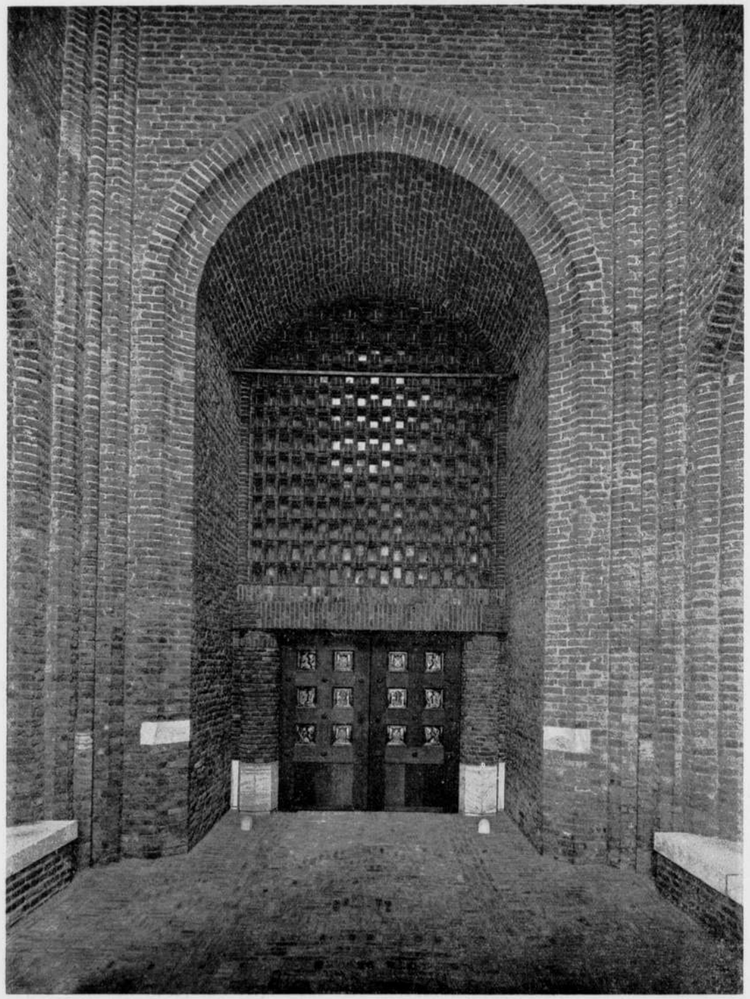

VOORPORTAAL MET NIEUWEN INGANG

ARCHITECT H. A. J. BAANDERS

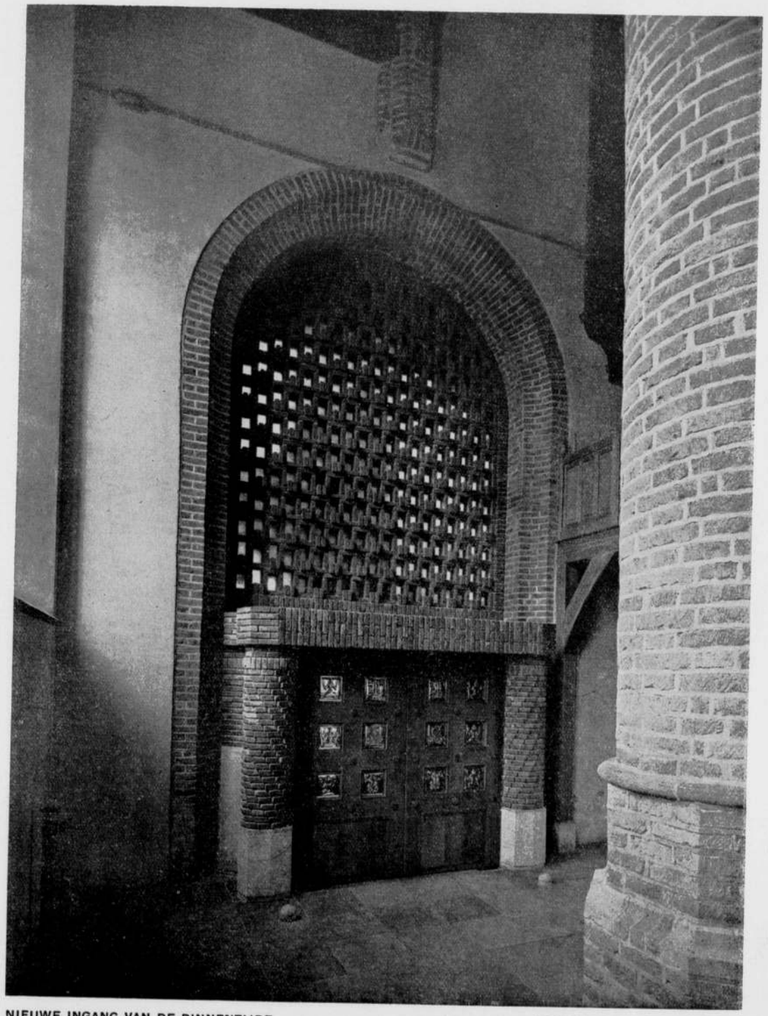

NIEUWE INGANG VAN DE BINNENZIJDE

ARCHITECT H. A. J. BAANDERS

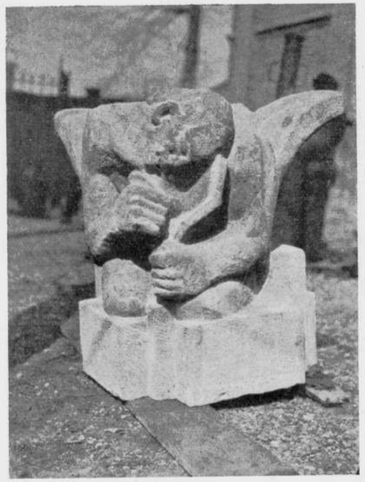

BEELDHOUWWERK OP DE PINAKELS VAN DEN EERSTEN OMGANG

HILDO KROP

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

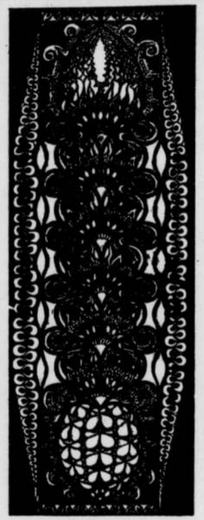

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

DE DRUKKERIJ DER N.V.
IPENBUUR & VAN SELDAM

WAAR DIT TIJDSCHRIFT
WORDT GEDRUKT, LEVERT
SPOEDIG EN BILLIJK
AL UW BENOODIGDE
DRUKWERKEN
DESGEWENSCHT MET BIJ-
LEVERING VAN CLICHÉ'S

IS SPECIAAL INGERICHT VOOR HET
DRUKKEN VAN GROOTE OPLAGEN

NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47, AMSTERDAM
TELEFOON 42897

WENDINGEN

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
KEIZERSGRACHT 188, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

HALL WOONHUIS VAN DEN HEER S. TE K. ARCH. D. ROOSENBURG
MARMER-INLAID-LINOLEUM

ARCHITECTONISCHE
LINOLEUMVLOEREN
LINOLEUM KROMMENIE

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST. LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. 109 TELEF. 34891

NAAML. VENN. A.N. DE LINT
INDUSTRIE-HANDEL MAAT.
GENERAAL-AGENTUUR VAN DE DELFTSCHE AARDEWERK-FABRIEK DE PORCELEYNE FLES
TEGELWASCHTAFELS
VRAAGT CATALOGUS

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

N.o 5 EN 6

DIT IS NUMMER 5 EN 6 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN ARCHITECTONISCHE PROJECTEN VAN ARCHITECT J. F. STAAL. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR IR. A. J. VAN DER STEUR. HET OMSLAG IS GEDRUKT NAAR EEN TEEKENING VAN MARGARET KROPHOLLER

WENDINGEN

C. V. CENTRALE AALSMEERSCHE VEILING. AALSMEER 1927-1928 VEILINGGEBOUW VOOR BLOEMENVEILING

BIJ HET WERK VAN J. F. STAAL

Nu mij de taak te beurt valt, een begeleidend woord te schrijven bij de publicatie van de jongste werken van J. F. Staal, voel ik de zware moeilijkheid om dit werk in den korten omvang van één pagina te kenschetsen. Want ik meen, dat ik mij niettemin geplaatst zie voor de noodzakelijkheid, die kenschetsing te betrekken op het geheel der hedendaagsche architectuur. Niet om dat dit werk alle tendenzen van dezen tijd doet zien, wèl omdat het in onzen tijd een houding heeft, verschijnsel is van een overtuigde en overtuigingsvolle scheppingskracht, die misschien nauwelijks rechtvaardiging behoeft. Rechtvaardiging is een vreemd woord bij de levende kracht van dit werk. Het is zichzelf, en wie het aanvalt, valt een geestelijke houding aan, een geheel van in de materie tot eigen leven gewekte voorstellingen, waarin zich een architectonisch bewustzijn uitspreekt, dat naar mijn meening ver uitgaat boven alle lompe en onzuiver begrenzende definities, waarmede in onze dagen een zeker soort kunstkritiek zoo gaarne schermt.

Is dit nog „Amsterdamsche school?". Het is het naar mijn meening alleen nog in zooverre, dat het de architectuur wil als bewust-aesthetische daad. Het heeft als uitgangspunt niet in de eerste plaats de zuiver materieele realiteit, of wat daar, in een bepaald kader gezien, voor doorgaat.

Het erkent naast de technische realiteit het goed recht van de aesthetische bedoeling; sterker: het is vanuit een aesthetische visie geschapen en ontleent daaraan in de eerste plaats zijn bestaansrecht.

Wij leven in een tijd, waarin deze beschouwing der architectuur door sommigen wordt aangevallen, omdat volgens hen niet de aesthetische visie, maar de techniek de architectuur bepaalt. Wie zoo denken, zien voorbij, dat nog nooit de techniek in laatste instantie een vorm bepaald heeft, maar dat zelfs de schijnbaar zuiver technische vorm niet ontstaan kan zonder een zekere, en meestal groote, mate van subjectiviteit.

Wanneer men dit zóó begrijpt, zal men in de architectuur van dezen tijd de veelvormigheid van verschijning en bedoeling dan ook meer als een gradueel dan als een essentieel verschil kunnen zien. En zal men zijn begrip van, en zijn waardeering voor Staal's arbeid dan ook zuiver en alleen bepaald zien door de mate van geestelijke verwantschap, die men voelt met den maker ervan; echter in elk geval met vooropstelling van de erkenning van de bekwaamheid, welke dit werk uitheft boven elke kleineering. Als kunstdaad is het in onzen tijd van een kracht, die maar àl te zeldzaam is.

Het heeft daarom volgens mij in dit kort bestek geen zin, een poging te doen tot een kritische bespreking van het gereproduceerde. Maar ik geloof, dat het wèl zin heeft, wanneer ik wijs op een groei, die zich duidelijk afteekent voor wie de chronologische volgorde der werken in het oog houdt. De twee „Bijenkorf"-ontwerpen: den Haag-1924 en Rotterdam-1928, geven een niet te miskennen evolutie te zien in de richting van een organische ontwikkeling der massa's, welke in het „Telegraaf"-gebouw en in het torenhuisontwerp van 1929 vrij wordt van de vermoeiende zucht naar decoratief effect, welke het aan Staal langen tijd moeite heeft gekost, te overwinnen.

Tusschen de „Meerwijk"-huizen en het Parijsche tentoonstellingspaviljoen, en deze laatste werken, ligt voor mijn gevoel een gansche periode van bewustwording van diepere waarden der architectuur. In deze laatste werken is de hartstochtelijke scheppingsdrang, de ongebreidelde, vaak wilde subjectiviteit van het oudere werk ingetoomd tot een bedwongen kracht, een ingehouden spanning, en daardoor een onvergelijkelijk sterker expressie. Daarom is het des te meer te betreuren, dat het Staal niet gegeven mocht zijn, deze gerijpte scheppingskracht uit te leven in de rijke, maar strakke gebondenheid van zijn Museumtheater-complex. Ik heb reeds op andere plaatsen de gelegenheid gehad, mijn bewondering voor dit magistrale ontwerp te uiten; ik meen het op deze plaats niet opnieuw te behoeven te doen.

In ons land zijn er maar weinigen, die een groot plan aan kunnen; zoowel in dit stedebouwkundig beheerschte theaterontwerp als in zijn, een uiterst gecompliceerd gegeven tot klare oplossing brengend Beursontwerp toonde Staal, van die weinigen een der eersten te zijn. Dit roept hem voor de toekomst tot groot werk.

IR. A. J. VAN DER STEUR.

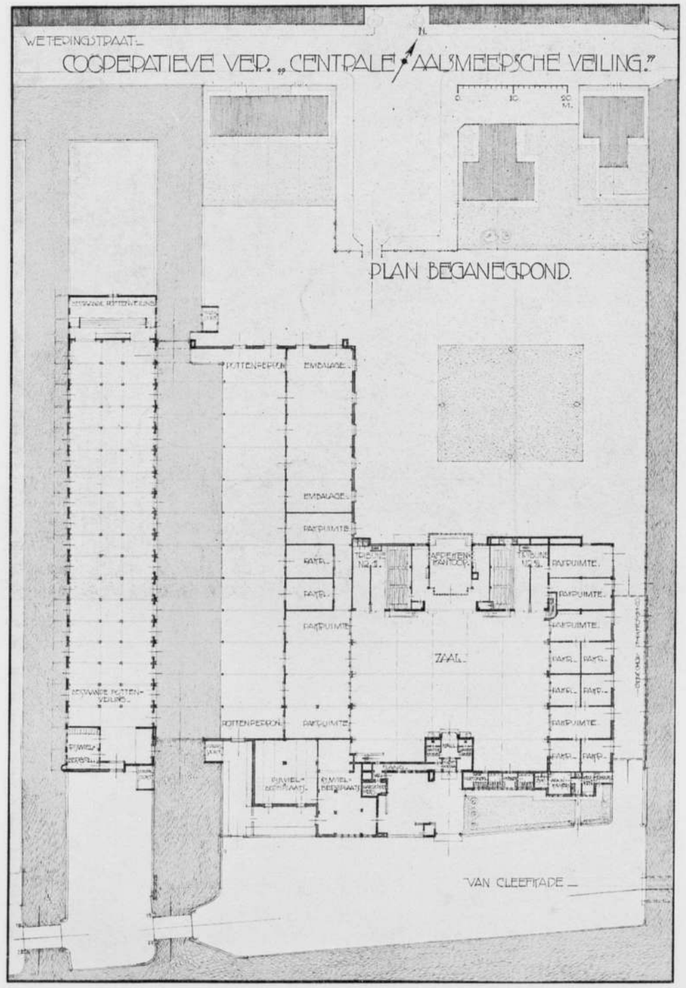

GEBOUW DER C. V. CENTRALE AALSMEERSCHE VEILING TE AALSMEER SITUATIE

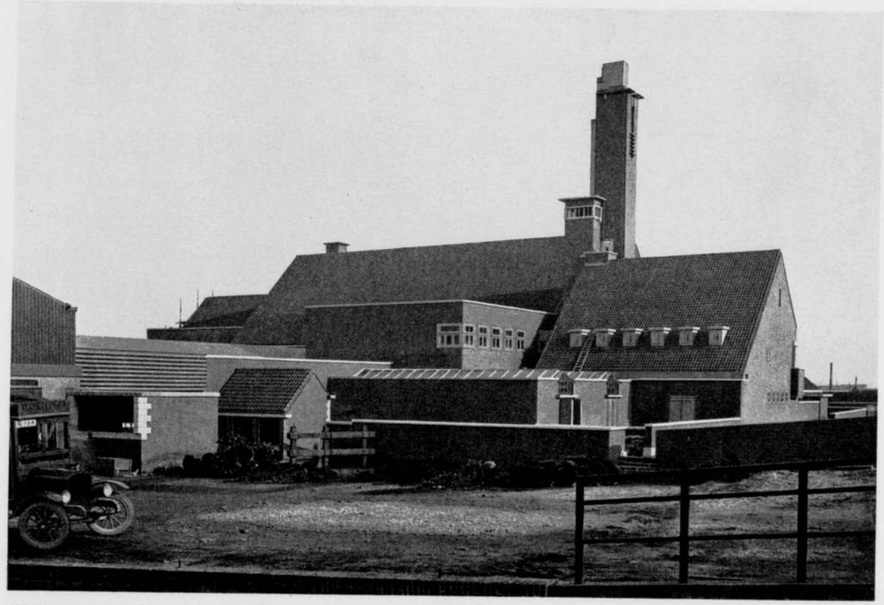

GEBOUW DER C. V. CENTRALE AALSMEERSCHE VEILING TE AALSMEER WESTZIJDE

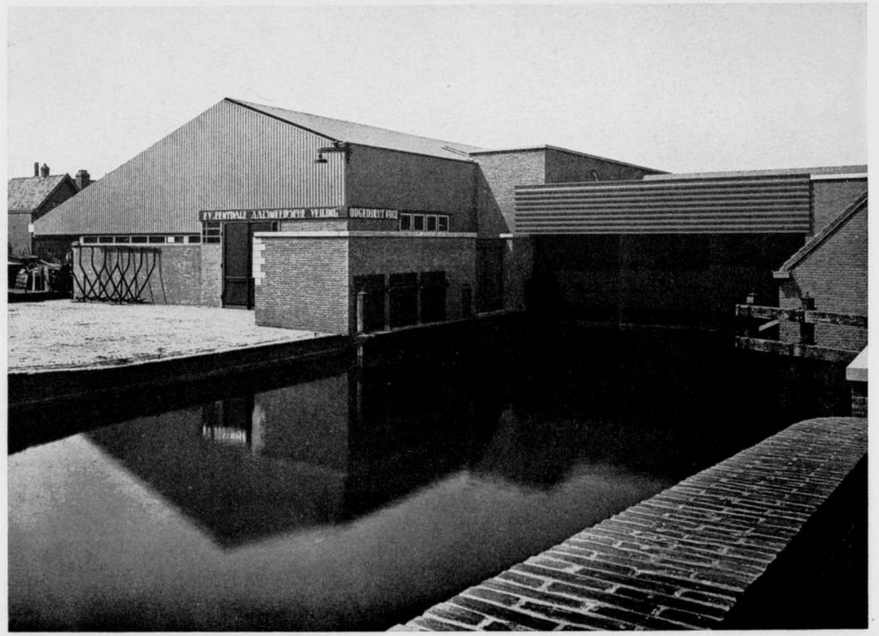

GEBOUW DER C. V. CENTRALE AALSMEERSCHE VEILING TE AALSMEER

INGANG POTTENVEILING

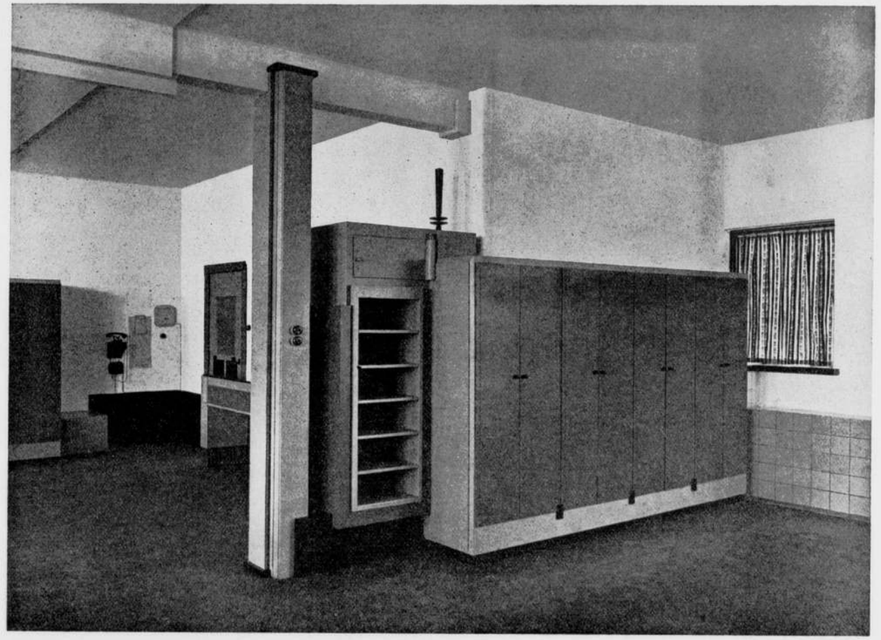

GEBOUW DER C. V. CENTRALE AALSMEERSCHE VEILING TE AALSMEER

PERSONEELKANTOOR

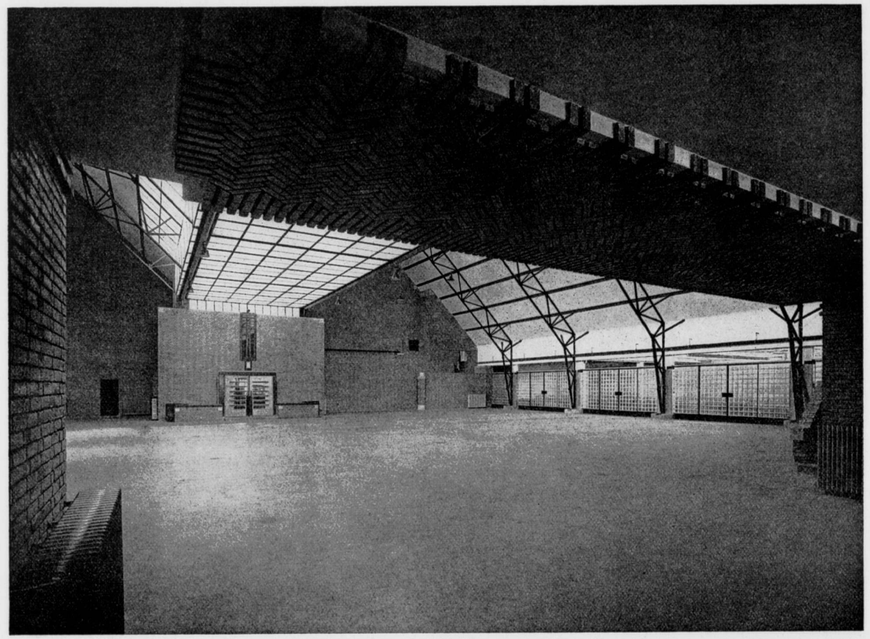

GEBOUW DER C.V. CENTRALE AALSMEERSCHE VEILING TE AALSMEER

HAL, GEZIEN NAAR HOOFDINGANG

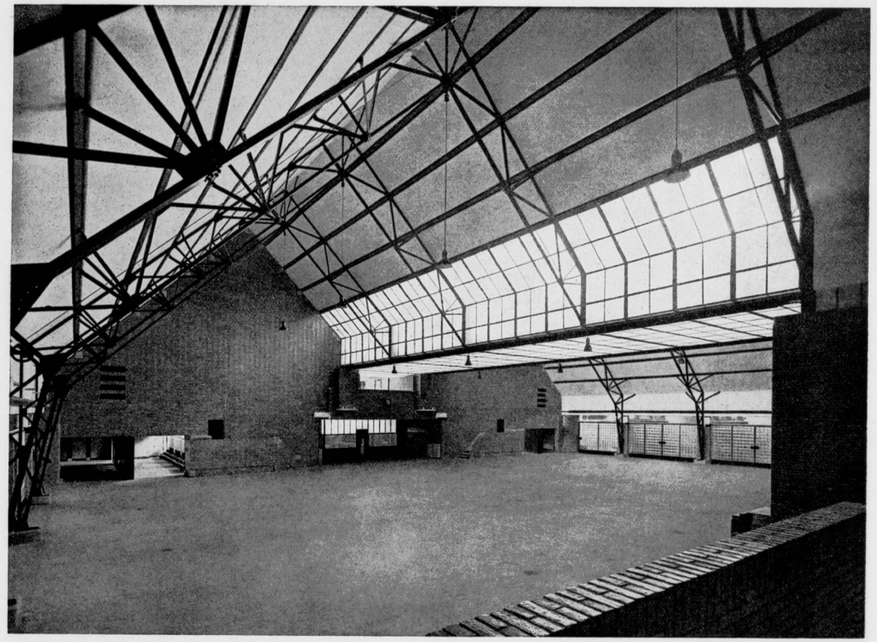

GEBOUW DER C.V. CENTRALE VEILING TE AALSMEER

HAL, GEZIEN NAAR DE TRIBUNES

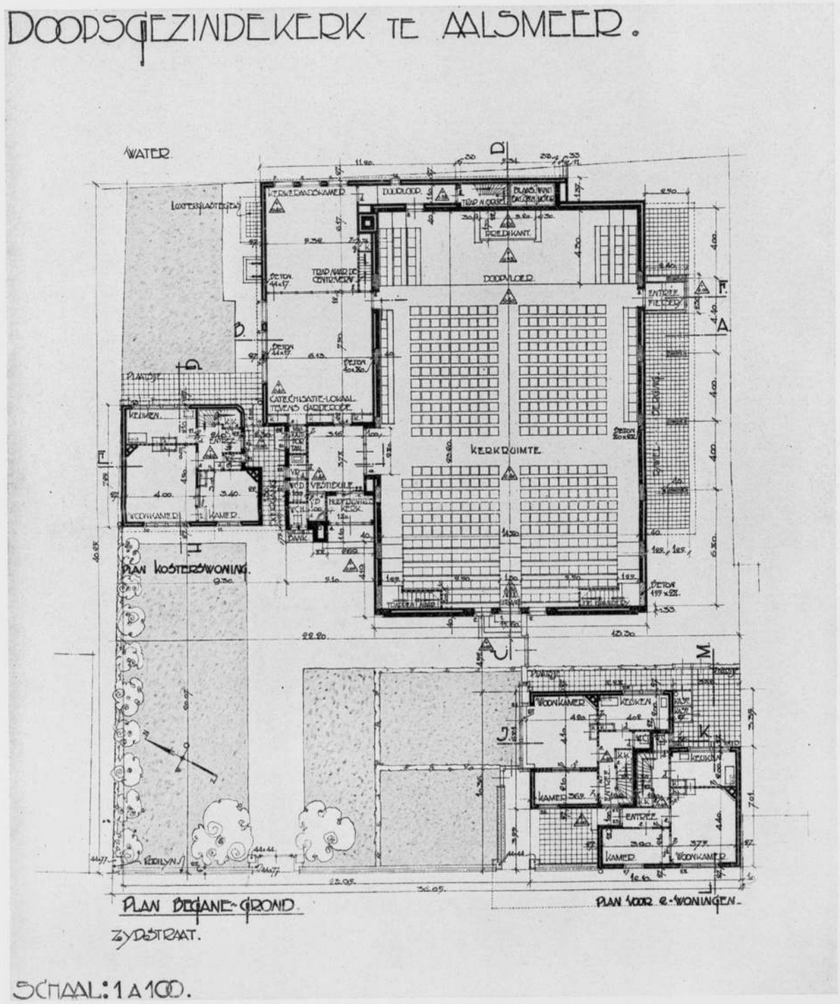

DOOPSGEZINDE KERK TE AALSMEER (1927)

SITUATIE

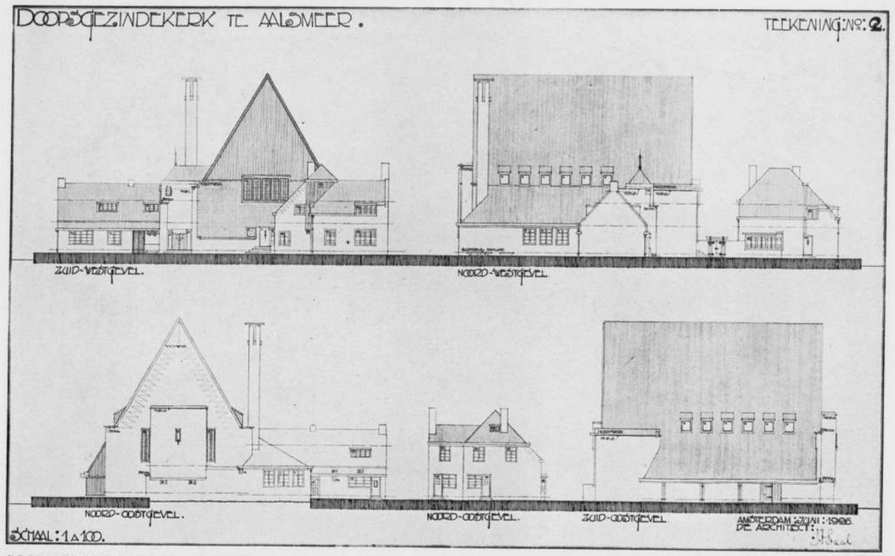

DOOPSGEZINDE KERK TE AALSMEER

GEVELS

DOOPSGEZINDE KERK TE AALSMEER

STRAATZIJDE

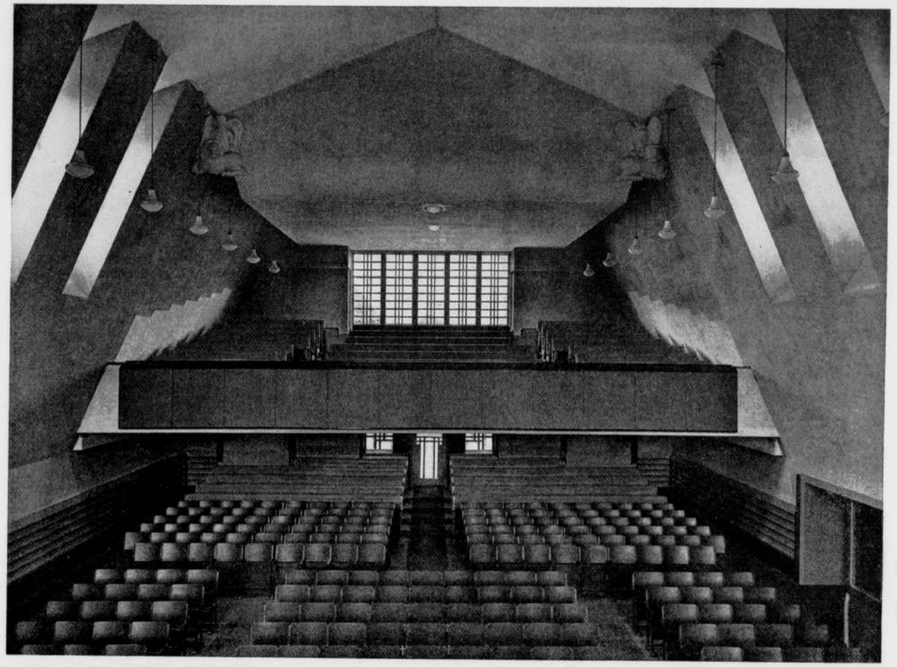

DOOPSGEZINDE KERK TE AALSMEER

INTERIEUR

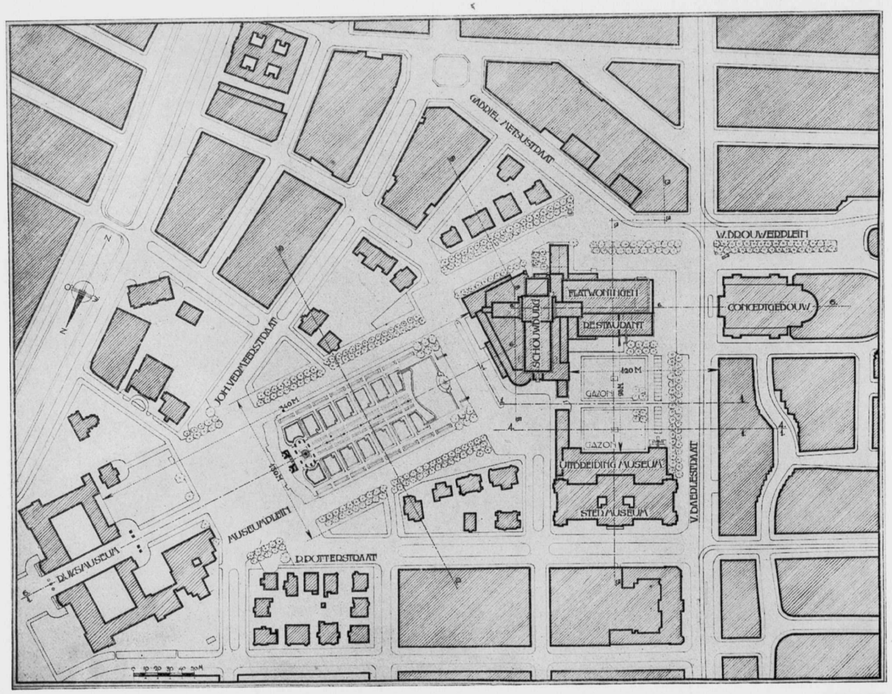

BEBOUWING MUSEUMPLEIN TE AMSTERDAM (1926)

SITUATIE

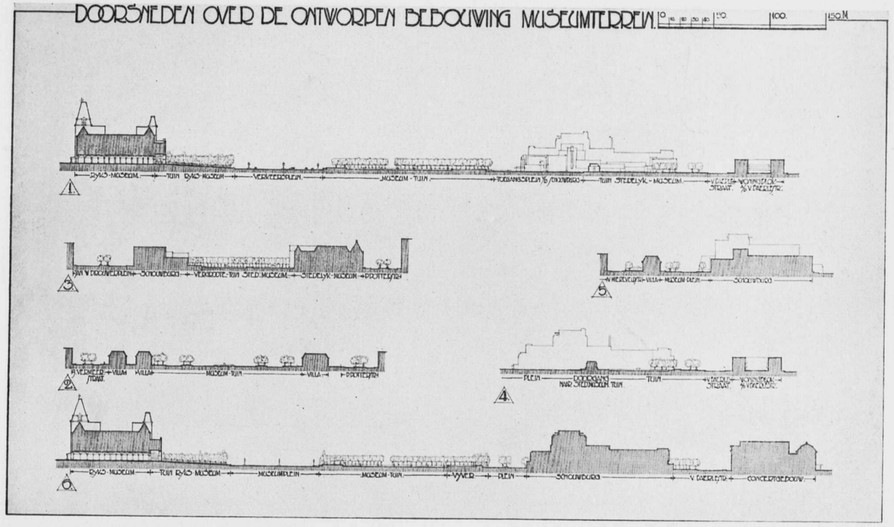

BEBOUWING MUSEUMPLEIN TE AMSTERDAM

DOORSNEDEN VAN DE SITUATIE

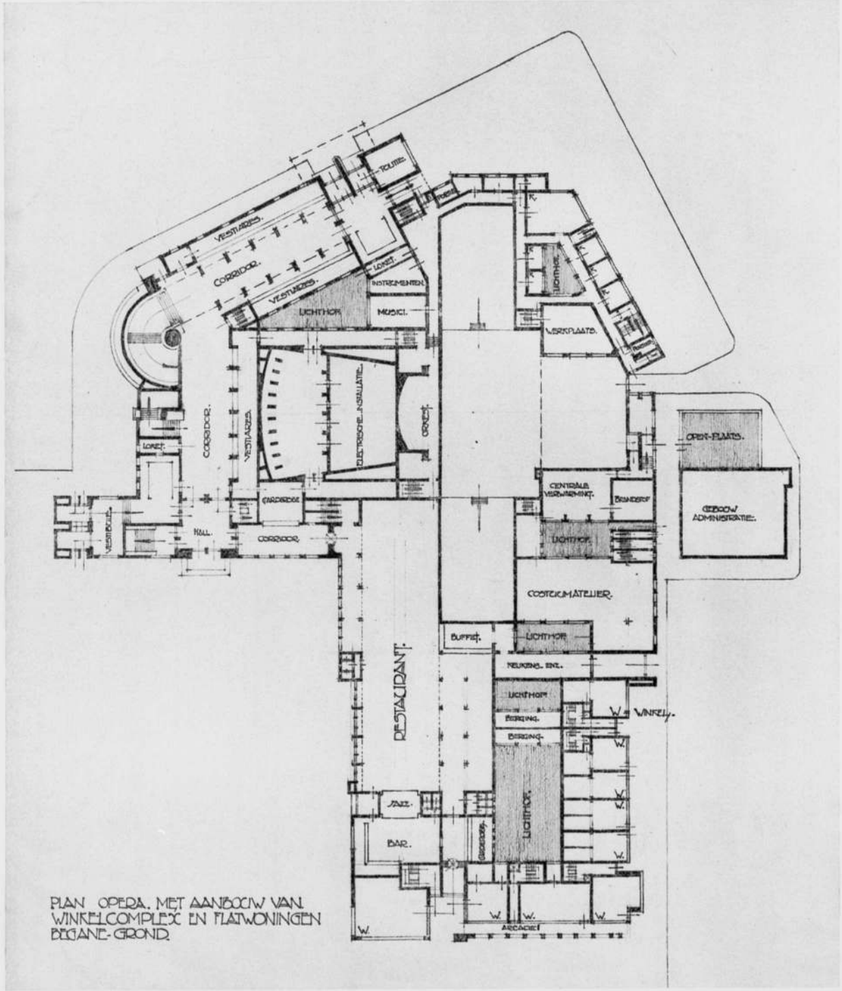

PLAN OPERA. MET AANBOUW VAN WINKELCOMPLEX EN FLATWONINGEN BEGANE-GROND.

SCHOUWBURGPLAN OP HET MUSEUMTERREIN TE AMSTERDAM

BEGANE GROND

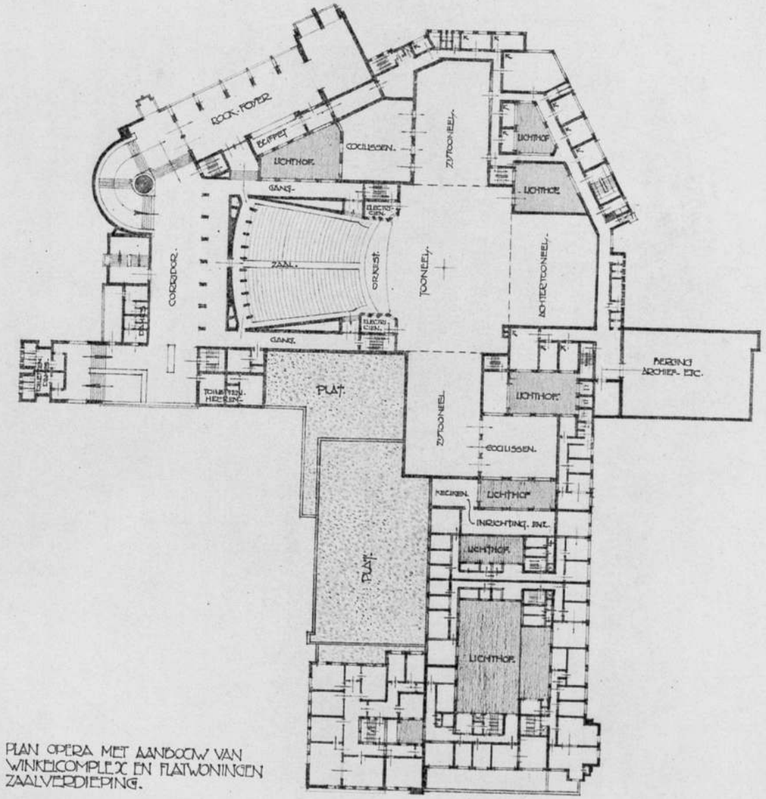

PLAN OPERA MET AANBOUW VAN WINKELCOMPLEX EN FLATWONINGEN ZAALVERDIEPING.

SCHOUWBURGPLAN OP HET MUSEUMTERREIN TE AMSTERDAM

VERDIEPING

MAQUETTE VOOR BEBOUWING MUSEUMPLEIN TE AMSTERDAM

GEZIEN VAN HET RIJKSMUSEUM

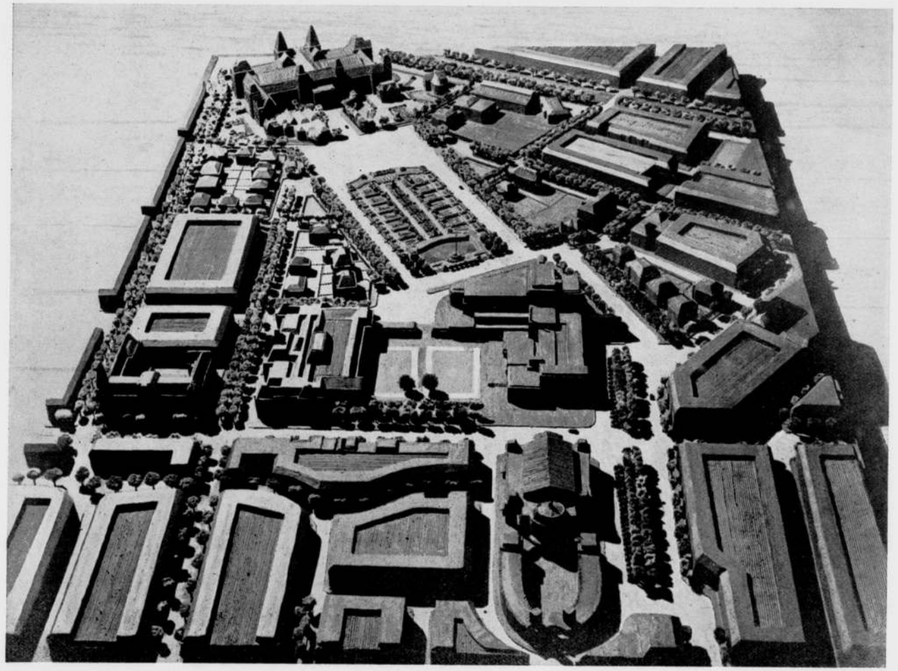

MAQUETTE VOOR BEBOUWING MUSEUMPLEIN TE AMSTERDAM

GEZIEN VAN HET CONCERTGEBOUW

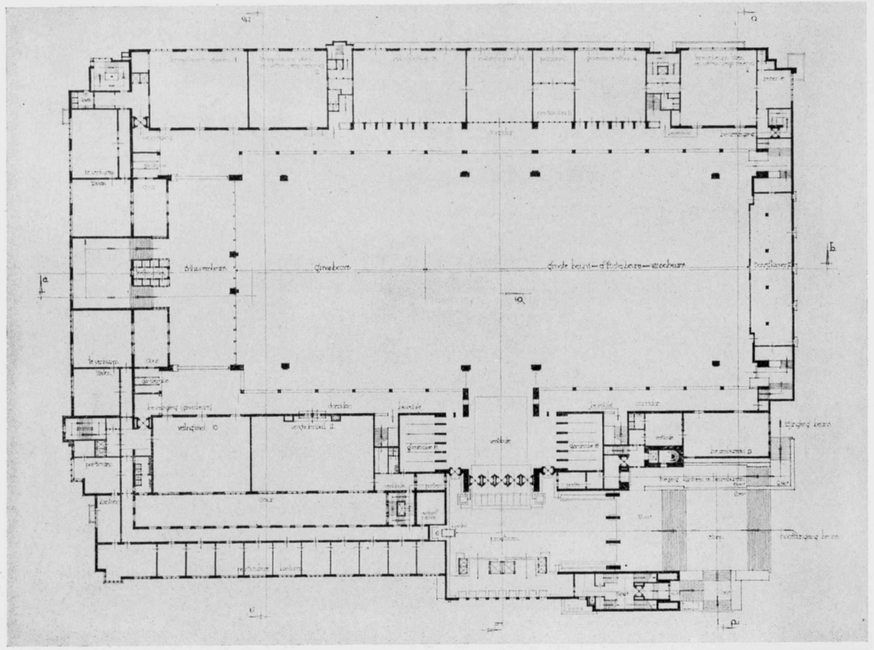

NIEUWE BEURS TE ROTTERDAM (1928)

PLAN HOOFD-VERDIEPING

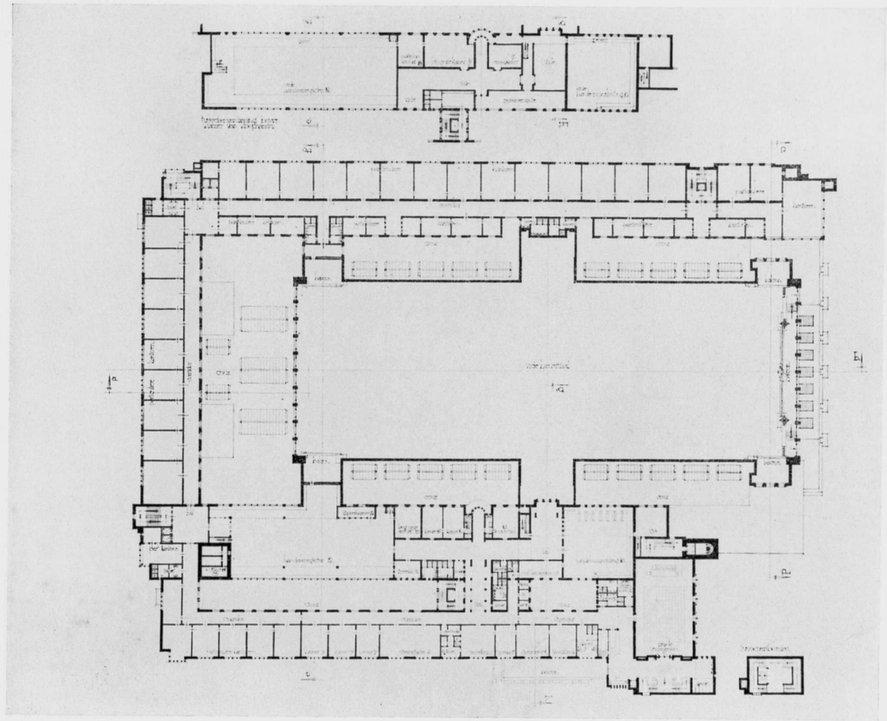

NIEUWE BEURS TE ROTTERDAM

PLAN TWEEDE VERDIEPING

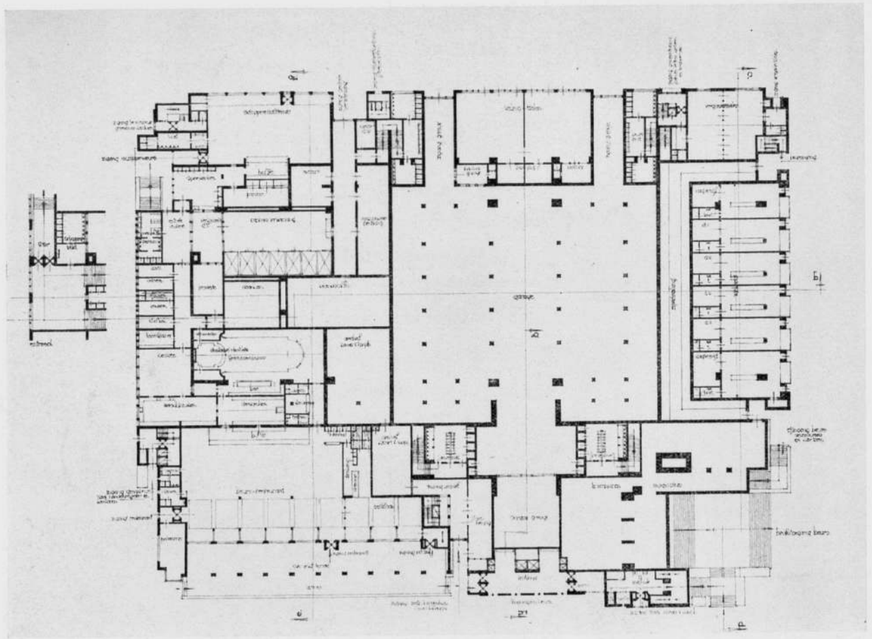

NIEUWE BEURS TE ROTTERDAM

PLAN BEGANE GROND

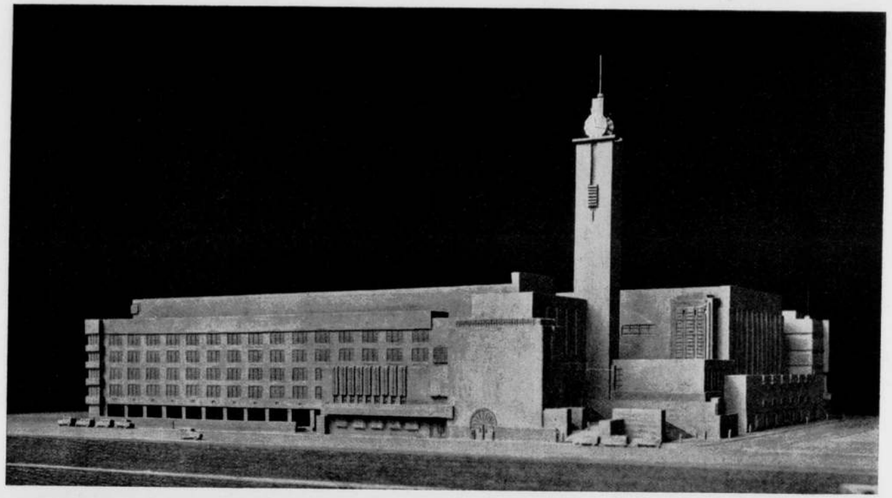

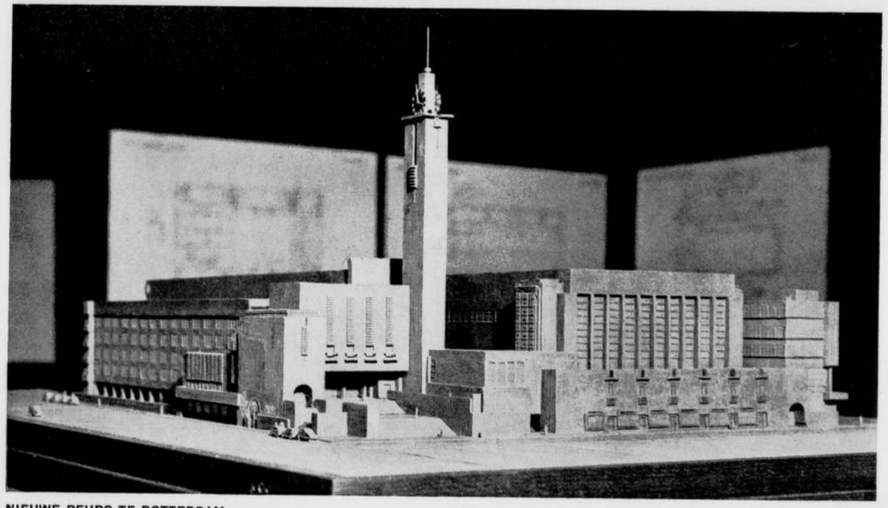

NIEUWE BEURS TE ROTTERDAM

MAQUETTE

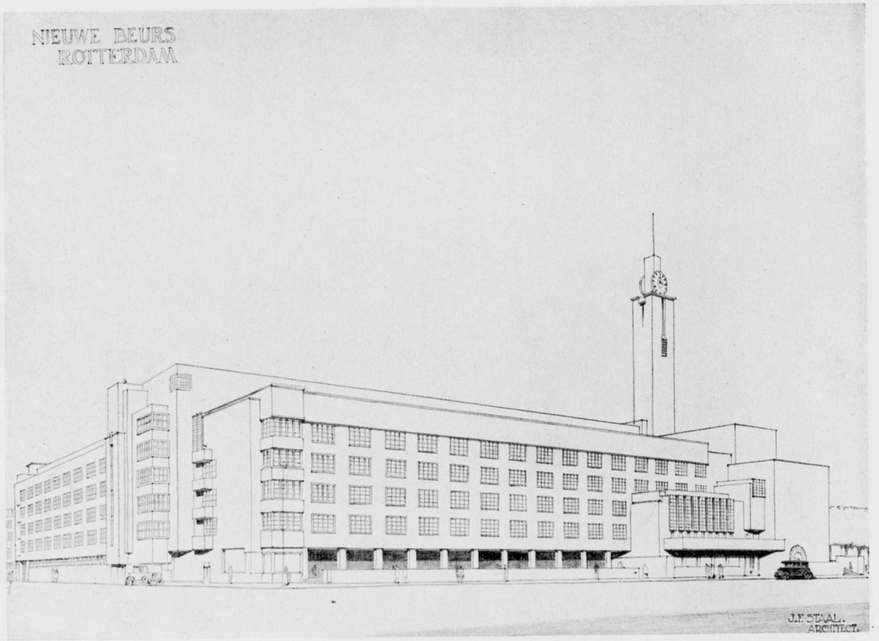

NIEUWE BEURS TE ROTTERDAM

PERSPECTIEF COOLSINGEL, HOEK HOFSTRAAT

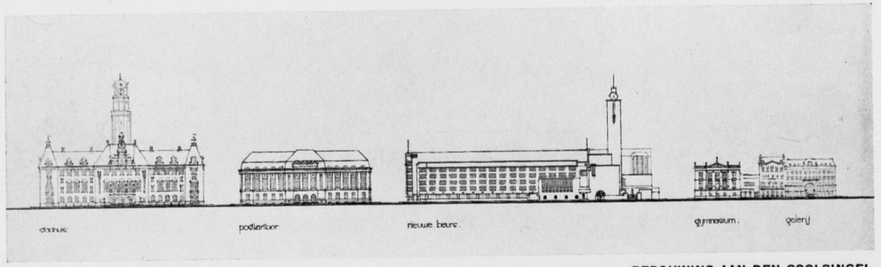

NIEUWE BEURS TE ROTTERDAM

BEBOUWING AAN DEN COOLSINGEL

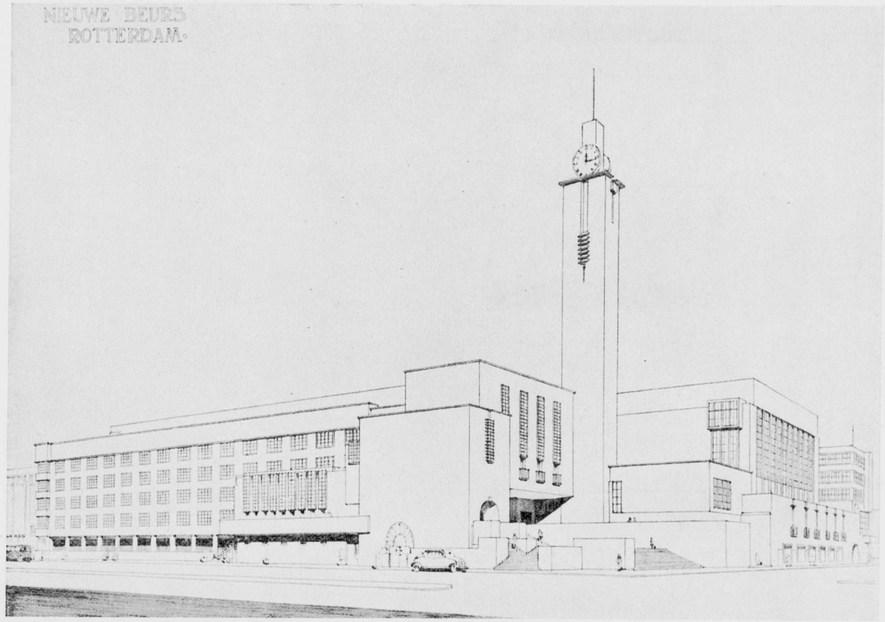

NIEUWE BEURS TE ROTTERDAM

PERSPECTIEF COOLSINGEL HOEK ST. LAURENSSTRAAT

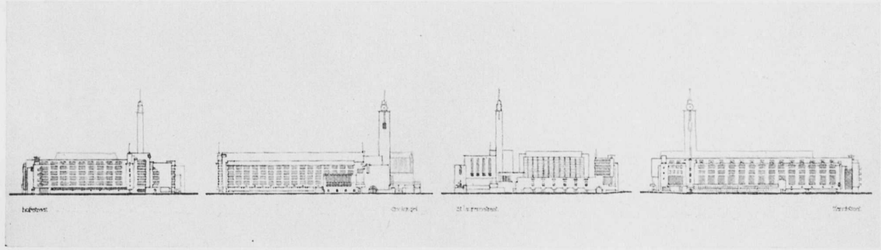

NIEUWE BEURS TE ROTTERDAM

GEVELS

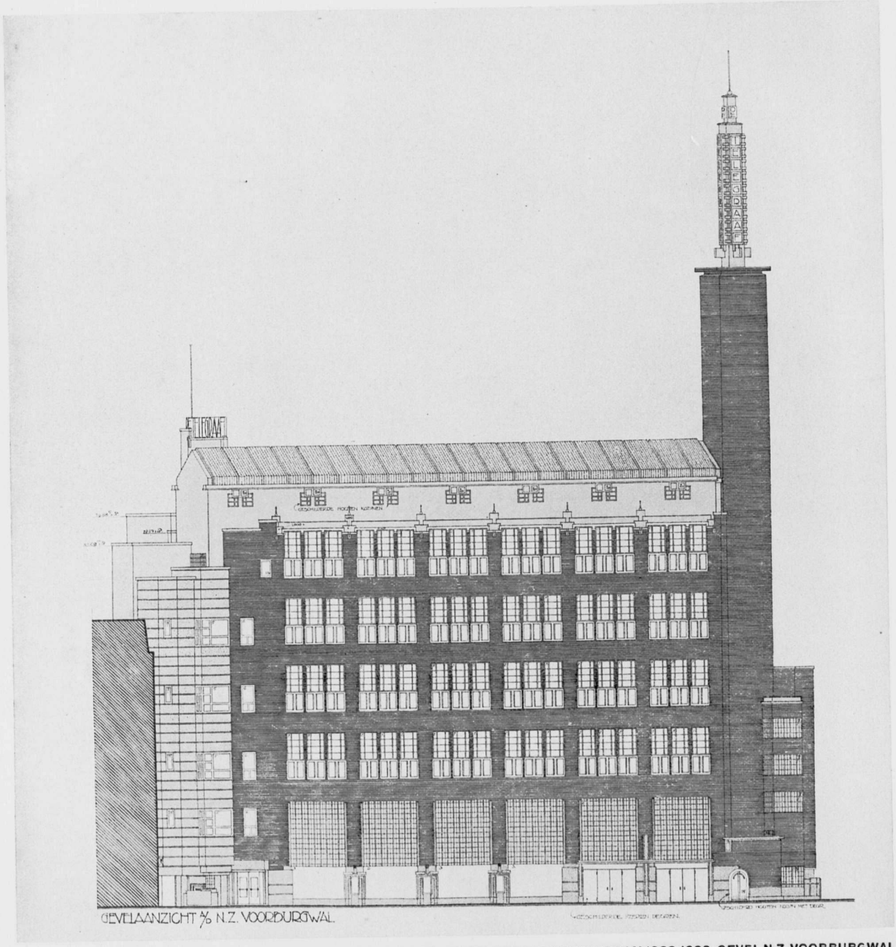

IR. G. J. LANGHOUT EN J. F. STAAL, ARCHITECTEN. GEBOUW VOOR „DE TELEGRAAF", AMSTERDAM 1928/1930. GEVEL N.Z. VOORBURGWAL

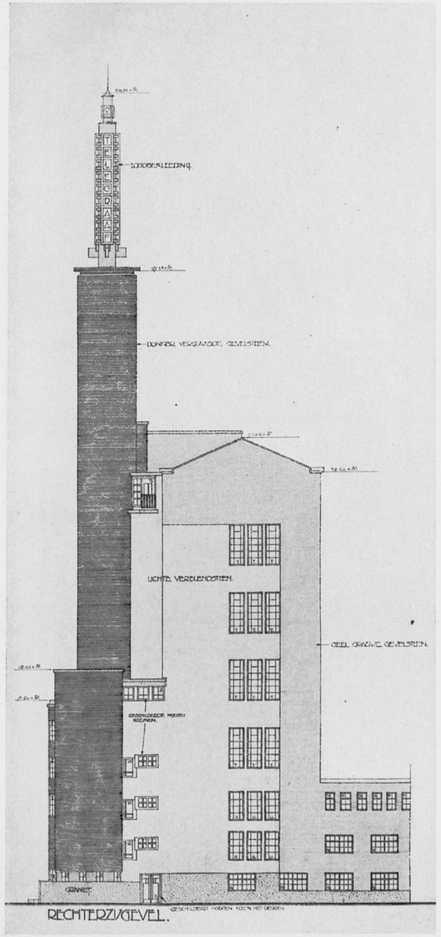

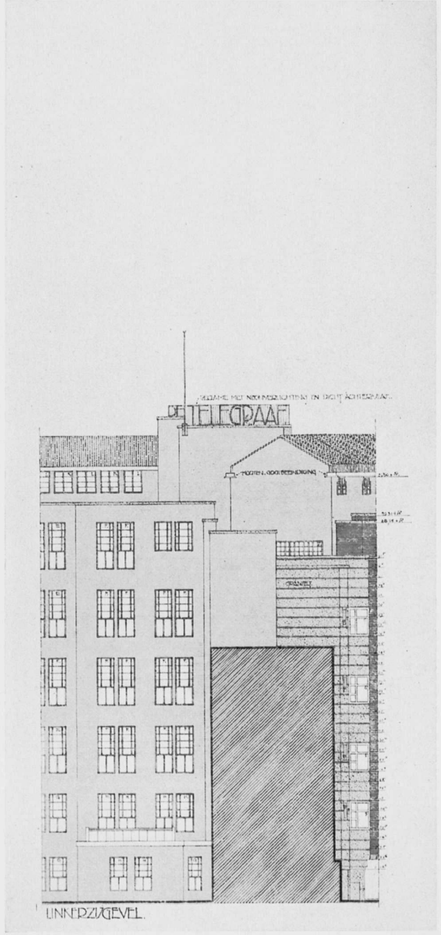

IR. G. J. LANGHOUT EN J. F. STAAL, ARCHITECTEN. GEBOUW VOOR „DE TELEGRAAF"

ZIJGEVELS

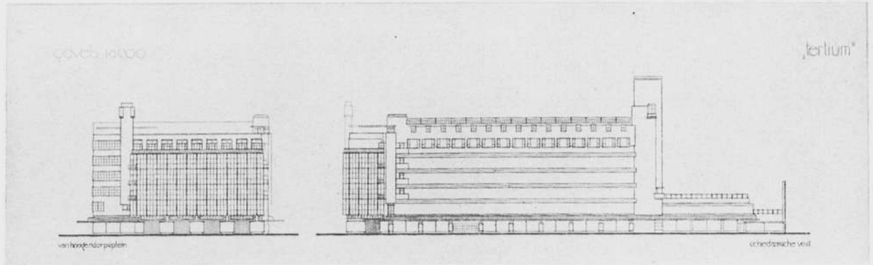

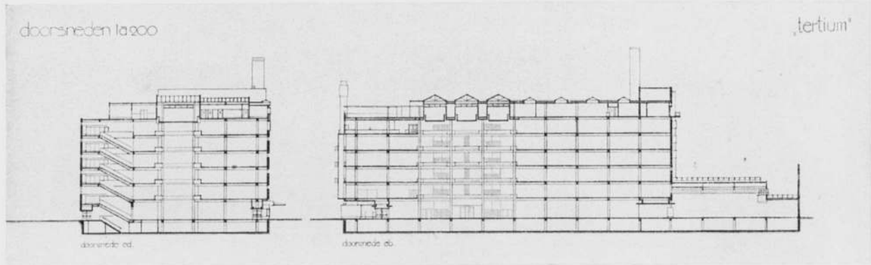

ONTWERP VOOR „DE BIJENKORF" TE ROTTERDAM (1928) **GEVELS EN DOORSNEDEN**

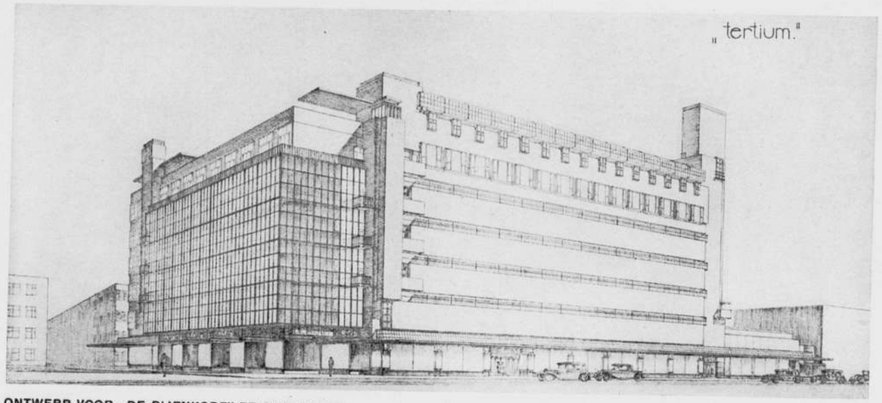

ONTWERP VOOR „DE BIJENKORF" TE ROTTERDAM **PERSPECTIEF**

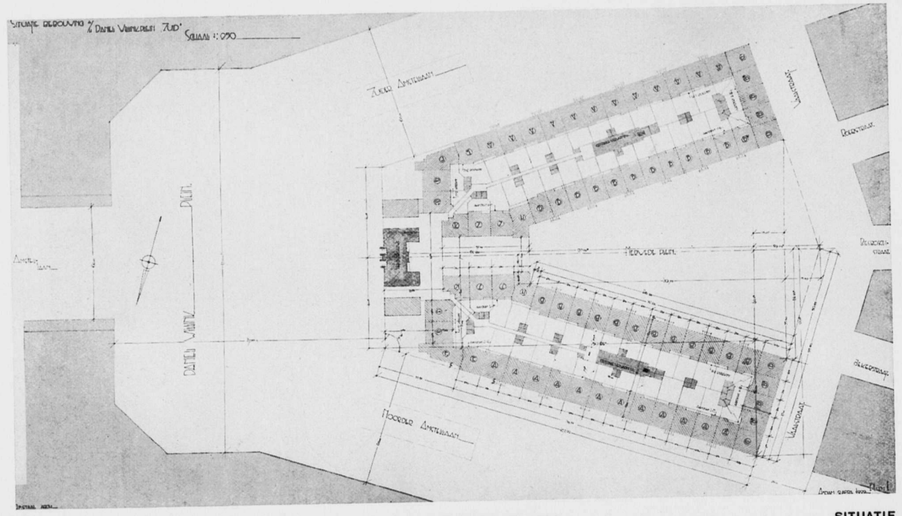

BEBOUWING DAN. WILLINKPLEIN, N. EN Z. AMSTELLAAN TE AMSTERDAM (1929)

SITUATIE

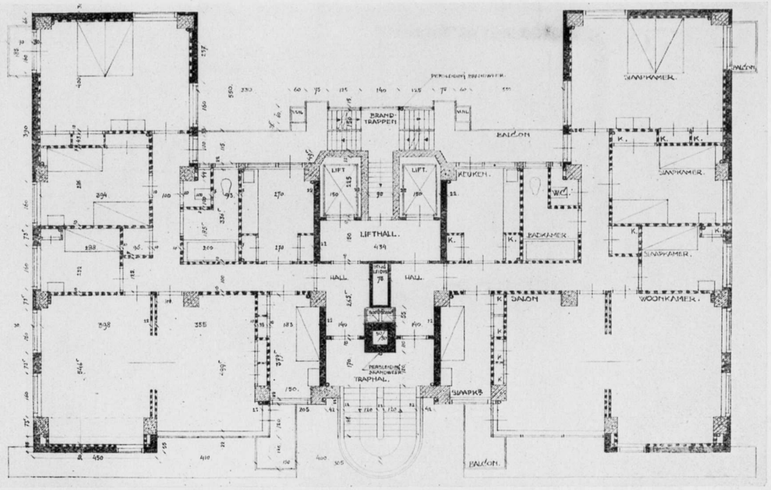

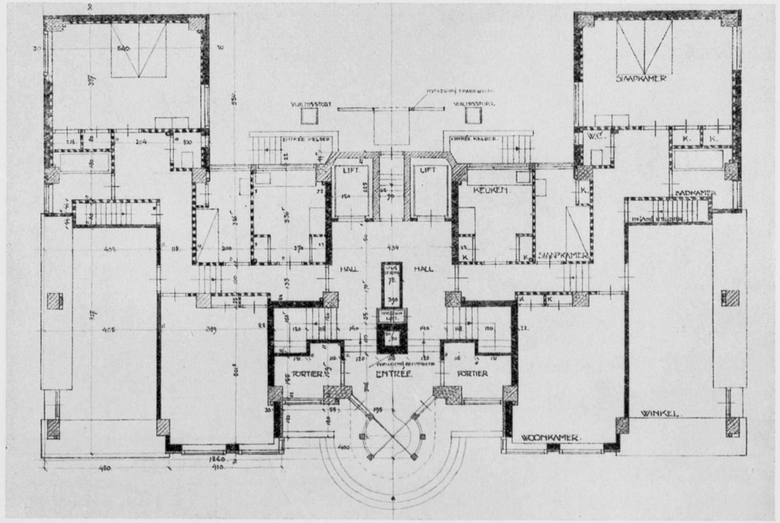

BEBOUWING DAN. WILLINKPLEIN TE AMSTERDAM

PLATTEGRONDEN V/H TWAALFVERDIEPINGENHUIS (BEG. GROND EN VERDIEPING)

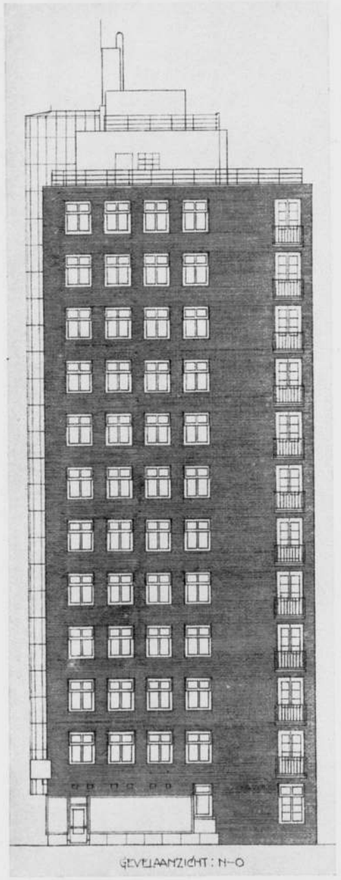

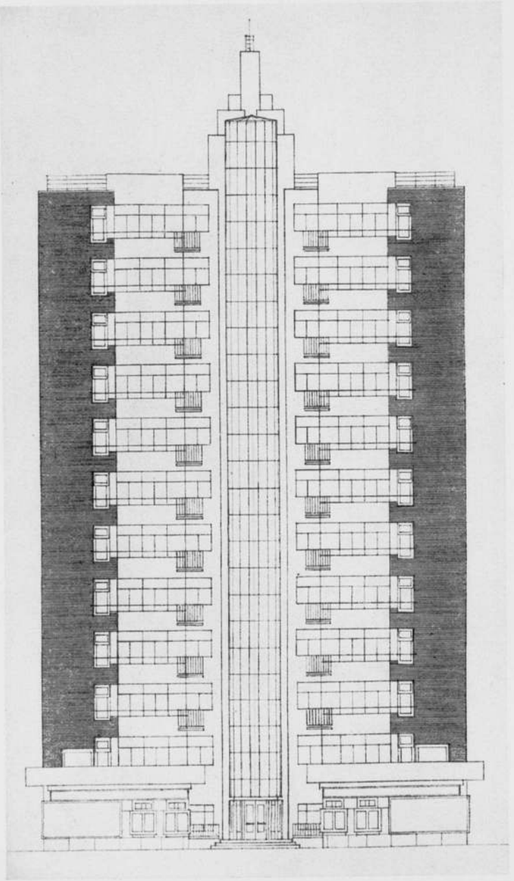

TWAALFVERDIEPINGENHUIS AAN HET DAN. WILLINKPLEIN TE AMSTERDAM (1929)

VOORGEVEL EN ZIJGEVEL

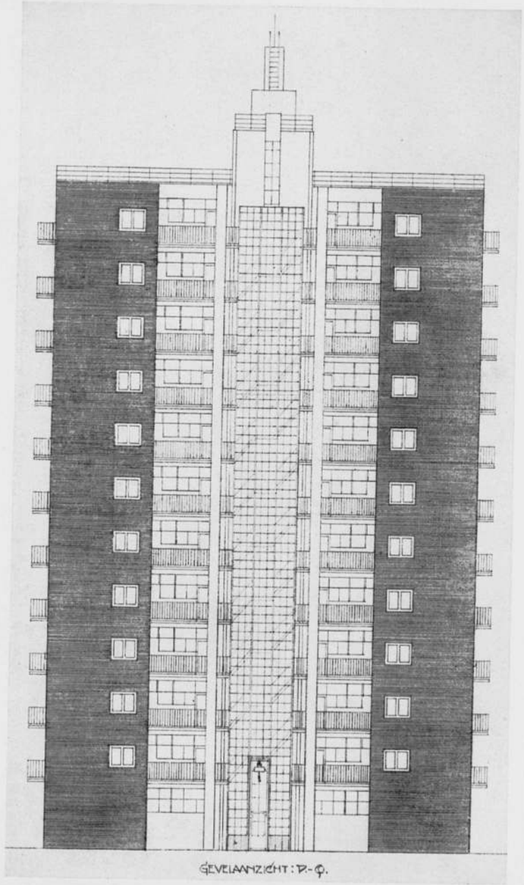

TWAALFVERDIEPINGENHUIS AAN HET DAN. WILLINKPLEIN

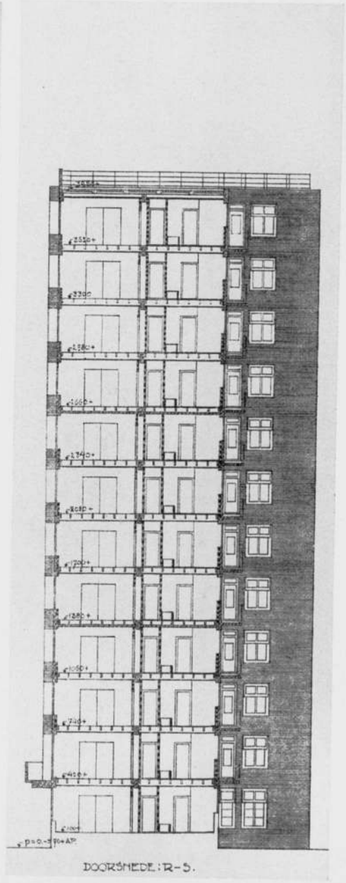

ACHTERGEVEL EN HOOGTEDOORSNEDE

TWAALFVERDIEPINGENHUIS AAN HET DAN. WILLINKPLEIN TE AMSTERDAM

PERSPECTIEF VAN DE VOORZIJDE

TWAALFVERDIEPINGENHUIS A/H DAN. WILLINKPLEIN TE AMSTERDAM. PERSPECTIEF V/D ACHTERZIJDE

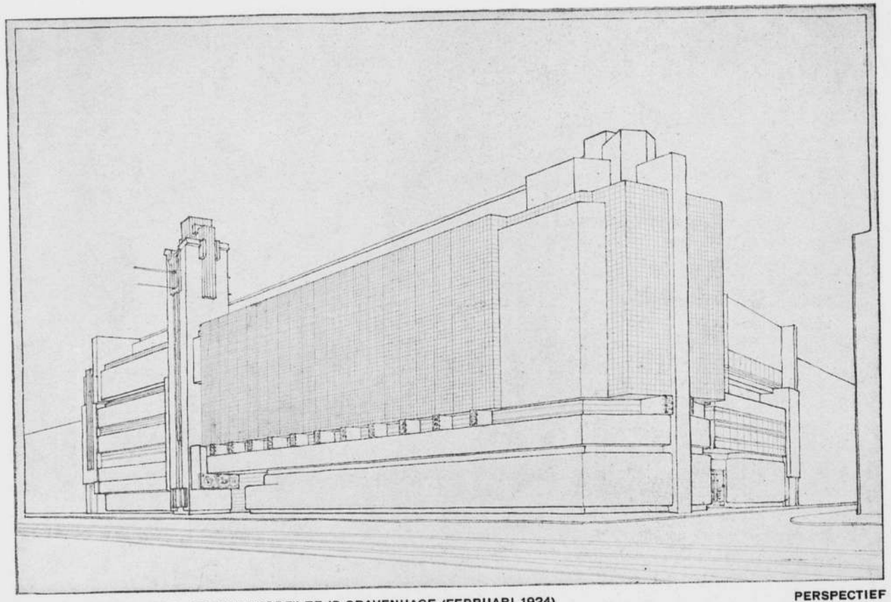

SCHETSONTWERP VOOR „DE BIJENKORF" TE 'S-GRAVENHAGE (FEBRUARI 1924) PERSPECTIEF

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

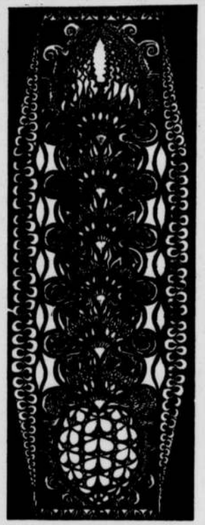

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

GLAS IN LOOD

A. J. A. HEETMAN
PIETER DE RAADTSTRAAT 49
||| ROTTERDAM |||

HOLLANDSCHE
BETONMAATSCHAPPIJ

's-GRAVENHAGE
GROOT HERTOGINNELAAN 258
--- TELEFOON 33830 ---
TELEGR. ADRES: BETONIJZER

AFDEELING WEGEN
BITUMINEUZE WEGBEDEKKINGEN
OP FUNDEERING
VAN IEDER GEWENSCHT TYPE

VENDINGEN

Bibliotheek
VAN DE
Technische Hoogeschool
DELFT

TYONEL FEININGER 1979 ENDINGEN

K 4c

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
KEIZERSGRACHT 188, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK „BIJ ST: LAURENS"
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR: 109 TELEF: 34891

HALL WOONHUIS VAN DEN HEER S. TE K. ARCH. D. ROOSENBURG
MARMER-INLAID-LINOLEUM

ARCHITECTONISCHE
LINOLEUMVLOEREN
LINOLEUM KROMMENIE

Gebrand-
schilderd
glas

Nieuwe schoonheid schenkt ge uw woning door toepassing van ons brandschilderwerk of een eenvoudige glas-in-lood versiering. Artistieke, verzorgde uitvoering.

N.V.
A. N. DE LINT
DELFT

WENDINGEN

MAANDBLAD · VOOR · BOUWEN · EN · SIEREN = VAN · ARCHITECTURA · ET · AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 7

DIT IS NUMMER 7 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN SCHILDERWERK VAN LYONEL FEININGER. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR DR. REDSLOB. HET OMSLAG IS ONTWORPEN EN OP STEEN GETEEKEND DOOR TINE BAANDERS

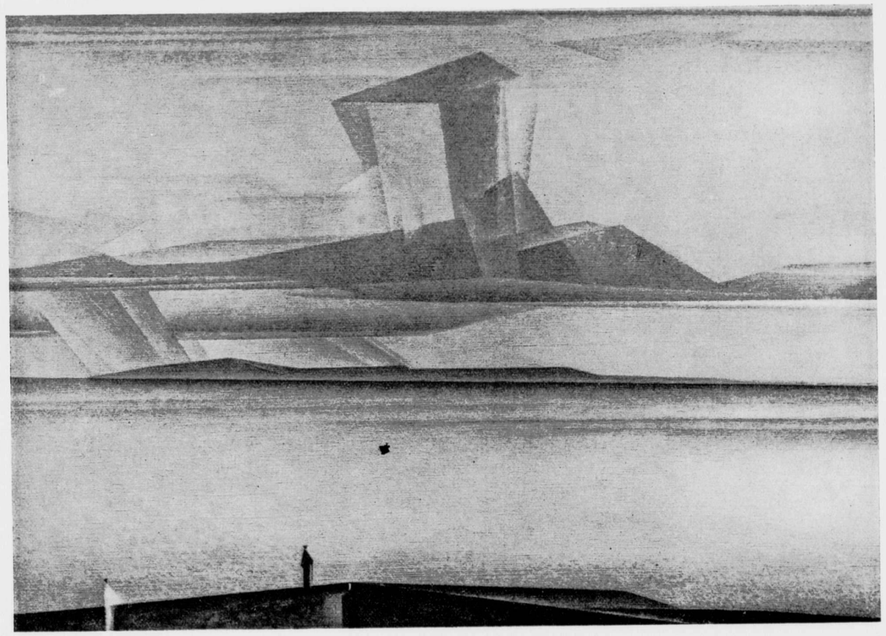

BLAUWE WOLK. 1925

HET WERK VAN LYONEL FEININGER DOOR DR. REDSLOB.

Voor de kunst van de laatste tientallen van jaren is het kenmerkend, dat eindelijk weer de architectonische opvatting de schilderkunstige bepaalt en dat de strenge wetten van het bouwen dwingend werken op de vrijere van schilder- en teekenkunst. Het wezen der bouwkunst werkt in op schildering en teekening en schept de grondslagen voor een nieuwe, niet meer op illusie, maar op vormgeving gerichte ontwikkeling.

Vanuit dit gezichtspunt bezien krijgt de kunst van den schilder en grafischen kunstenaar Lyonel Feininger principiële beteekenis. Vormend en bouwend worstelt hij met de wereld van het verschijnende tot zich uit licht en schaduw de ruimtelijke motieven ontwikkelen. Hij doorschouwt de reëele wereld, zooals die ons, verdoezeld in het licht, verschijnt, alsof hij de kristallische grondvormen der voorwerpen in de ruimte wilde grijpen.

Voor hij dezen weg naar den vorm met heldere zekerheid vond, ligt een periode, waarin hij de realiteit met alle beschikbare middelen vernietigde. Hij deed het met een lijnvoering en lichtwerking, die door de verbeelde zakelijkheid heen in oneindige gebieden voerden; hij deed het met de geestelijke middelen van groteske en ironie en raakte in zijn visionaire zoeken de grenzen aan, van waaruit voor anderen de weg naar futurisme en constructivisme zich opende.

Maar niet de oplossing van den vorm, maar alleen de oplossing van de realiteit ten bate van het scheppen eener hoogere eenheid was daarbij zijn doel. Deze visionaire kracht blijft als kunstzinnige aanleg groot en raadselachtig, evenals trouwens de mensch Feininger een volstrekt aparte plaats in de moderne kunst inneemt.
In Amerika geboren als kleinzoon van een in 1848 uit Baden uitgeweken Duitscher en met de voor-vaderlijke-herinnering aan oude Duitsche steden in het hart, van moeders zijde met Italianen en Franschen verwand: zoo wordt hij kunstenaar.

Misschien is Feininger de eerste Amerikaan, die dit motief dier eigenaardige herinnering kunstzinnig heeft uitgebeeld; de eerste, die als schilder de erfenis van Europeesche voorouders aan het oude vaderland teruggeeft. Wellicht is daarin een voorafspiegeling te zien, van wat de wereld in de toekomst steeds meer zal beleven naar mate het oude Europa, moede geworden, zijnerzijds de mode van het Amerikanisme najaagt.

Zoo is deze Amerikaan een betere Europeaan dan velen, wier voorouders op het oude vasteland zijn gebleven. Zoo verbond hij zich, door Gropius van Berlijn naar Weimar geroepen als leeraar aan het „Bauhaus", dat daar tusschen de teekenen eener ondergaande wereld, de droom van een nieuwe wereld wilde verwerkelijken, en stelde zich daarmede in de rij der leiders en werkt — misschien eenzamer — dus nu in Dessau.

Waar hij ook werkt, overal schept hij zich zijn eigen wereld. In zijn atelier ligt op het harmonium „het Wohltemperierte Klavier" van Bach: dat is het beslissende. Naast dit werk ligt notenschrift van zeldzaam bewogen vorm, dat hij zelf geschreven heeft; composities, waarin de kunst der fuga in haar wetmatigheid tot nieuw leven wordt geroepen.

In hetzelfde Weimar waar Johann Sebastiaan Bach in het begin van zijn aan wonderen zoo rijken arbeid gewerkt heeft vindt Feininger de architectonische bouw van zijn composities en schilderingen. Hij zoekt in stille straatjes, waarin de vóór-klassieke periode van Weimar nog leefde, onbewust de herinnering aan Bach. Zoo ontstaan de beelden van de markt en de haar omgevende steegjes, en van het beeld dat de oude in Bach's tijd in barokstijl verbouwde stadskerk, tot architectonisch motief heeft. En, als volgde hij de klank der orgels, vindt hij in de dorpen om Weimar steeds nieuwe motieven. Hij schildert de kerk van Gelmeroda met haar steilen toren, hij schildert de uit leisteen gevormde barocktorens, die in de dalen tusschen Weimar en Jena verscholen liggen. Hij ontdekt het oude reformatorisch gewijde Erfurt, de geheimzinnige ruimtewerking der smalle slopjes, waarboven onverwacht machtige kerkschepen en -koren oprijzen, bouwwerken waarvan Feininger het strenge verticalisme nog meer laat overwegen, door elke horizontale tegenbeweging te vermijden. Het wonder dezer oude kerken, het wonder van de „Reglerkirche", wier torens zich stijl en ridderlijk en als met helmen bedekt hemelwaarts stuwen: Feininger heeft hen met de kracht der visie uit het ruimtelijk beginsel zijner kunst opnieuw geschapen.

Geschapen heeft hij bruggen, die niet slechts een zakelijke verbinding der beide zijden zijn, maar als muziek, als orgeltonen een zielsverband leggen van oever tot oever.

Geschapen heeft hij torens, bouwwerken, die in de wisseling van schaduw en licht, van zwaarte en hoogte, van

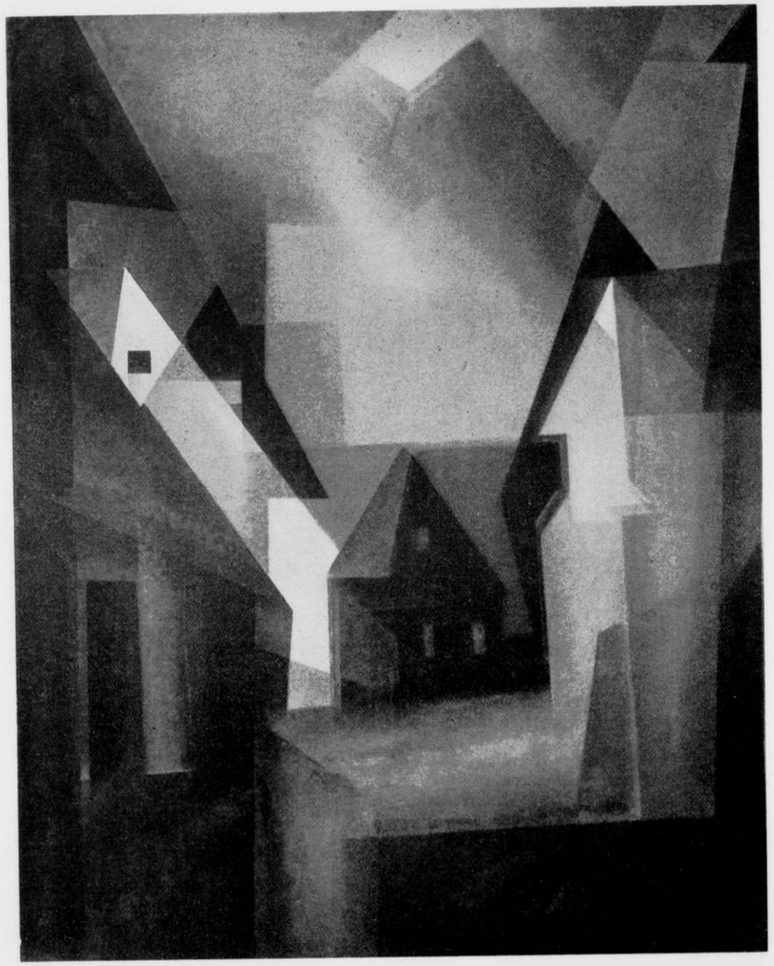

GABERNDORF I. 1924

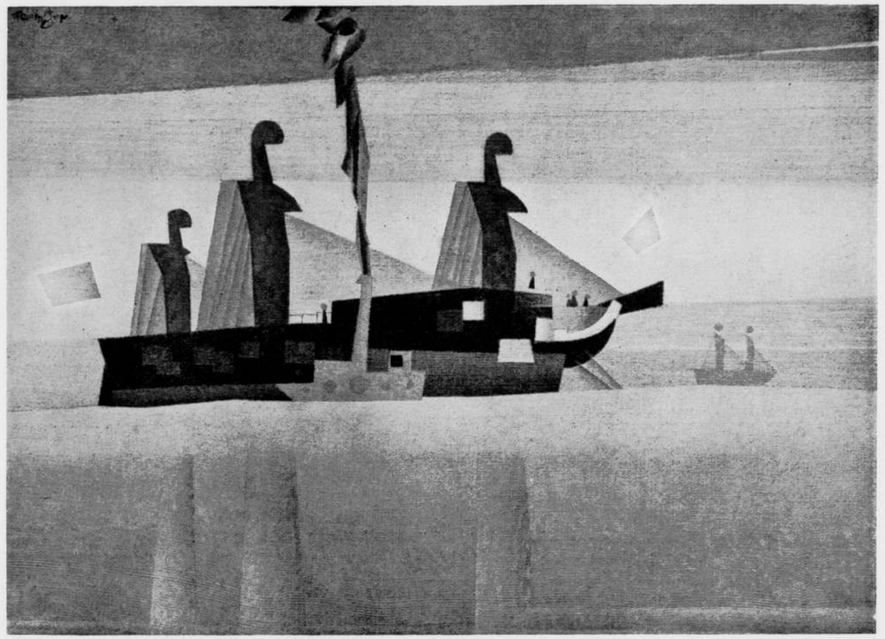

SCHEEPJES. 1923

last en bevrijding een bewegingsrhythmus openbaren, dat ook uit de wereld der toonkunst tot ons uitstroomt, maar daarbij openbaring is van een nieuwe visie, en niet afbeelding en herhaling, maar vormgeving en scheppingswet.

Zoo staat Feininger ook nieuw en met eigen blik voor het wonder der zee. Ruimte en vorm bouwt hij uit golven en wolken op. Groot en bizar plaatst hij nog in 1919 hoog oprijzende figuren voor het vlakke verschiet, weinig jaren later worden de figuren klein en blijven volkomen ondergeschikt aan de lijnwerking van den horizon: duidelijk maakt hij — de ontwikkeling der architectuur nieuw en eigenaardig begeleidend — het horizontale tot beslissende dominant van de opbouw.

In het verloop der ontwikkeling worden deze zeebeelden voor hem steeds beteekenisvoller, zoowel door de breede bouw der vormen als ook doordat de ruimtelijke voorstelling zich bij hem tot een magische eenheid verbindt met de lichtwerking, waardoor hij zijn zeebeelden tot visioenen gekristalliseerd verheft.

De plaats, die Feininger, met zijn sterke vergeestelijking in de moderne kunst inneemt is een zeer bijzondere. Eenerzijds raakt zijn wereld aan de vormmystiek van Klee, anderzijds aan de kubistisch-ruimtelijke scheppingskracht van Schmidt-Rottluffs, een verband dat het duidelijkst in het grafische werk aan den dag komt, dat Feininger als een meester der krijtarbeid en in het bijzonder ook als een meester in het houtsnijden toont.

Zoo staat zijn werk voor ons.
Geheimzinnig met het verleden verbonden en toch geheel uit onzen tijd gegroeid, heft hij met de kracht der visie de beperking van de realiteit op, schept nieuwe ruimte en laat ons de rhythmiek van het oneindige gevoelen.

BRUG. 1917

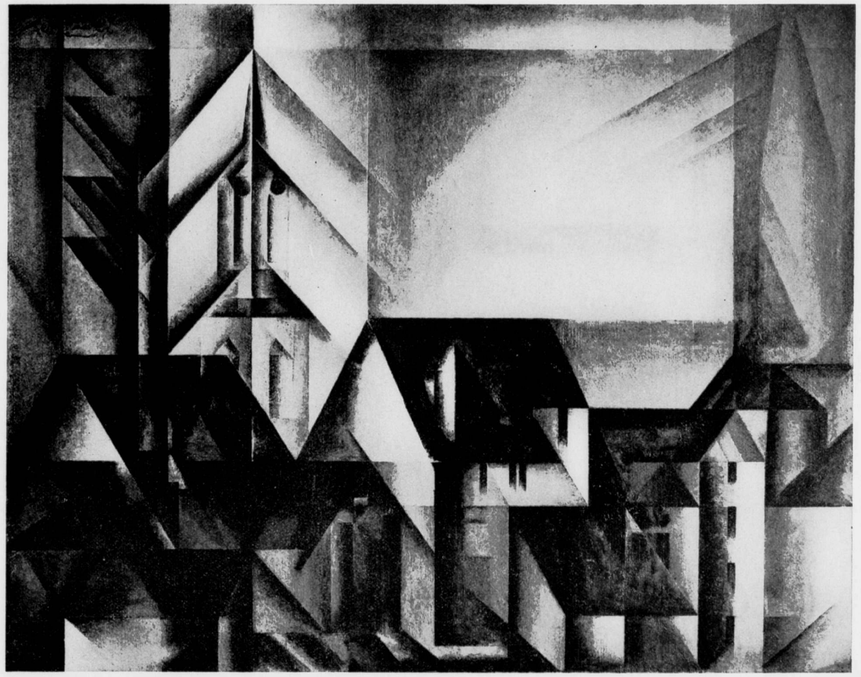

TELTON IV. 1914-18

STADSPOORT II. 1925

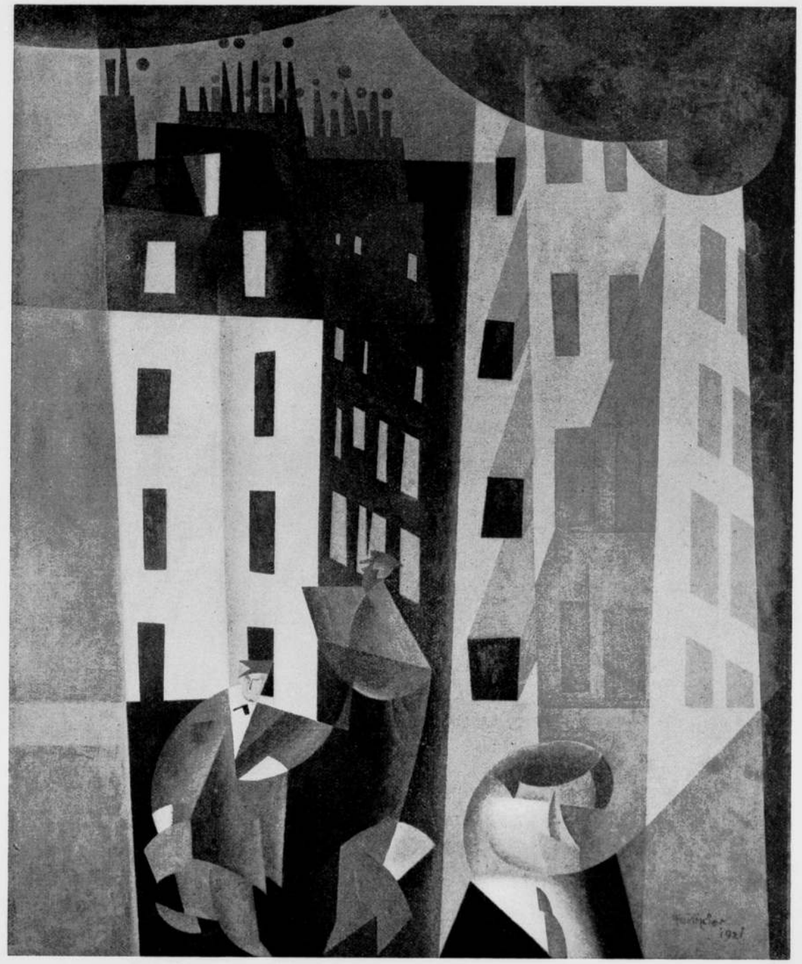

ARCHITECTUUR I. 1921

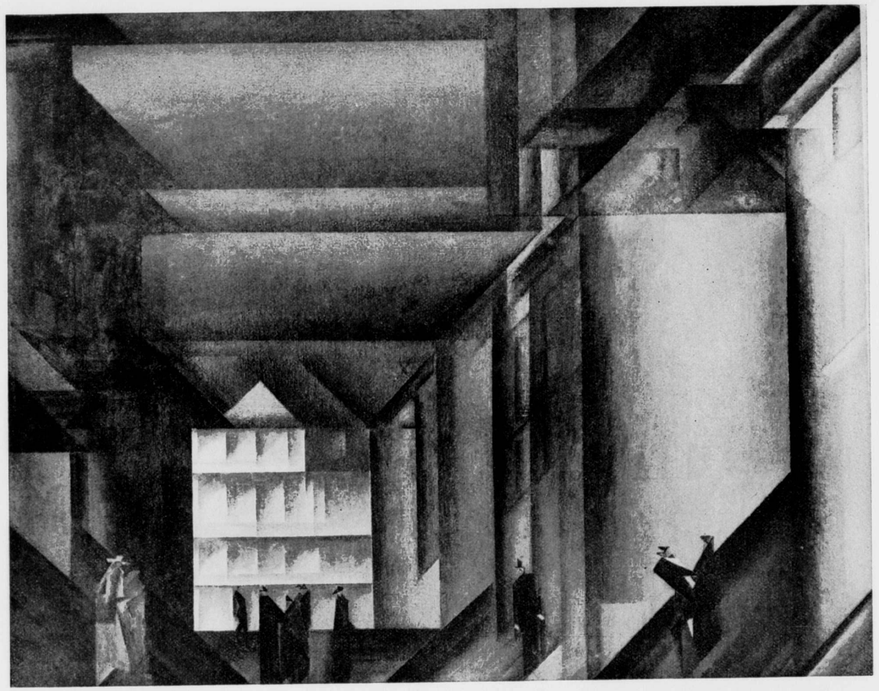

ACHTER DE STADSKERK. 1916-17

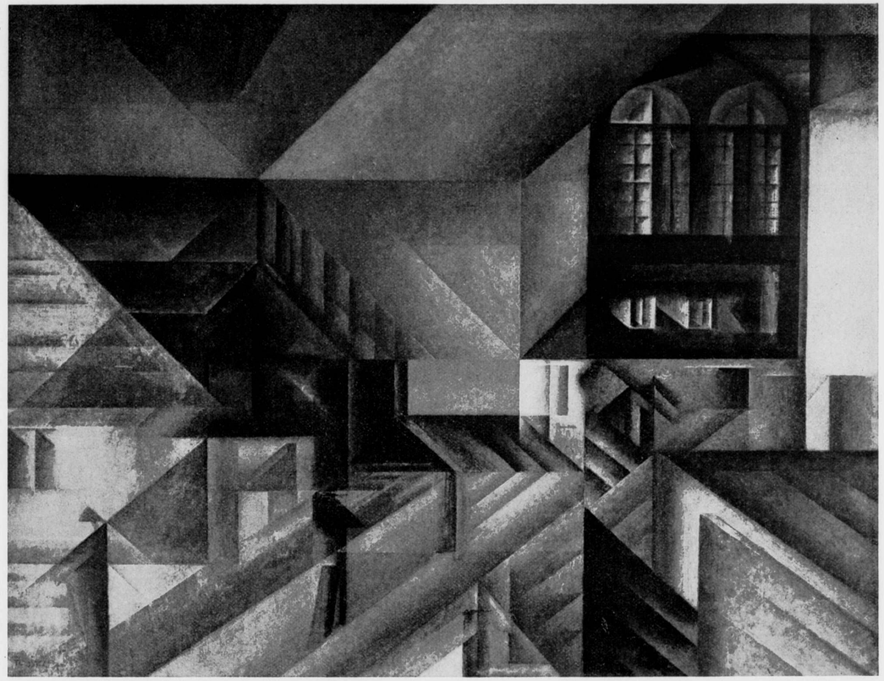

GOTHEN. 1919

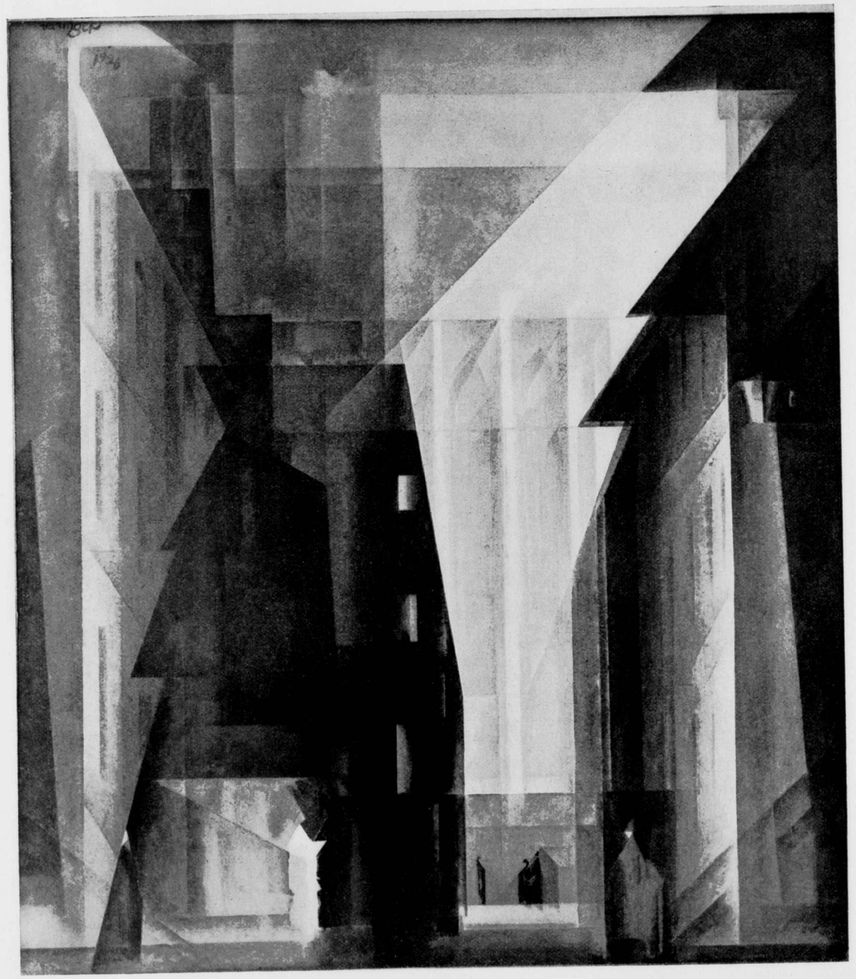

BARREVOETER KERK II. 1926

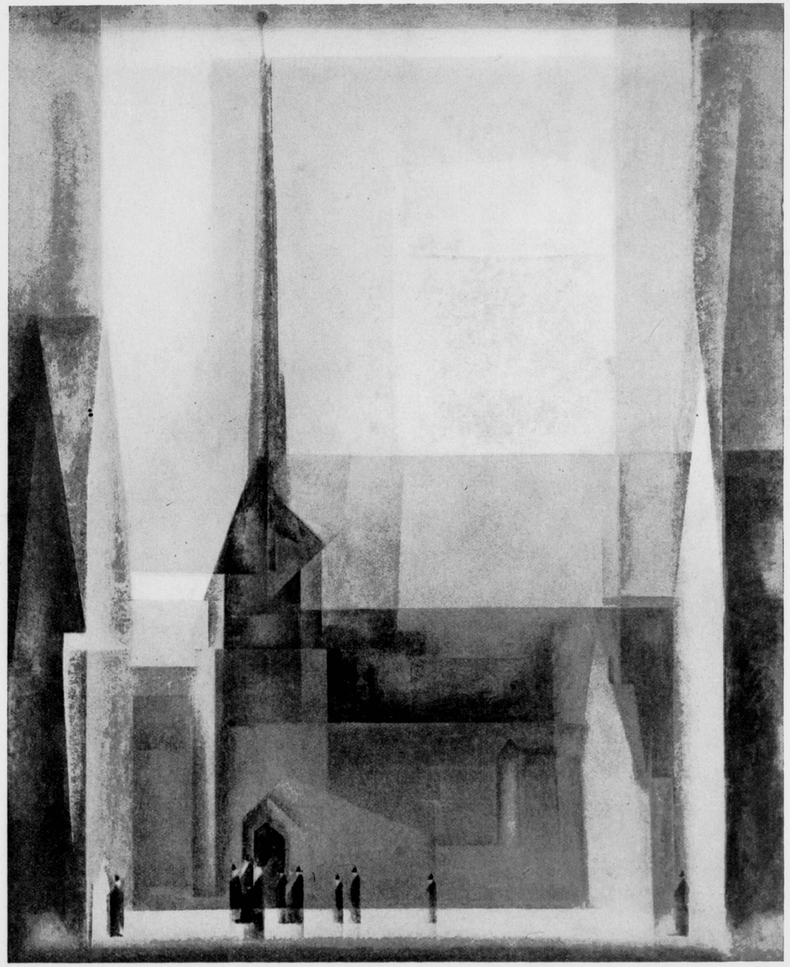

GELMRODA IX. 1926

KLOOSTERKERK, ONVOLTOOID. 1928-29

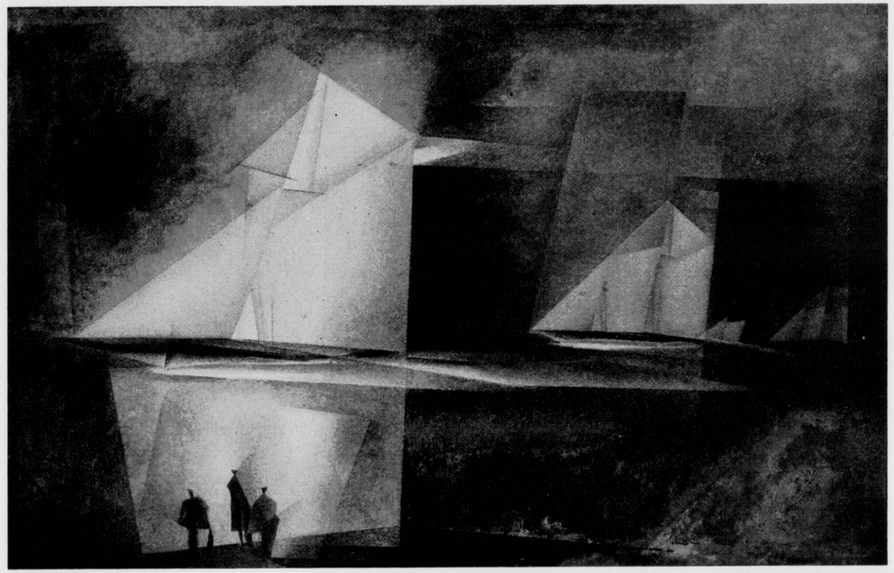

OVERWINNING VAN DE SLOEP „MARIA". 1926

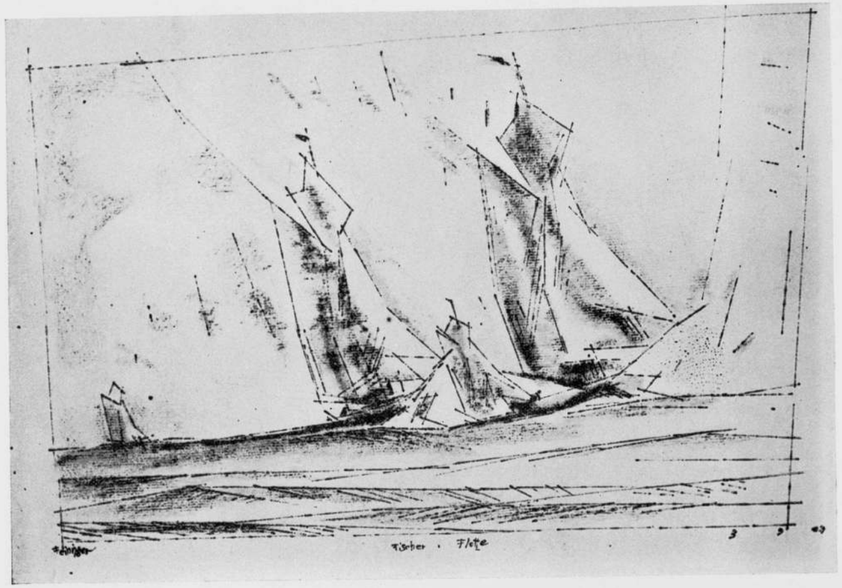

VISSCHERSVLOOT. 1927

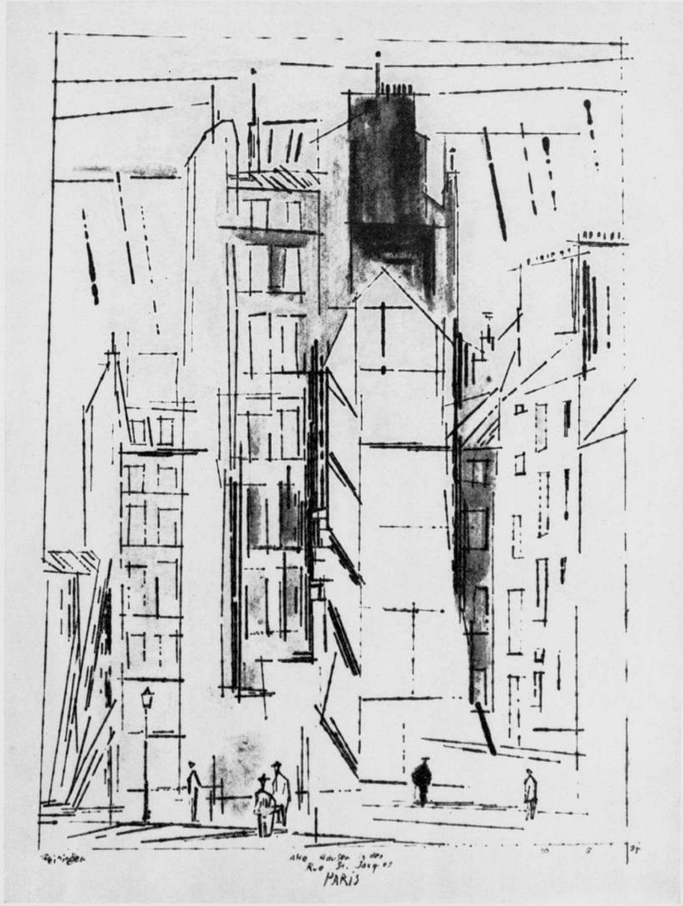

OUDE HUIZEN, RUE ST. JACQUES, PARIS. 1925

DE ROODE CLOWN. 1919

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

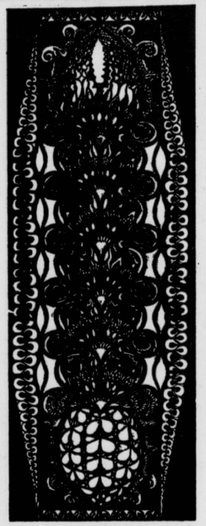

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

BIJ DE UITGEVERS-MAATSCHAPPIJ E. N. U. M.
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47, TE AMSTERDAM,

IS DE INTEEKENING OPENGESTELD OP

LANDEN EN VOLKEN

DE WERELD IN AL HAAR KLEURENPRACHT

Een prachtwerk bevattende meer dan 700 platen in kleurendruk en 3000 fotografieën in dubbeltoon, compleet in 36 afleveringen à 72 pagina's, formaat ongeveer 17 × 25 cM., of in 6 gebonden deelen

PRIJS in seriën van 2 afleveringen per maand f 4.— per serie onder rembours; in 6 gebonden deelen van 6 afleveringen per 3 maanden f 12.50 per deel, bij vooruitbetaling te voldoen, na verzoek om toezending van het bedrag

Prospectus op kunstdrukpapier met illustraties in kleurendruk wordt op aanvrage gratis toegezonden

DE DRUKKERIJ DER N.V.

IPENBUUR & VAN SELDAM

WAAR DIT TIJDSCHRIFT
WORDT GEDRUKT, LEVERT
SPOEDIG EN BILLIJK
AL UW BENOODIGDE
DRUKWERKEN
DESGEWENSCHT MET BIJ-
LEVERING VAN CLICHÉ'S

IS SPECIAAL INGERICHT VOOR HET
DRUKKEN VAN GROOTE OPLAGEN

NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47, AMSTERDAM
TELEFOON 42897

WENDINGEN

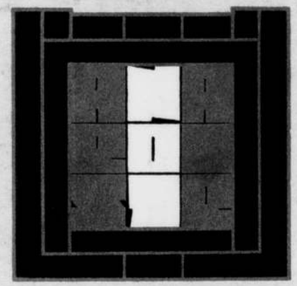

MET INGANG VAN 1 MAART 1930 ZIJN DE KANTOREN DER

CELOTEX
INSULATING LUMBER
IMPORTEURS

VERPLAATST
VAN KEIZERSGRACHT 188 NAAR

SARPHATIKADE 1
AMSTERDAM-C.

NIEUWE TELEFOONNUMMERS 34824 EN 36824

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST. LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. 109 TELEF. 34891

HALL WOONHUIS VAN DEN HEER S. TE K. ARCH. D. ROOSENBURG
MARMER-INLAID-LINOLEUM

ARCHITECTONISCHE
LINOLEUMVLOEREN
LINOLEUM KROMMENIE

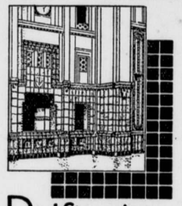

Delftsche tegels

uit de vanouds beroemde fabriek
De Porceleyne Fles
zijn mooi, hygiënisch
en duurzaam. Het
ideale materiaal voor
bekleeding van halls,
badkamers, keukens.

N.V.
A. N. DE LINT
DELFT DEN HAAG

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 8

DIT IS NUMMER 8 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN GRAFISCH WERK, METAALARBEID, BINNENHUISKUNST EN ARCHITECTUUR VAN ARCHITECT J. L. M. LAUWERIKS. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR ARCHITECT JAN DE MEIJER. HET OMSLAG IS GEDRUKT NAAR ONTWERP VAN ARCHITECT J. L. M. LAUWERIKS

HOUTSNEDE PORTRET VAN ARCHITECT J. L. M. LAUWERIKS, DOOR J. B. HEUKELOM

GEDDINGEN

J. L. M. LAUWERIKS, DOOR JAN DE MEIJER

Als wij dezen naam uitspreken, verbindt zich de klank met een anderen klank: de Bazel. „De Bazel en Lauweriks"! Wat al herinneringen roept dat wakker.

Ruim 35 jaar geleden — met den bouw van de Beurs moest nog worden begonnen — traden beiden in het Genootschap der jongeren „A. et A." naar voren, zoowel door hun persoonlijkheid, als door hun werk en hun geschriften.

Beiden hadden zich juist losgemaakt van het Roomsch-Katholicisme en waren daardoor in conflict gekomen met Dr. P. J. H. Cuypers, wiens medewerkers zij waren; de Bazel als de voornaamste bouwkundige medewerker, Lauweriks als de voornaamste voor het decoratieve werk.

Door deze breuk werd Dr. Cuypers met één slag beroofd van zijn beste krachten. Het getuigt van krachtige geloofsovertuiging van beide partijen, dat zij niet transigeerden, doch bewust den weg gingen hen door die overtuiging geboden. De Bazel en Lauweriks bracht het de algeheele bevrijding: van de dogma's van den geest, zoowel als van de dogma's der kunst.

Wat hen daartoe had gevoerd, waren in het allereerste begin de sociale beginselen. Deze meer materieel georiënteerde leer ontvonkte, evenmin een uitstekende figuur als Domela Nieuwenhuis, hun gemoed niet zoo, als de predikingen van den Christen-anarchist Meng. Hij inspireerde hen tot de bijdragen in zijn wekelijksch blaadje „Licht en Waarheid"; bijdragen niet van de pen, doch van den burijn, een nog machtiger en scherper wapen. Als ooit is bewezen dat teekenen: „spreken en schrijven tegelijk" is, dan getuigen de reeks houtsneden dit. Van inhoud betoogend satyriek, van verschijning bekorend door hun zuiver kunstgehalte, steunend op een geraffineerd technisch-kunnen. Wat deze houtsneden daarbij waardevol maakt, is het charmeerende kleed, waarin door hen de Theosofische leer — welke zij met hart en ziel waren toegedaan — werd gehuld. De wijze, waarop zij deze leer aanvoelden, begrepen, verwerkten tot vorm, verheft deze houtsneden door hun diepe geestelijkheid uit den tijd en geeft ze een eeuwige waarde.

Waren de Bazel en Lauweriks in deze uitingen nauw aan elkaar verwant en nog betrekkelijk één in vormgeving, toen zij — na hun bouwkundig en decoratief bureau: „de Bazel en Lauweriks" te hebben gevestigd — de opdracht kregen tot het meubileeren van een woonhuis te 's-Gravenhage voor de familie Schuurman, kwam hun verschil in visie uit. De Bazel, de volmaakte vakman. Als krullenjongen begonnen, haalde hij als timmerman het volle loon. Daardoor gewend, ook naar zijn inwezen, zijn bezonnen aard, zich in te leven in het materiaal; Lauweriks, die mij eens (kenschetsend voor hem) zei: „Praktijk is burgerlijk", zich niet onderwerpend aan het materiaal, zijn scheppingsvormen opheffen willend naar het gebied van den geest, volkomen slagend dus op graphisch en decoratief gebied, doch, waar het het verwezenlijken in materiaal betreft, worstelend met de stof en haar dwingen willend te gehoorzamen aan zijn visionairen vorm, beider aard spiegelt zich in die eerste, belangrijke meubelopdracht.

De Bazel's meubelen, nog in opzet constructief, maar nu tegenover zijn eerste meubelen (los van het rationalisme van Dr. Cuypers) plastisch-decoratief, de plastiek houdt organisch verband met de constructie; Lauweriks' meubelen, decoratief gedacht — de huid van marqueterie op kast- en tafelblad — als geheel plastisch gevoeld — tafelpoot met regel — en dan deze factoren op andere punten versmolten — kap van de kast. In de kap der kast treedt het monumentale in de vormgeving — wat de Bazel niet had — op. Dat is het wat al het werk van Lauweriks me zoo dierbaar maakt: de machtige preconceptie. Iemand, die deze gave heeft, maakt zelfs het kleinste voorwerp tot iets grootsch. Dit is ook het geheim van vele vroegere kunstenaars, in hooge mate de Egyptische en Chineesche. Zonder eenige vormovereenkomst heeft Lauweriks' werk met deze kunsten geestesverwantschap.

Deze gave ontplooit Lauweriks in zijn scheppingen in edele metalen, verwezenlijkingen in materiaal, waarbij vakkundige constructie — als bij een gebouw, of meubel — geen rol speelt. Zijn sieraden bergen meer zuiver architectonische waarde in zich dan zijn bouwkunstige scheppingen: de Künstlerkolonie „Hohenhagen" te Hagen in Westphalen (1909—1914) en zelfs het machtig gecomponeerde landhuis te Göttingen (1913) van Prof. Stein. Al zijn deze bouwwerken nog zoo verrassend geconcipiëerd, men ziet dat hij niet een vakman is. Deze uiting mag niet worden uitgelegd, dat Lauweriks het wezen der architectuur niet begrijpt. Zeer zeker niet! Wellicht heeft geen onder ons een geest, die visionairder de structuur van den Cosmos ziet, een ziel, die de geheimen der Natuur beter kent, die aanvoelt, wat er in de werkplaatsen der Natuur geschiedt. Dit komt zoo schitterend uit, als hij de prachtige voortbrengselen der Natuur: de edel- en halfedelsteenen (een wonderlijke onderscheiding), de volle waarde van hun toevalligen vorm doorschouwend, inzet in den hun bijbehoorenden vorm en zoo de adel van hun „zijn" laat uitschijnen.

Dat zijn jeugdvriendenkring ook een man als Zwollo

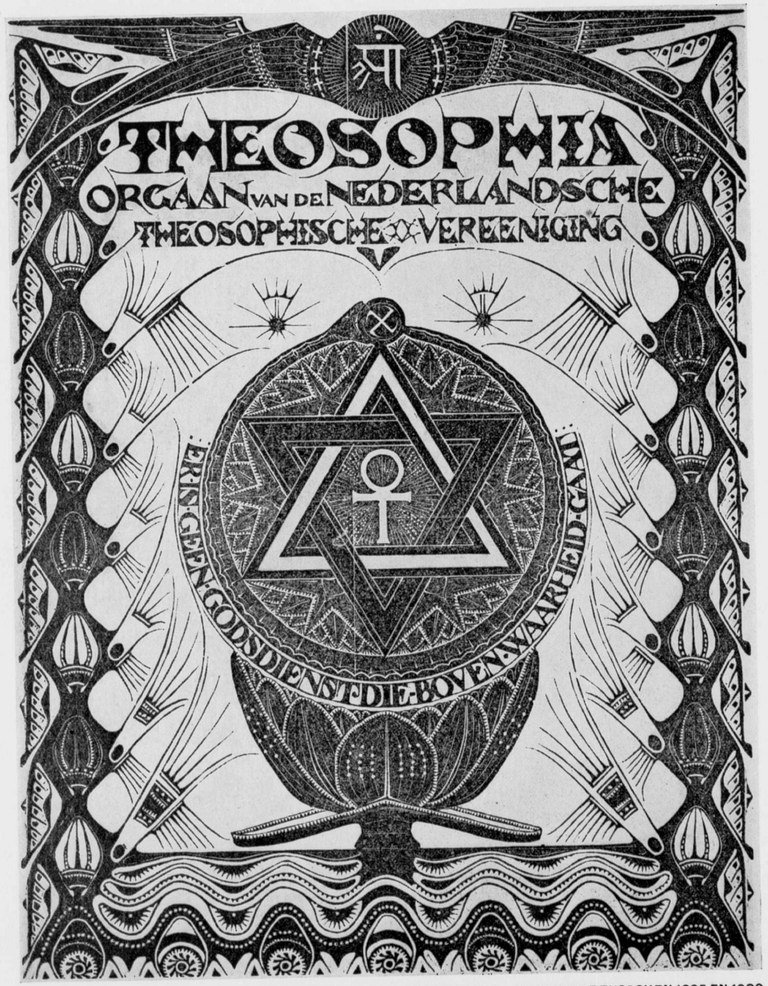

OMSLAG VAN HET ORGAAN VAN DE NED. THEOSOPHISCHE VEREENIGING. HOUTSNEDE TUSSCHEN 1895 EN 1900

OORKONDE VOOR WILLEM EVERTS

HOUTSNEDE TUSSCHEN 1895 EN 1900

HOOFD VOOR HET ORGAAN VAN DE VEREENIGING „WIE DENKT OVERWINT" HOUTSNEDE

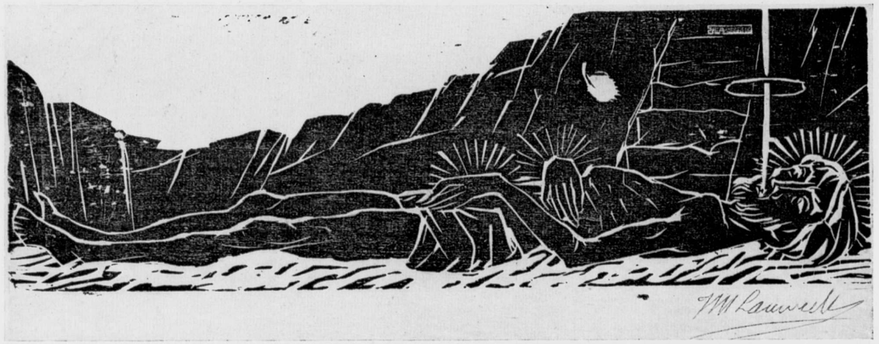

ILLUSTRATIE HOUTSNEDE TUSSCHEN 1895 EN 1900

opleverde, den onovertroffen Meester-drijver, den „artisan", die de gedachten van Lauweriks opving, zijn bedoelingen begreep, zijn ontwerpen dus wist uit te voeren, was een gelukkige coïncidentie, welke wij bij vele groote kunstenaars aantreffen. De periode 1909-1916 van hun innigste samenwerken in Hagen, waar Lauweriks behalve Directeur van den „Staatlichen Handfertigkeitskursus", ook leider van „Hagener Silbersmiede" was, getuigt hiervan. Niet alleen Lauweriks en Zwollo, doch ook Nienhuis, Torn Prikker, waren door K. E. Osthaus, bankier en kunstbeschermer — die dit laatste „geschäftlich" beoefende — naar Hagen getrokken. Zij vormden daar een „Kunstlerkolonie", waarvoor Lauweriks de bovengenoemde huizen bouwde, zij liggen als een ketting tegen de heuvel, op wier top het, de onderhoorigen beheerschende, door Van de Velde gebouwde, woonhuis ligt. In mijn boekje over „Gewijde Kunst" in de serie „Toegepaste Kunst in Nederland", uitgegeven door Brusse, heb ik er al op gewezen, dat de ciborie van Lauweriks een van de weinige religieuse gereedschappen is, welke zich onderscheidt door zijn levenden vorm en juist karakter: het uitstralen van den waarlijk mystieken geest. Wij geven haar hier nogmaals, ook de suggestieve teekening. Voor mij blijft dit stuk „architectuur" een hoogtepunt van Lauweriks' kunnen.

Tot een van de opdrachten van Osthaus aan Lauweriks behoorde het inrichten van zijn bankgebouw. Lauweriks heeft het bankinterieur niet mogen maken; wel het in-

DE WETGEVER. HOUTSN. 1895-1900

DRIEËENHEID. HOUTSNEDE TUSSCHEN 1895-1900

DE TUIN. HOUTSNEDE 1895-1900

ZETWERK: OMSLAG, NAAMKAARTJES EN TENTOONSTELLINGSKAART. DE BOVENSTE NAAMKAARTJES IN ONTWERP (RECHTS) EN UITVOERING (LINKS)

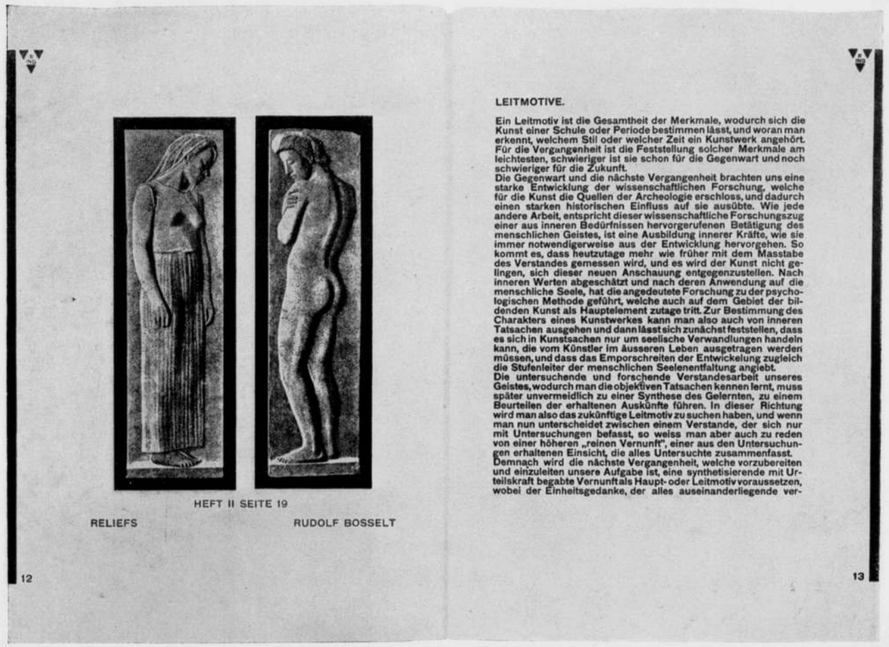

DUBBELPAGINA UIT HET KUNSTBLAD „DER RING" ONTWERP 1907

gangsportaal. Hierin heeft hij weer getoond een Meester te zijn, want deze ruimte, klein van afmetingen, 3 x 6 M., heeft hij zulk een monumentaliteit verleend, dat zij is geworden een toegang grootsch als die tot een tempel. Alle inwendige architectuur wordt bij hem waarachtige „innerlijke" architectuur, machtig van conceptie — tentoonstelling te Gent — bezonken, stil, vol religieuse wijding, hoog stijgende uit de dogmatische, schabloonachtige kerkelijke kunst der verschillende godsdiensten en geloofsrichtingen — tentoonstelling van kerkelijke kunst te Düsseldorf — vol teere, sprookjesachtige (in den zin van esoterisch-onwezenlijke) sfeer — kleinodiënzaal op de tentoonstelling der „Werkbund" te Keulen. Dit uitstijgen boven het dogmatische heeft Lauweriks, zelfs in eigen kring van geloofsgenooten, onbegrepen doen zijn. Dat is een tragiek in zijn leven, welke vele groote kunstenaars uit alle tijden hebben ondergaan. De scherpte in zijn persoonlijkheid, het fanatieke in zijn wezen heeft natuurlijk daartoe veel bijgedragen. Heel zijn kop, zijn „persona" (dat masker beteekent) is daardoor gebouwd. Zijn kop doet mij steeds denken aan een kruising van Dante en Savonarola.
Wij schreven zooeven „suggestief teekenen." Weinig teekenaars der laatste 50 jaren hebben dit vermogen zoo als Lauweriks. Zijn oeuvre „houtsneden", voor een klein gedeelte hier afgebeeld, getuigen hiervan. Ofschoon 35 jaar geleden ontbloeid, zijn zij nog even frisch, daar zij de „eeuwige waarde" in zich hebben. Zij blijven voorbeeldig op dit gebied. Zijn vele decoratieve ontwerpen — herinneren wij ons zijn ontwerpen ten behoeve van het Genootschapsleven van „A. et A." o.a. de Genootschapskalender, het hoofd boven het blad „Architectura", nog het laatst den omslag van het eerste nummer van „Wendingen", 1908 — dragen alle den stempel van een innerlijk, strengbeheerschte fantasie. Deze uit zich in de systematische structuur. Al weten de jongeren niets meer van den strijd over het voor en tegen van het systematisch ontwerpen, welke ruim 30 jaar geleden een van de stimulansen was van het weder opleven van onze kunst, toch blijft dit een vraagpunt van diepe waarde. De Bazel en Lauweriks door hun werk en ook de Groot door zijn geschriften (het oudste: „driehoeken in het ornament" dateert uit de gistingsperiode 1895—1900) hebben bewijzen gegeven van het nut van deze, in alle kunsttijdperken beoefende wetenschap. Vooral Lauweriks heeft daarin baanbrekend gewerkt.
Het zij hij op het in den Middeleeuwschen Cathedraalbouw beproefde, aan de vijfhoek ontleende driehoeken-

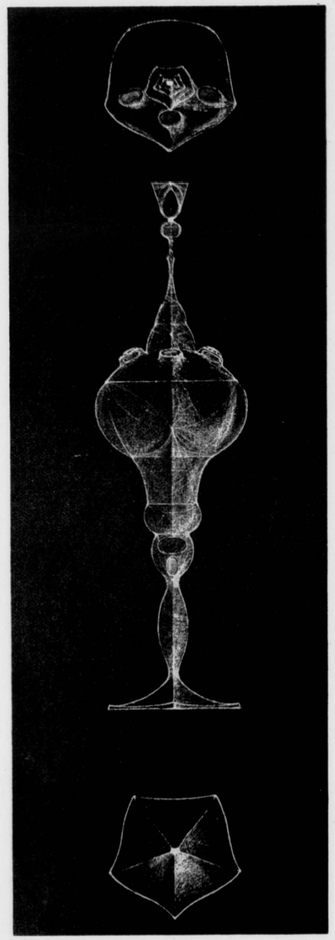

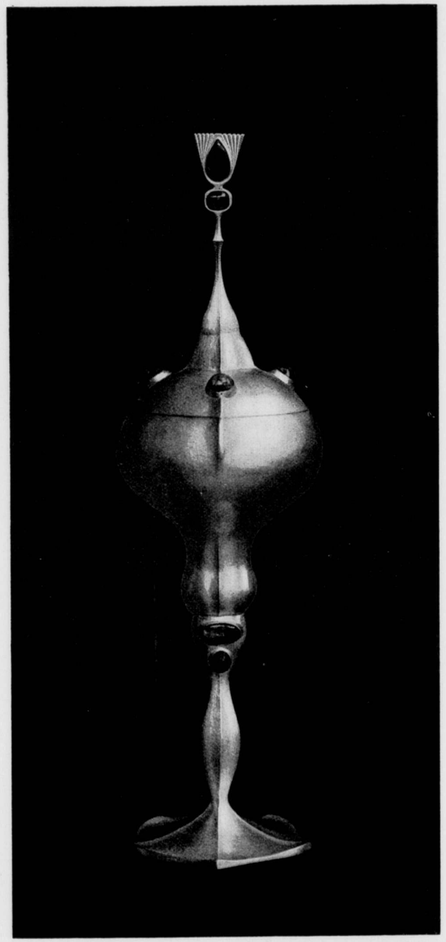

CIBORIE, TEEKENING EN UITVOERING; VERGULD ZILVER. HOOGTE 25 cM. UITGEVOERD DOOR F. ZWOLLO TUSSCHEN 1910 EN 1914

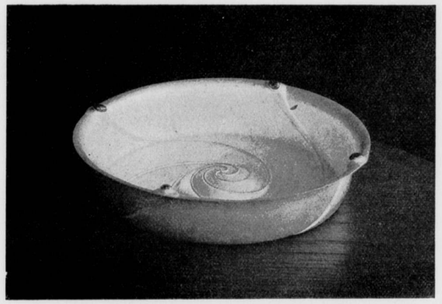

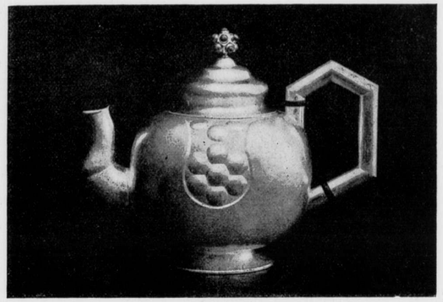

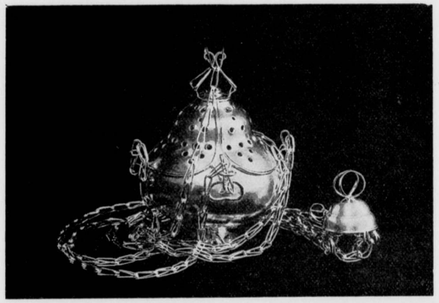

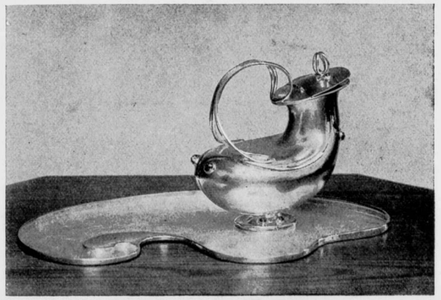

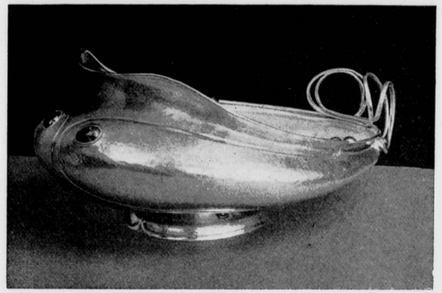

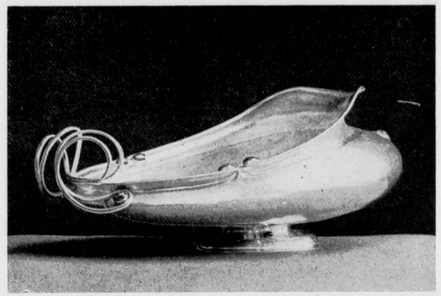

ZILVERWERK: SCHAALTJE, THEEKAN, WIEROOKVAT, KANNETJE MET BLAD EN VRUCHTENSCHAAL. UITGEVOERD DOOR F. ZWOLLO TUSSCHEN 1910 EN 1914

BUFFETKAST IN CUBA MAHONIEHOUT MET KOPER INGELEGD. UITVOERING VAN HET SNIJWERK DOOR M. HACK. DE METALEN POOTEN UITGEVOERD DOOR F. ZWOLLO. 1895

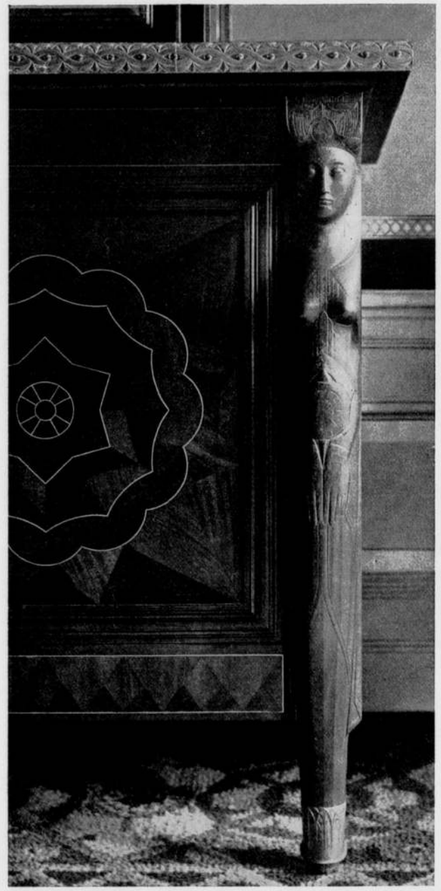

DETAIL BUFFETKAST VAN PAGINA 12, MET SNIJWERK DOOR M. HACK EN DRIJFWERK DOOR F. ZWOLLO 1895

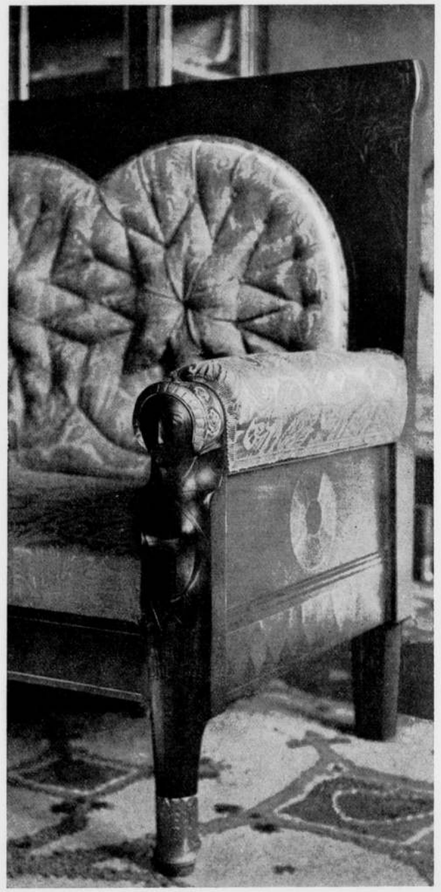

DETAIL BANK; SNIJWERK UITVOERING M. HACK; METALEN POOTEN UITVOERING F. ZWOLLO 1895

BEKRONING VAN DE BUFFETKAST VAN PAG. 12

SNIJWERK UITGEVOERD DOOR M. HACK 1895

DETAIL VAN DE BANK OP PAG. 13

SNIJWERK UITGEVOERD DOOR M. HACK 1895

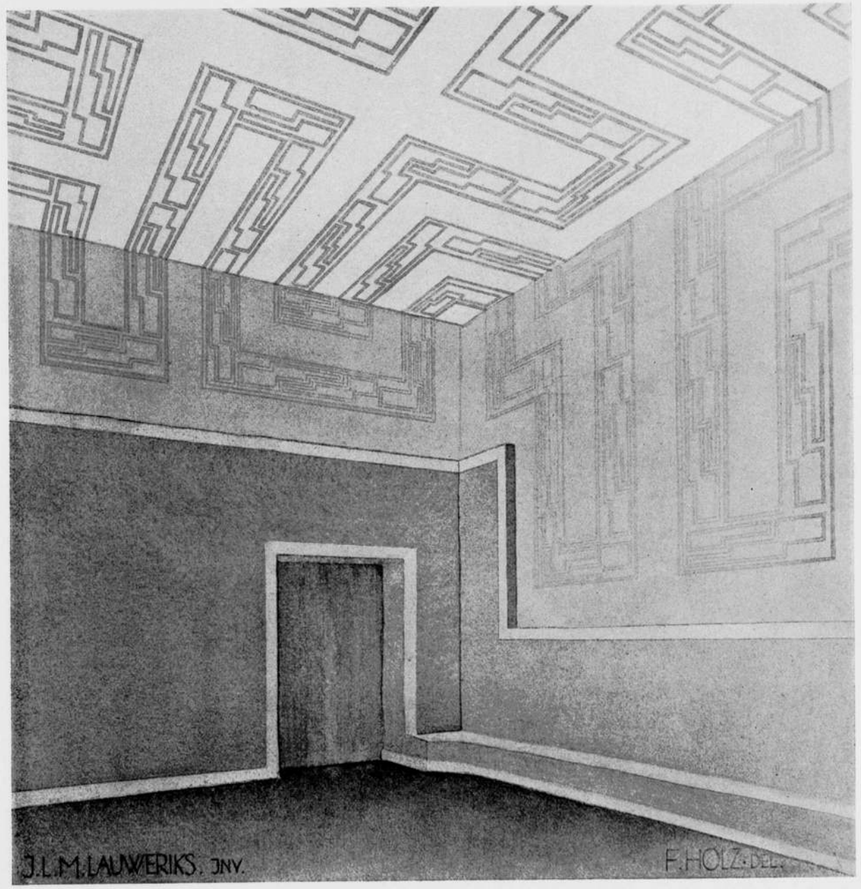

INTERIEUR VOOR DE TENTOONSTELLING VAN CHRISTELIJKE KUNST TE DÜSSELDORF IN 1909

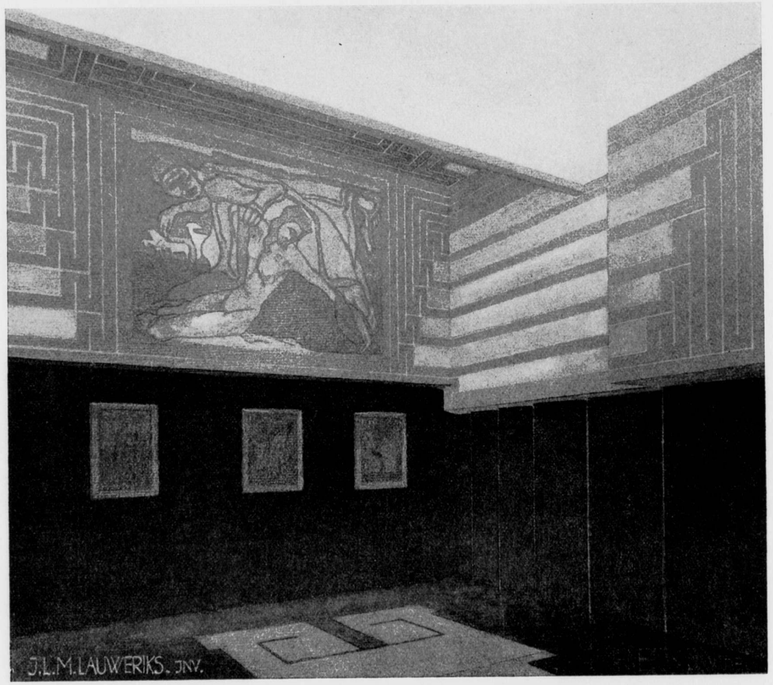

INTERIEUR VOOR DE TENTOONSTELLING VAN CHRISTELIJKE KUNST TE DÜSSELDORF IN 1909

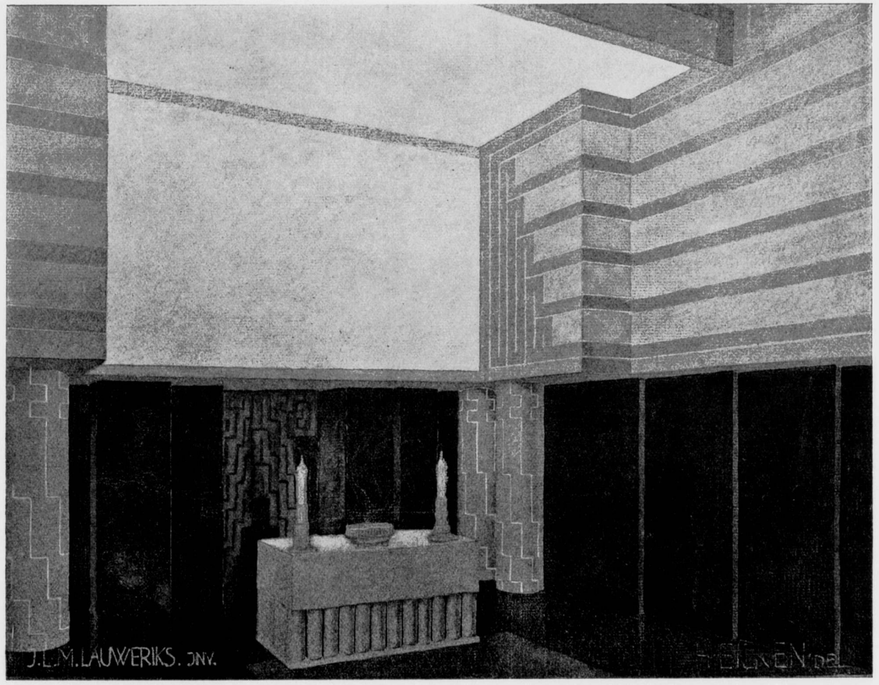

INTERIEUR VOOR DE TENTOONSTELLING VAN CHRISTELIJKE KUNST TE DÜSSELDORF IN 1909

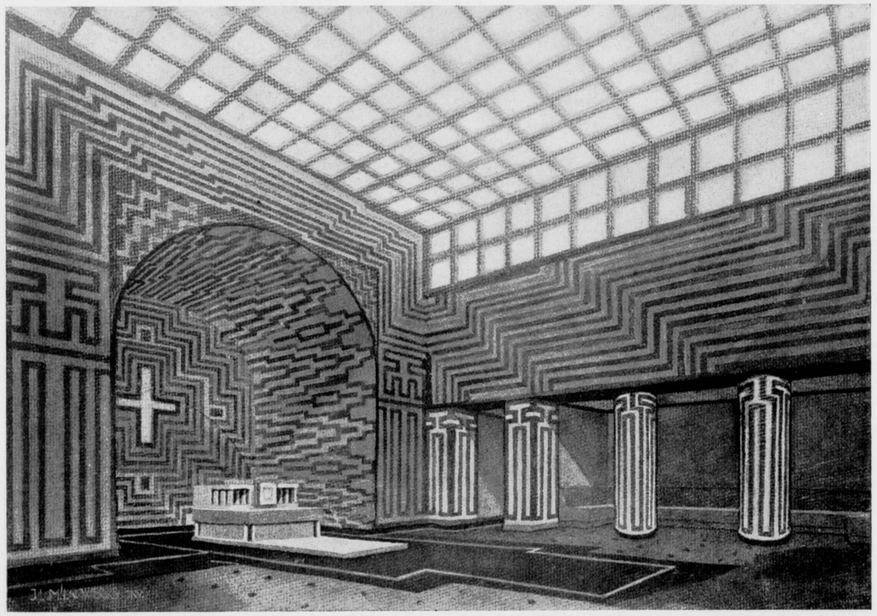

INTERIEUR VOOR DE TENTOONSTELLING VAN CHRISTELIJKE KUNST TE DÜSSELDORF IN 1909

systeem gebruikt bij de ciborie, 't zij uit de cirkels zijn voor hem typisch ornament laat ontbloeien (als bij het ontwerp voor een gebatikte lap), steeds is zijn werk ook in dit oozicht het bestudeeren overwaard.
Bij Lauweriks is het theoretische en praktische scheppen, het tot leven wekken, hand in hand gegaan. Het begon reeds in den met de Bazel opgerichten „Vahana" cursus, welke (van 1897-1902), evenzeer bevruchtend als hun werk het deed, op vele jongeren heeft gewerkt. Op welk een bezielende wijze bracht Lauweriks ons naast praktisch ontwerpen-op-systeem, het begrip bij van de waarde van het systeem en de beschouwing van het „schoone" o.a. van Plato en zooals Semper dit heeft neergelegd in zijn „Stil".
Voor velen is Lauweriks geweest „de geestelijke vader". Zijn vermogen jongeren te bezielen, de scheppingsdrang bij hen wakker te roepen, heeft hem zijn heele leven door er toe gevoerd hoofdzakelijk als leeraar werkzaam te zijn. De hoog-demonische kant van dit vermogen heeft er wel eens toe geleid, dat zwakke kunstenaarsnaturen een saltomortale maakten, een enkele maal iets bijzonders voortbrachten, doch daarna, los van zijn invloed, onmachtig werden.
Op nog een gebied heeft Lauweriks' origineele geest verfrisschend gewerkt, op dat van den drukker. Alle materialen uit de letterkast zijn door hem van hulpmateriaal tot hoofdmateriaal gemaakt. Het drukwerk is daardoor tot monumentaliteit uitgegroeid. „Der Ring", het door hem geredigeerde en verzorgde tijdschrift, dat jammer genoeg slechts één jaargang (1909) beleefde, is het prototype van „Wendingen" geweest.
Al zijn wij niet allen vatbaar voor „heroworship", toch is het daarom niet noodig enkel de allerlaatste, 't meest op den voorgrond tredende personen te vereeren, hen soms overdreven in de hoogte te steken en daarbij te vergeten op wien zij wortelen.
Evenmin als wij mogen vergeten, hoe nog vòòr de Bazel, Willem Bauer degene is geweest, die den weg naar onze hedendaagsche kunst heeft ingeslagen, zoo moeten wij met eere Lauweriks gedenken, die zooveel voor de verdieping van onze kunst heeft gedaan en voor velen onzer een leidsman tot verinnerlijking is geweest.

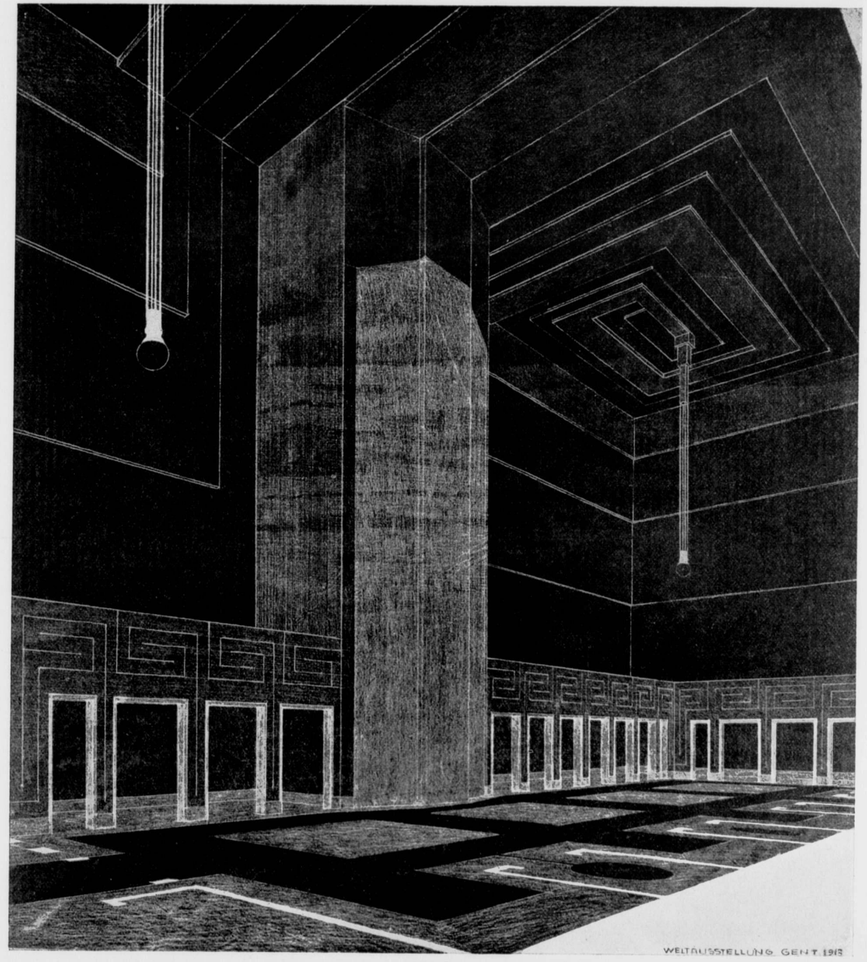

INTERIEUR VOOR DE WERELDTENTOONSTELLING TE GENT IN 1913

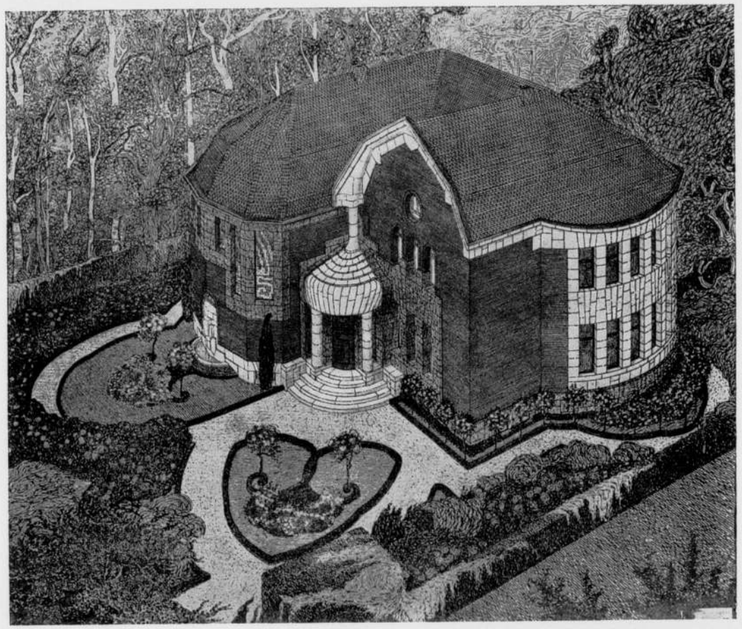

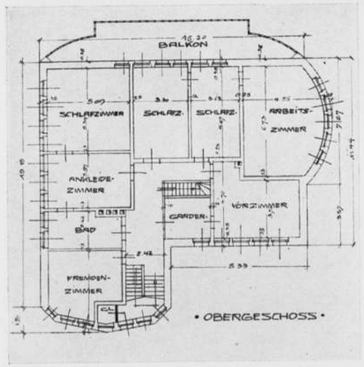

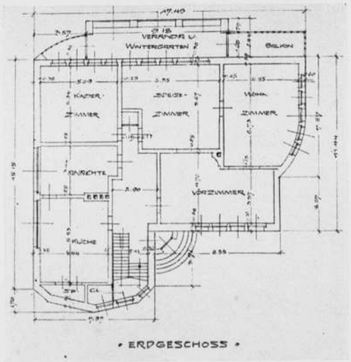

PLATTEGRONDEN EN PERSPECTIEF VAN EEN WOONHUIS TE GÖTTINGEN GEBOUWD IN 1912

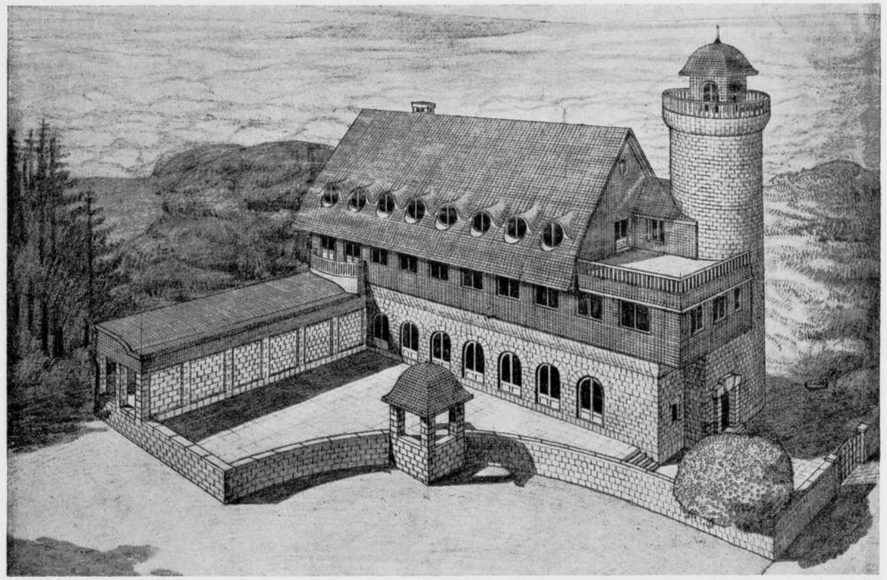

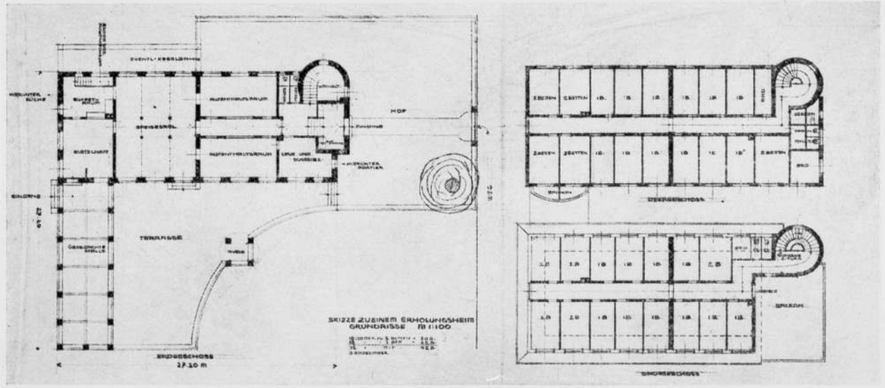

PLATTEGRONDEN EN PERSPECTIEF VOOR EEN SANATORIUM ONTWORPEN IN 1911

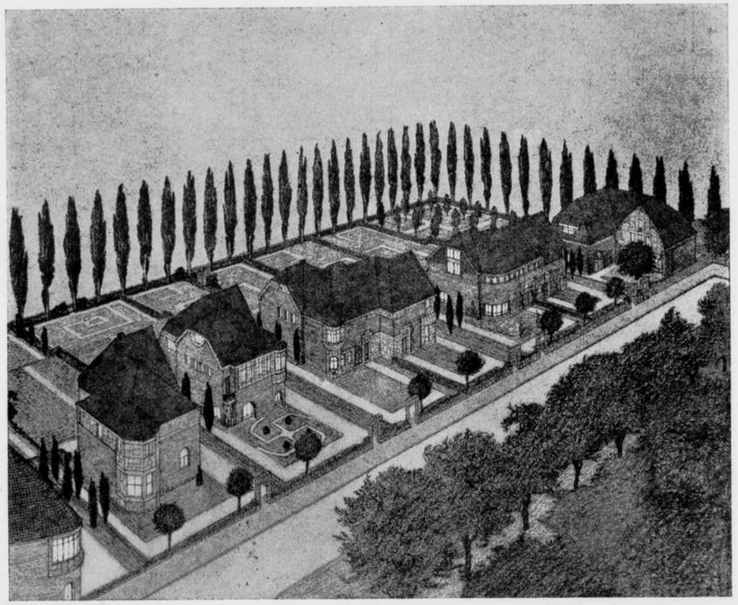

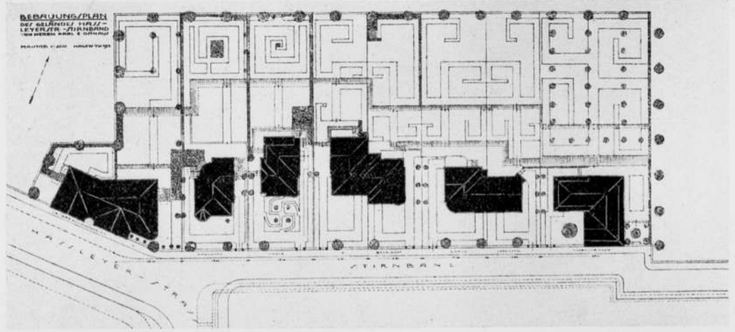

BEBOUWINGSPLAN: SITUATIE EN PERSPECTIEF VAN EEN GEDEELTE DER „KUNSTENAARSKOLONIE" TE HAGEN IN WESTFALEN GEBOUWD IN 1912, 1913 EN 1914

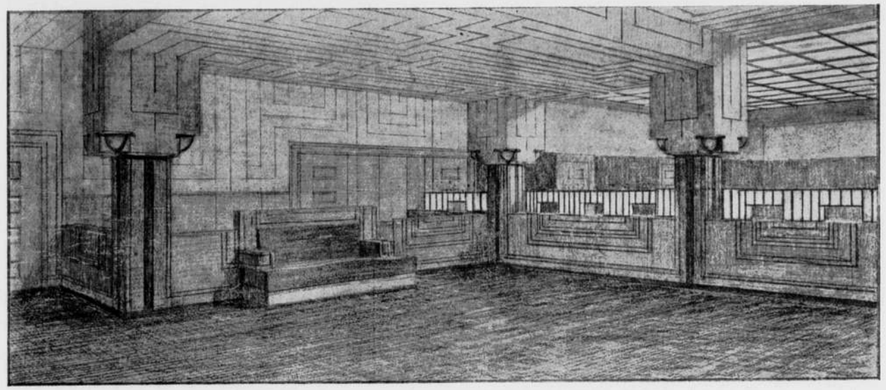

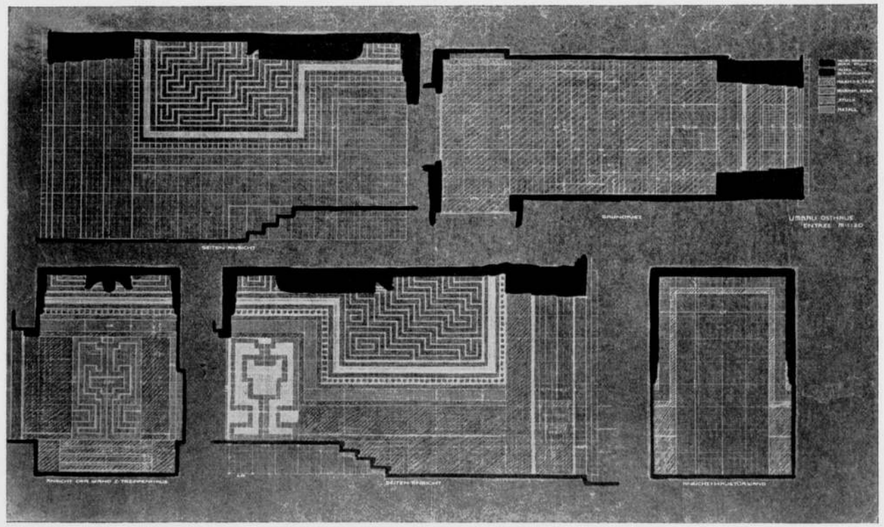

VERBOUWING VAN EEN BANKGEBOUW TE HAGEN IN WESTFALEN
INGANGSHAL

BOVEN: PERSPECTIEF KASSAHAL; ONDER PROJECT
1912

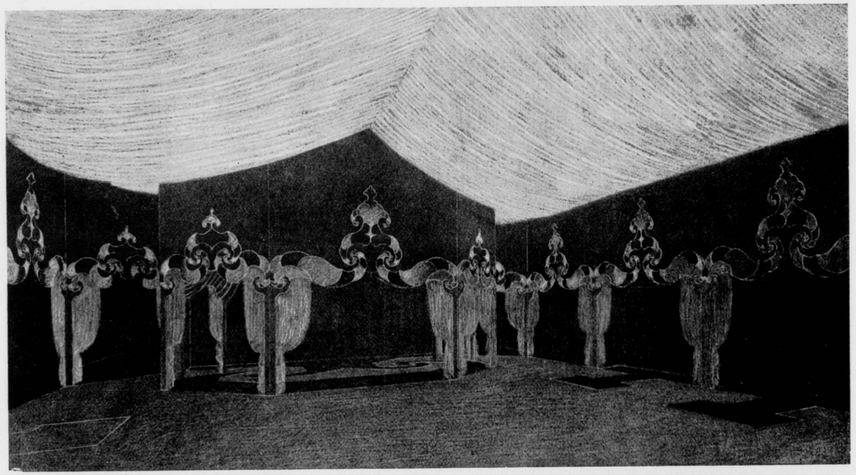

INTERIEUR TENTOONSTELLING TE KEULEN IN 1914 — SCHILDERWERK, GORDIJNEN EN BOVENLICHT BESPANNING

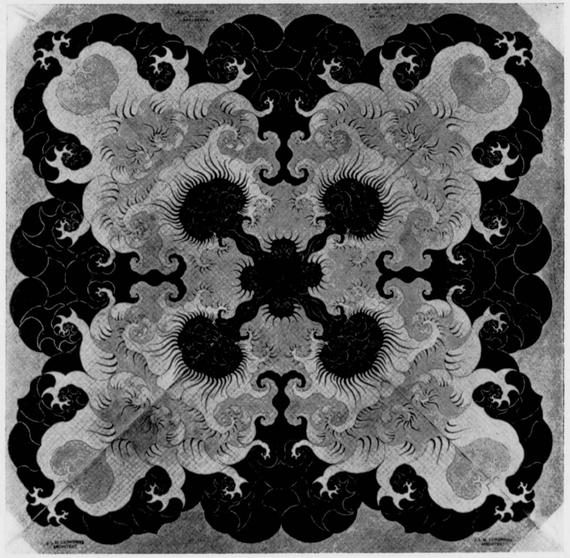

VOORSTUDIE EN UITVOERINGSTEEKENING VOOR GEBATIKT TAFELKLEED — ONTWERP 1919

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

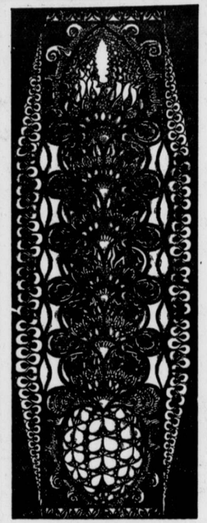

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

GLAS IN LOOD

A. J. A. HEETMAN
PIETER DE RAADTSTRAAT 49
||| ROTTERDAM |||

HOLLANDSCHE
BETONMAATSCHAPPIJ

's-GRAVENHAGE
GROOT HERTOGINNELAAN 258
--- TELEFOON 33830 ---
TELEGR. ADRES: BETONIJZER

AFDEELING WEGEN
BITUMINEUZE WEGBEDEKKINGEN
OP FUNDEERING
VAN IEDER GEWENSCHT TYPE

WENDINGEN

WENDINGEN

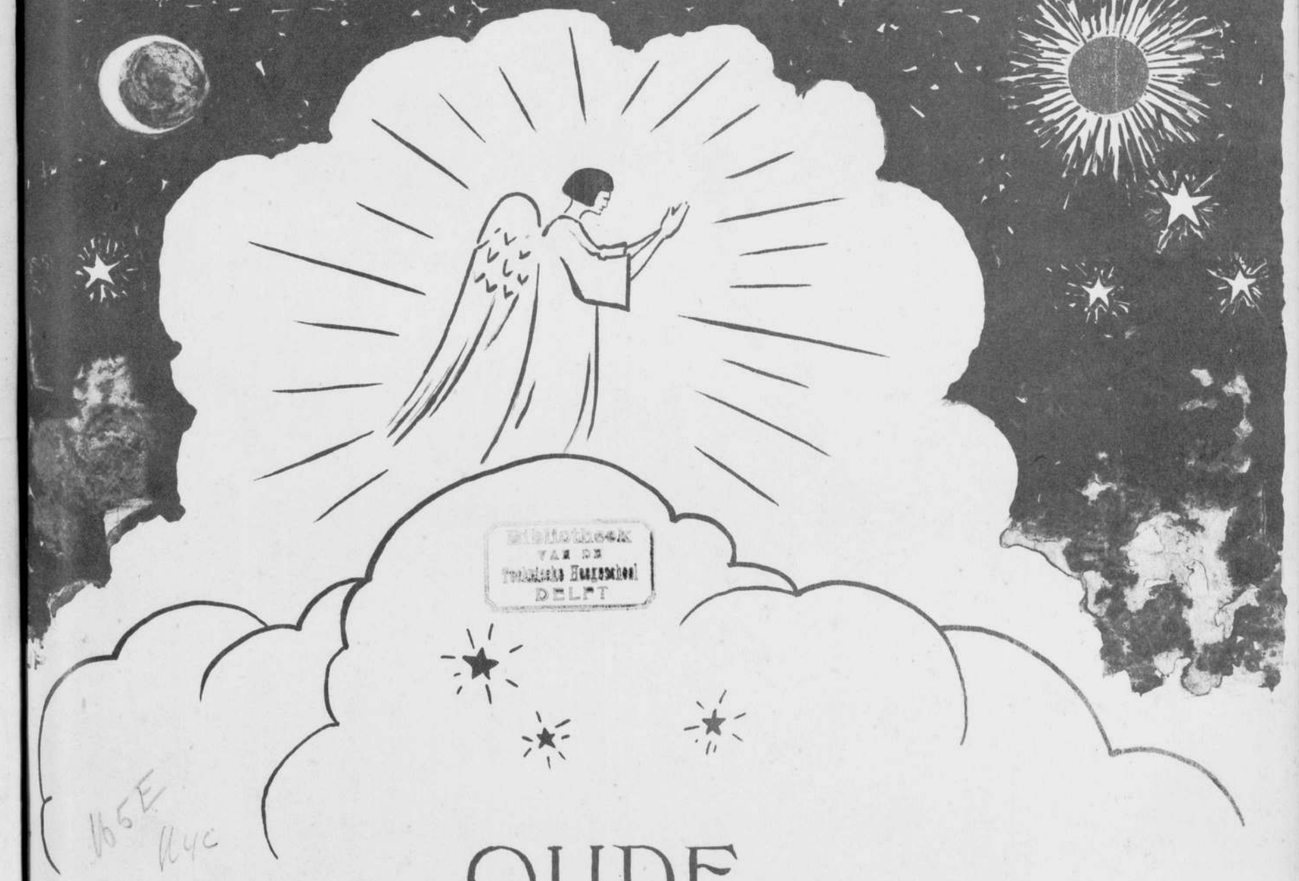

BIBLIOTHEEK
VAN DE
TECHNISCHE HOGESCHOOL
DELFT

165E
114c

OUDE ITALIAANSCHE KUNST

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
SARPHATIKADE 1, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST. LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. 109 TELEF. 34871

HALL WOONHUIS VAN DEN HEER S. TE K. ARCH. D. ROOSENBURG
MARMER-INLAID-LINOLEUM

ARCHITECTONISCHE
LINOLEUMVLOEREN
LINOLEUM KROMMENIE

Gebrand-
schilderd
glas

Een gedenkraam van brandschilderwerk, door onze kunstenaars uitgevoerd, getuigt van piëteit en is een blijvende verfraaiing van het gebouw.

N.V.
A.N. DE LINT
DELFT

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT. TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 9

DIT IS NUMMER 9 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN OUD-ITALIAANSCHE KUNST. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN EN HET OMSLAG IS ONTWORPEN EN OP STEEN GETEEKEND DOOR JAN POORTENAAR

POLLAIUOLO, 1429—1498. DAMESPORTRET. TEMPERA 34 × 46 cM. MUSEUM POLDI PERZOLI, MILAAN

OUDE ITALIAANSCHE KUNST.

Tusschen de schilderkunst der Italiaansche Renaissance en de Hollandsche van dezelfde periode is een fundamenteel verschil, dat door de opeenvolgende tentoonstellingen verleden jaar en nu te Londen gehouden, werd gedemonstreerd.

In ons gemoedelijk landje heeft steeds het burgerlijke, zoowel in goeden, als in slechten zin, hoogtij gevierd. Lekker eten, op tijd de klok opwinden, met een keurig gesteven kraag bij neef en nicht op visite gaan, asjeblieft geen aanstoot geven en vooral „netjes wezen", dat is de levenssfeer, die uit een groot deel onzer 17de eeuwsche schilderijen spreekt. Maatschappelijk daaronder is het boerenleven, met de rauwe pret van toeback, diep in de kan zien en brallen, zooals Ostade, Steen en Brouwer vertoonen. Maatschappelijk daarboven is ..... niets. De burgerij bouwt vleeschhallen, raadhuizen, waaggebouwen. Hoe anders is het in Italië! In de talrijke staatjes, waaruit het land bestaat, treft men even talrijke vorstenfamilies aan, waar geleefd wordt in grooten stijl. Zij bouwen hun paleizen en leveren hun veldslagen, versieren kapellen en bestellen praalgraven. Men gaat ten hove in kostbaar brokaat en fluweel. Hier hangt men geen waschgoed te drogen op een binnenplaatsje. In die vorstenwereld is Maria de Hemelvorstin, zij troont in een architectuur van statie en praal. De kerken zijn geen simpele bedehuizen, maar godsdienstpaleizen. Het gebaar is breed, de daad krachtig, de zon overdadig. De kleuren gloeien in het warme licht, en wat is er heerlijker dan de Heilige Maagd te schilderen met stoeten van Engelen en aanbiddende Heiligen tegen een fond van azuurblauwe luchten of fantazie-architecturen van porfieren kolommen en marmeren staatsie-trappen, nissen, bogen en architraven? Zoo dragen niet alleen opdrachtgevers en sujetten, maar ook de stijl en peinture der Italiaansche schilderijen een aristocratisch karakter.

Dit patriciërskarakter der Italianen is met de bouwvormen en de geleerdentaal, het latijn, met de Caesarimitatie der veldheeren en Condottieri — Colleoni deed zich zelf een standbeeld oprichten — en zooveel meer, een Romeinsche erfenis. Zoo herinneren tusschen 1200 en 1300 de eerste schilders, Duccio te Siena, Cimabue te Florence, dan ook sterk aan de Oud-Christelijke kunst der catacomben. Toen de kerk erkend en gevestigd was, behoefde een reeds tijdens de Christenvervolgingen ontstane taal van herkenningsteekens, emblemen en symbolen, die tot den leek sprak, een grootere uitbreiding.

Terwijl Italië leed onder de invallen van Hunnen, Vandalen, Visigothen, bouwde Byzantium rustig zijn mozaïeken verder op het vaste basement der traditie. Het symbolische vergrooten der oogen, sprekend van geestelijk leven, en de groote, in gebedshouding geheven handen, waren teekenen, die tot inkeer en contemplatie maanden. De eenheid van kerk en staat verleende der Byzantijnsche Madonna de strakheid en ongenaakbaarheid eener hiëratisch troonende Oostersche vorstin. Icon en iconographie waren ontstaan, en de icon was minder kunstwerk, dan wel voorwerp van eeredienst, gelijk dit voor den Aziaat het Boeddhabeeld is. Uit die incarnatie van goddelijke extaze groeide de verhaalde en geschilderde legende, en het eerst in Florence kreeg het zelfverworvene den voorrang boven de gevolgde traditie.

Van getijdenboek en altaarstuk, van glasraam en wandschildering kwam de schilderkunst tot zelfstandigheid. Maar in het quattrocento heerschte nog een prachtige eenheid dezer kunsten met de architectuur.

Giunta Pisano is een der oudste meesters, aan wien hier een kruisiging van Byzantijnsche abstractie is toegeschreven, wrang en toch hoog. De magistrale Cimabue werd in 1910 in Florence ontdekt bij een kunsthandelaar. Bij Cimabue is de Madonna met haar onwezenlijke blik en oogleden, die niet knippen kunnen, met haar onwezenlijk lange droom-vingers, een wezen, dat boven het aarsche is verheven. Haar voor te stellen als een aardsche vrouw moet hem heiligschennis zijn geweest. De handen omvatten geen lichamelijk Christuskind, deze Maria is niet de simpele timmermansvrouw der Evangeliën. Zij toont ons, hoezeer het Christendom reeds tusschen twaalf- en dertienhonderd was afgeraakt van de Christelijke waarheid, dat de goddelijke geest geen kasten en maatschappelijke begrenzingen kent; hoe moeilijk een georganiseerd, maatschappelijk kerk-lichaam met den geest van den godsdienststichter zelf te vereenigen is. Maar de bedoeling van dit fameuze schilderstuk is slechts, een aanbiddingsobject te leveren. Toch is het met zijn bleek-zeegroene kleur voor aangezicht en handen, bleekrose, steenrood, zwart en goud en bruin, van een zoo verbijsterend-prachtige mozaïekkleur, van een zoo monumentale omlijning, dat het rijkelijk genoeg is, om ons als enkel kunstwerk voor altijd bij te blijven. Het prachtig levende beeld van Nino Pisano, de Maria, in de verrassing der Annunciatie opgerezen, kan helaas ook geen reproductie voldoende weergeven. Hoe veel meer menschelijk-levend is deze figuur van omstreeks een eeuw later! Uit ongeveer denzelfden tijd stamt de statigvorstelijke kroning van Maria door Catherino en Donato met zijn gouden harmonieën als hemelmuziek. Van de hiëratische Madonna's van Cimabue en Duccio komt Angelico tot de ideale; hemelschheid vermenschelijkt, de Maria wordt een reëele figuur bij Filippo Lippi en Baldovinetti, die haar uit bovenaardsche omgeving plaatst tegen een aardschen achtergrond. Uccello was de baanbreker der perspectief en de vloeren van marmeren tegels worden een heerlijk iets om de nieuwe wetenschap op

Slot op bl. 18.

CIMABUE, ± 1240—1301. DE HEILIGE MAAGD. TEMPERA 15.7 × 86 cM. VERZAMELING RICCARDO GUALINO, TURIJN

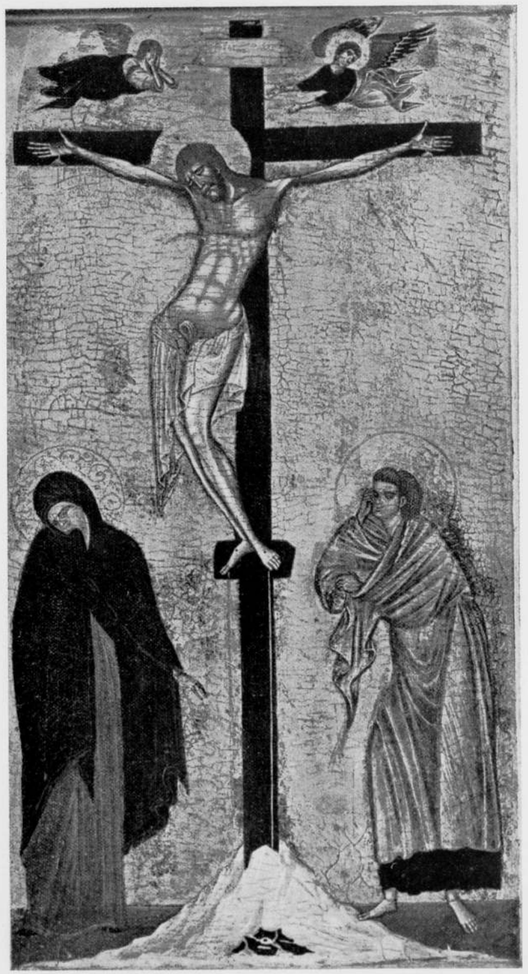

GIÜNTA PESSANO, WERKTE VAN 1229—1255. CHRISTUS AAN HET KRUIS. TEMPERA 37 × 61 cM. VERZAMELING H. HARRIS

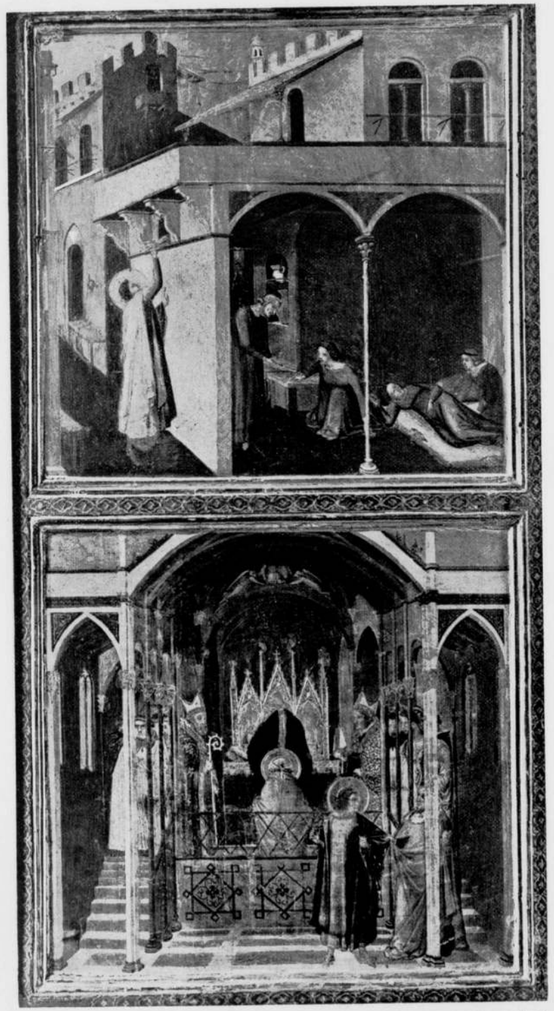

AMBROGIO LORENZETTI, WERKTE VAN 1323—1348. TAFREELEN UIT HET LEVEN VAN ST. NICOLAAS. TEMPERA 53 × 90 cM. GIFTEN AAN NOODDRUFTIGEN EN BISSCHOPSWIJDING
UFFIZI, FLORENCE

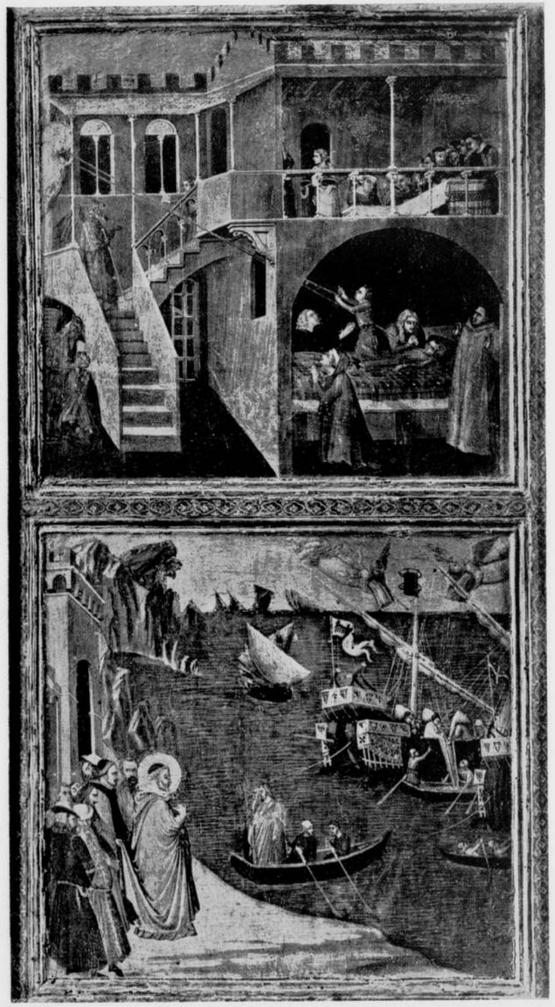

AMBROGIO LORENZETTI, WERKTE VAN 1323—1348. TAFREELEN UIT HET LEVEN VAN ST. NICOLAAS. TEMPERA 53 × 90 cM. GENEZING VAN EEN KIND EN REDDING VAN ZEELIEDEN
UFFIZI, FLORENCE

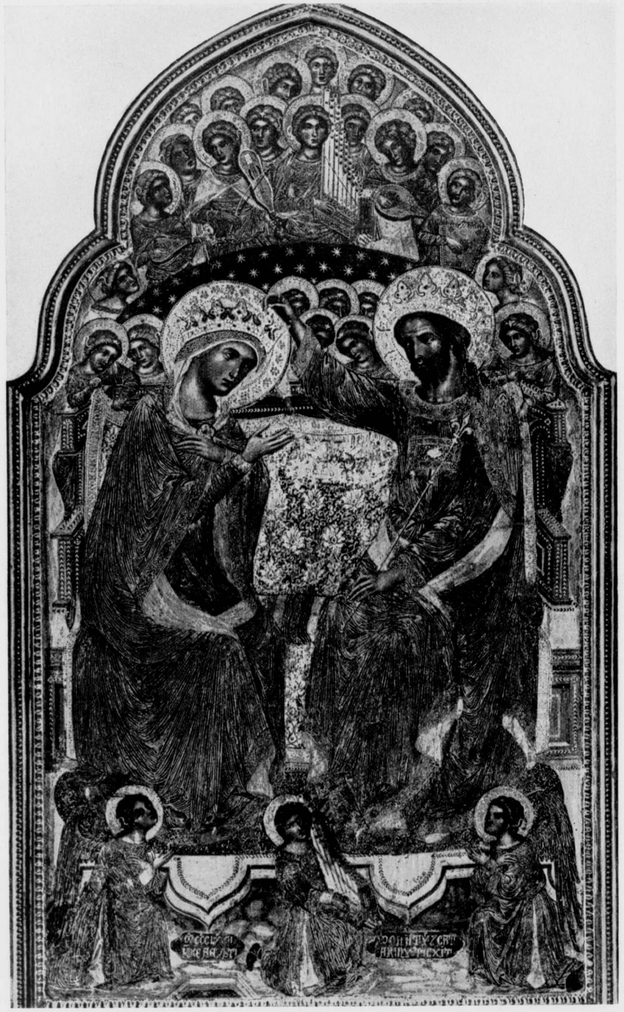

CATERINO EN DONATO, 2E HELFT 14E EEUW. DE KRONING VAN MARIA. TEMPERA 69 × 123 cM.
VERZAMELING QUERINI STAMPALIA, VENETIË

GIOTTO, ± 1266—1336. ST. STEFANUS. TEMPERA 54 × 84 cM. HORNE-FOUNDATION, FLORENCE

BALDOVINETTI, 1427—1499. DE HEILIGE MAAGD. WAARSCHIJNLIJK TEMPERA 76 × 104 cM. LOUVRE, PARIJS

FRA ANGELICO, 1387—1455. MARIA DOOR ENGELEN OMGEVEN. TEMPERA 49.5 × 86 cM. VERZAMELING VAN DEN KONING VAN ENGELAND

STEFANO DA VERONA, ± 1375—NA 1438. MARIA EN ST. CATHERINA IN DEN ROZENHOF. TEMPERA 95 × 129 cM. STEDELIJK MUSEUM, VERONA.

PISANELLO, 1397—1450. PORTRET VAN LEONELLO D'ESTE. TEMPERA 19 × 28 cM. VERZ. MORELLI, BERGAMO

GHIRLANDAJO, 1449—1494. PORTRET VAN GIOVANNA TORNABUONI. WAARSCHIJNLIJK TEMPERA 49.5 × 75.5 cM. VERZAMELING PIERPONT MORGAN, NEW-YORK

CRIVELLI, 1430—1493. MADONNA DELLA CANDELETTA. TEMPERA 77 × 222 cM. DE BRERA, MILAAN

CRIVELLI, 1430—1493. ST. FRANCISCUS VAN ASSISI. TEMPERA 56.5 × 183 cM. MUSEUM V. SCHOONE KUNSTEN, BRUSSEL

MICHELE GIAMBONO, WERKTE VAN 1420—1462. ST. CHRISOGONUS. TEMPERA 135 × 184 cM. KERK DER HEILIGEN GERVASIO EN PROTASIO, VENETIË

NINO PISANO, WERKTE VAN ± 1350—1371. DE VERKONDIGING AAN MARIA. HOUT. HOOGTE 168 cM. STEDELIJK MUSEUM, PISA

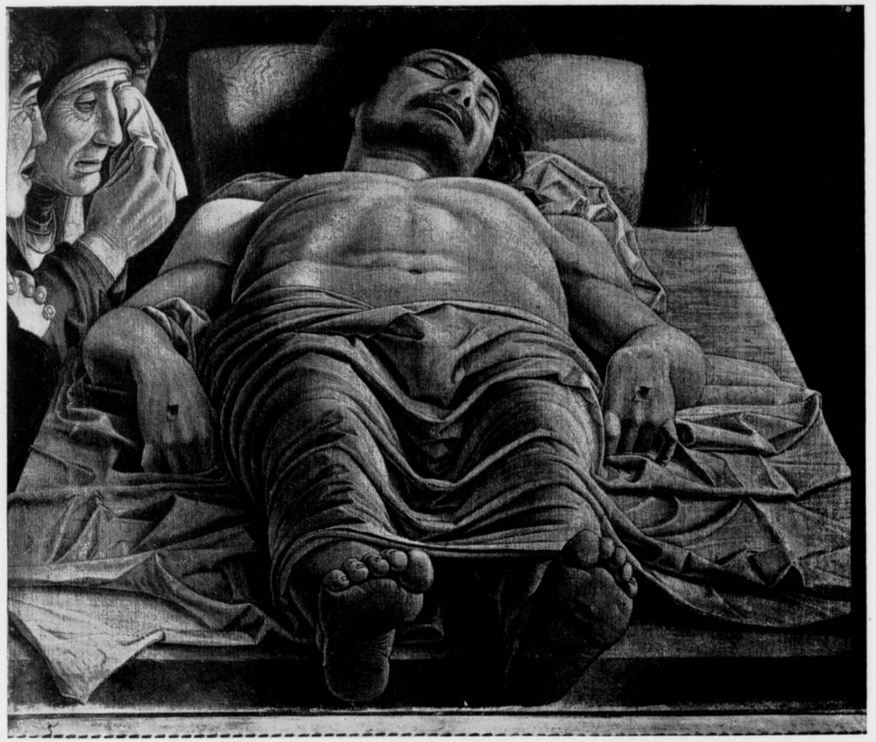

ANDREA MANTEGNA, 1431—1506. DE BEWEENING VAN CHRISTUS. TEMPERA 68 × 81 cM. BRERA, MILAAN

toe te passen. Pollaiuolo vermeesterde de anatomie — Dürer copiëerde hem — en Mantegna past er de perspectief, de verkorting weder op toe. Overmoedig van zijn vondst schildert hij een gat in de zoldering, waarboven zijn verkorte figuren bewegen. Met zijn pijnlijke scherpte en ijzige kunde teekent hij in zijn asschig grauwen toon den Heiland zelfs als een object voor een ongehoord verkort. Wie zal zeggen, of hij Rembrandt — die wel aan hem ontleende — niet het voorbeeld en de aanleiding gaf tot diens geweldig mysterie van den Dood op de Anatomische les te Amsterdam. In zijn Maria kan hij niet verder komen dan de formule van smart. Immer hebben zijn figuren de wijd-getrokken, open mondhoeken, die boven het grimas niet uitstijgen. Van Filippo Lippi wint de individueele gemoedsaandoening veld, wordt bij Ghirlandajo en Piero della Francesca tot typeering, om in het cinquecento tot psychologie — en wij denken aan Tintoretto — te stijgen. Met den droom van den onvolprezen Botticelli, wiens vederlichte Venus in reine ongereptheid waarlijk uit het schuim der zeeën schijnt opgerezen, eindigt het quattrocento, dat een droom was van abstracte schoonheid. Het cinquecento brengt de realiteit.

JAN POORTENAAR.

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

"CASTELL"
A.W. FABER

POTLOODEN
KOPIEERPOTLOODEN
INKTPOTLOODEN
KLEURPOTLOODEN
JUISTHEIDS-
TEEKENGEREEDSCHAP

WELBEKEND DOOR HUNNE KWALITEIT

DE DRUKKERIJ DER N.V.
IPENBUUR & VAN SELDAM

WAAR DIT TIJDSCHRIFT
WORDT GEDRUKT, LEVERT
SPOEDIG EN BILLIJK
AL UW BENOODIGDE
DRUKWERKEN
DESGEWENSCHT MET BIJ-
LEVERING VAN CLICHÉ'S

IS SPECIAAL INGERICHT VOOR HET
DRUKKEN VAN GROOTE OPLAGEN

NIEUWE LOOIERSSTRAAT 47, AMSTERDAM
TELEFOON 42897

WENDINGEN

RUSSISCH TOONEEL

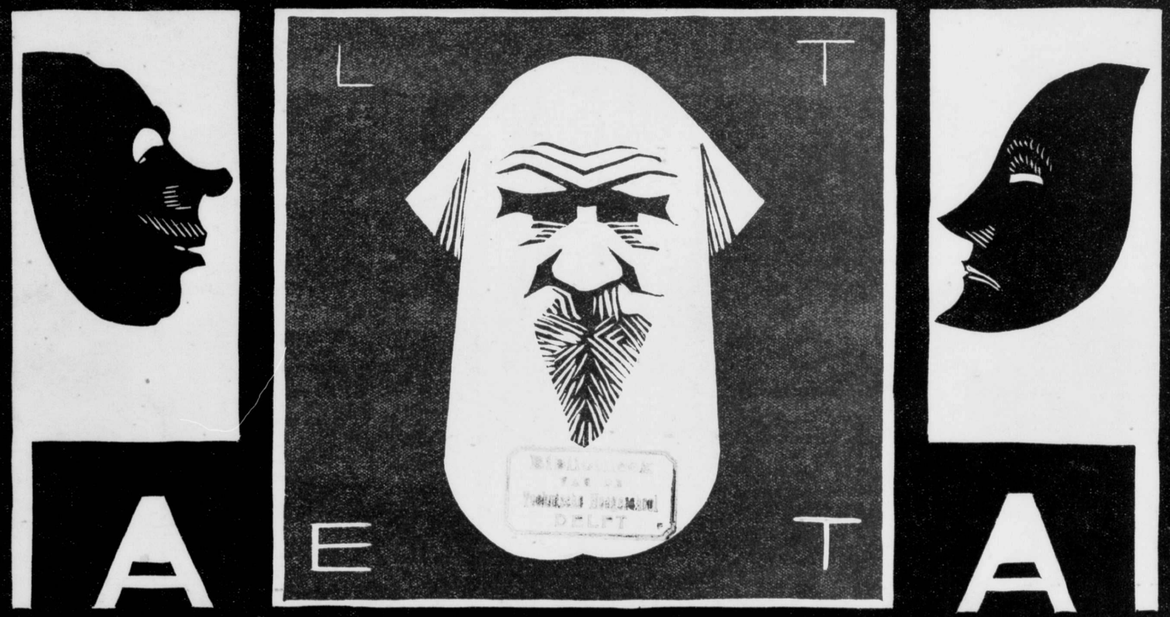

WENDINGEN

DELFT

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
SARPHATIKADE 1, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST: LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR: 109 TELEF: 34891

HOLLANDSCHE
BETONMAATSCHAPPIJ

's-GRAVENHAGE
GROOT HERTOGINNELAAN 258
--- TELEFOON 33830 ---
TELEGR. ADRES: BETONIJZER

AFDEELING WEGEN

BITUMINEUZE WEGBEDEKKINGEN
OP FUNDEERING
VAN IEDER GEWENSCHT TYPE

Wand-en
Vloertegels
Artistieke, duurzame bekleeding van wanden en vloeren in keukens — gangen — halls — badkamers. Met ontwerpen en prijsopgaaf staan wij gaarne ten dienste.
N.V.
A. N. DE LINT
DELFT DEN HAAG

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA
REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM, VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT, TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 10

DIT IS NUMMER 10 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN HET RUSSISCHE TOONEEL. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN DOOR MR. H. P. L. WIESSING. HET OMSLAG IS GEDRUKT NAAR EEN HOUTSNEDE VAN S. JESSURUN DE MESQUITA

WENDINGEN

OPVOERING OP VOLKSFEESTDAG VAN „IVAN DE SOLDAAT" IN HET 2DE KUNSTENAARS-THEATER VAN STANISLAWSKI TE MOSCOU

THEATERDECOR IN DE UNIE VAN SOCIAL. SOVJET-REPUBLIEKEN

Voordat de tweede Romanoff, een eindweegs in de zeventiende eeuw, zich met verlof van zijn niet voldoende argwanenden hofkapelaan een houten schouwburgje liet bouwen, bestond naast het kerkelijk mysteriespel geen „tooneel" in Rusland, tenminste namen de zich graag bedrinkende bojaren er genoegen mee, in gezelschap van hun Tsaar te kijken naar berendansen, als ze dan eens een „voorstelling" wilden bijwonen. Die eerste houten schouwburg dankte zijn ontstaan aan de nieuwlichterij van de Poolsche kooplieden, die in de Hanzesteden aan de Oostzee Nederlandsche en Engelsche tooneelgezelschappen hadden zien optreden, en iets daarvan overbrachten naar de Oekrajien, waarvandaan dit Westersch half-heidensch wonder tenslotte ook Moskou bereikte.

Tot dan toe waren de Ruslanden volkomen middeneeuwsch en Oostersch gesloten geweest. Men kan zich denken, hoe, slechts eenige decenniën later, door hun publiek gereageerd is op Molière's Médecin malgré lui (dat sindsdien altijd op het répertoire is gebleven), en hoe een moeielijke omwenteling de geest, die dorpsch en byzantijnsch was, heeft doorgemaakt om aan de cultuur van Lodewijk XIV, en later de burgerlijk-realistische, zich aan te passen.

Men begrijpt daarom wel zeer goed Tolstoi, dat hij tegen die onvermoeide indringing van het gansch andere Westen zich verzette. En nu heeft merkwaardigerwijs juist de literatuur, een der minst „toegepaste" van alle kunsten, een groot deel van het Russisch karakter kunnen in zich bevestigen (o.a. in Tolstoi's werk), de beeldende kunsten daarentegen, het tooneel inbegrepen, hebben na 1640 het tegen het Westen meer en meer moeten afleggen. En het tooneel onderging dit, hoewel het van den aanvang af op middeleeuwsche en nationale wijze was ingericht: het tooneel was lijfeigenen-tooneel, niet bestond het als in het Westen, dat een bourgeoisie had om ze te onderhouden, uit reizende beroepsgezelschappen. Men zou meenen, dat juist bij zulk een typisch Russisch tooneelleven, waar de parterre gevuld was met den barine en zijn aanhang, terwijl de scène tooneelspelers droeg, die maatschappelijk gesproken oneindig ver van hem afstonden (immers zij waren lijfeigenen), dat daar door die scherpe scheiding de vòlkskunst zou hebben overwogen. Maar dit is niet zoo. De lijfeigenen, die men drong tooneelspelers te worden, waren voornamelijk kinderen van bedienden, soms de bedienden zelf, en zoo kwam het, dat die privé tooneelgezelschapjes der adellijke grootgrondbezitters beschouwd kunnen worden als een soort pronkvoertuigen van hun eigen, Westersch zich richtenden geest.

Die geest werd, wel te verstaan, regelmatig gevoed door import-sterren: eerst noodigde men Duitschers, toen Italianen (opera en ballet), dan de Franschen aan de hoven. Elisabeth, onwettige dochter van Peter den Groote, heeft veel voor deze europeaniseering van het tooneel gedaan. De lijfeigenen-tooneelspelers liet men zich richten (en zij richtten zich vanzelf) naar deze buitenlandsche voorbeelden.

Tot aan de afschaffing der lijfeigenschap in de tweede helft der 19e eeuw is dit in het algemeen zoo gebleven, en natuurlijk nog een heelen tijd daarna. Het Keizerlijk Theater te St. Petersburg en de Keizerlijke Balletschool waren tot 1917 niet anders dan een voortzetting van lijfeigenen-tooneel. Ook zeggen zij, die ter plaatse bekend zijn, dat zelfs nu nog, na de Revolutie, de tooneelspelers-studio's iets hebben behouden van het beslotene, het, hoe moet men 't noemen, klooster- en pensionaatachtige, dat het leven der lijfeigen-tooneelgezelschappen kenmerkte. (Anna Pavlova getuigt in haar Gedenkschriften van dat pensionaatachtige van haar Petersburgsche Balletschool).

Zoo is het natuurlijk in ieder opzicht: het verleden, het eenmaal nationaal heerschende, het autochthone, mag worden ontkend en bestreden, het straalt steeds min of meer door in het nieuwe. Zooals het lijfeigenentheater nog zijn invloed uitoefent zelfs op het revolutionaire tooneelleven van thans, zoo werkte reeds lang de ikonen-kunst zich uit in den tooneelbouw, en doet zij het nog, deed zij het tenminste gisteren. Dat is in allerlei décor nog aan te wijzen. Zelfs de verfijneling Bakst, en juist Bakst ontkwam niet aan dien moeder-greep.

Maar het is tijd, over het 20ste eeuwsche Russische tooneel te spreken.

Tot het eind der 19e eeuw toe was het theater in Rusland dus hoftheater. De stijl van het 19e eeuwsche Russische tooneel, indien men van stijl wil spreken, bestond uit verdunde oplossing van Westersche zoogenaamde stijlen (de burgerlijke); men vergenoegde zich ginds, als in ons Westen, met het bekende epigonenwerk: een slap romantiseerend naturalisme, waarmee ieder, die wat ouder is, zich herinnert, dat ook in Nederland het publiek toentertijd voldaan was.

In 1897/98 komt dan Stanislawski Moskou op stelten zetten door het stichten van het Moskousche Kunstenaars-Theater. Hij heeft eenige jaren tevoren de werkelijk

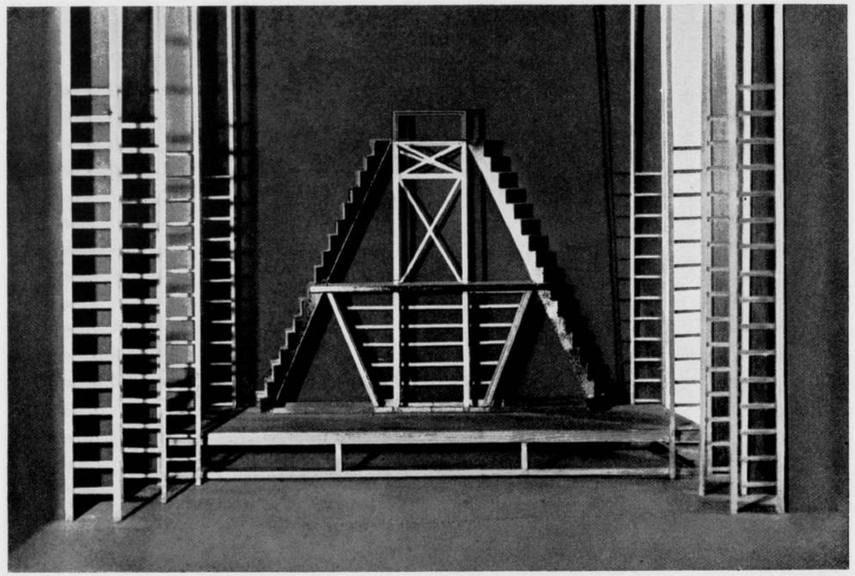

„HET PURPEREN EILAND" VAN BOELGAKOFF, KAMMERTHEATER MOSCOU, TAIROFF

„naturalistische" Meiningers gezien. Ook Laube van het Burgtheater heeft hem den nieuwen weg gewezen. Stanislawski begint met architectonische vereenvoudiging en coloristische verdieping van het décor. Hij enscèneert Othello. Soms gaat hij bij de decoreering tot op de ikonen terug om in Godsnaam aan de geestelooze salonkunst (Sardou) te ontkomen. Het is de tijd, dat men gewaagt van een nieuw geluid in het Russisch tooneelleven. Aan deze periode van Stanislawski's arbeid te Moskou herinnert in veel opzichten het eerste streven van Royaards en Verkade een jaar of tien later ten onzent (Lanseloet, Hamlet, Elckerlic, Adam in Ballingschap).
Naast Stanislawski zijn het Meyerhold en Taïroff, die als belangrijkste hervormers op den voorgrond zullen treden. Wsewolod Meyerhold was vóór den oorlog Stanislawski's medewerker te Moskou, maar het schijnt dat hij zich snel aanpaste aan meer algemeene wenschen: hij zocht en vond een grooter populariteit door steeds schilderachtiger enscèneering, steeds rijker décor, zoodat het tooneelspel zelf bij hem daardoor wel wat achteraan kwam; waar echter tegenover stond, dat zijn opvoeringen in breeden stijl reikten naar die groote pantomime en het ballet, die ook vroeger van zooveel beteekenis zijn geweest in Rusland. Deze volgeling en bestrijder van den eersten tooneelhervormer zag zich weldra opgenomen in de leiding van het Keizerlijke Theater te St. Petersburg. Djagileff, Fokin, Bakst vormden zijn schitterenden sleep. Jushni, de cabaret-leider met zijn ook hier bekenden Blauwe Vogel, kan men een actueelen popularisator noemen van hen allen.
Historisch gezien interessanter, want meer wezenlijk modern, meer een „teeken des tijds" was de poging van Alexander Tairoff, eerst samen met den enthousiasten Mardschanoff in 1912, later alleen in 1914, toen de oorlog begonnen was (Moskauer Kammertheater). Deze merkwaardige figuur, die eigenlijk in 1912, aan alle tooneel wanhopend, de planken had willen vaarwel zeggen, en die door het toeval der ontmoeting met Mardschanoff tot activiteit geraakte, verzette zich in zijn kunst zoowel tegen het ouderwetsche stijltheater als tegen het nieuwe naturalistische tooneel van Stanislawski. Hem liet alles wat tot dan toe gewéést was onvoldaan. Hij vormde op zijn eentje een lading springstof tegen het heele verleden van de Russische tooneelkunst. Er is in hem een duidelijk element van tot elken prijs wèg-willen uit het bestaande, vergelijkbaar met de furor van het futurisme, — hetwelk aan het Fascisme vooraf ging, zooals Tairoff voorafgaat aan de Communistische Revolutie. Zij zijn echter geen van beide, zoomin Futurisme als Tairoffisme dàt geworden, waaraan zij zijn voorafgegaan. Zij zijn te

„HET PURPEREN EILAND" VAN BOELGAKOFF, KAMMERTHEATER MOSCOU, TAIROFF

denken als laatste (oud-Italiaansche en oud-Russische) stuiptrekkingen, niet als dragers van den nieuwen tijd. Wàt Tairoff tegen het oud-modische, in alle opzichten vlakke salontooneel had is duidelijk, immers het is hetzelfde als wat Stanislawski er in hinderde en ons in Nederland gehinderd heeft, voorzoover wij tenminste oud genoeg zijn om te hebben meegemaakt, voor en nà 1900, de voorstellingen b.v. van de Kon. Vereeniging Het Ned. Tooneel.
Maar ook Stanislawski's arbeid bleef Tairoff tegenstaan. Hem hinderde het zwevend aesthethische, het niet-doorgevoerde, niet principiéél vernieuwende ervan. Dit is hetzelfde bezwaar, waardoor sommigen in Nederland, na een eerste gevoel van opluchting, nooit met volle geestdrift zich aan de hervormers Royaards en Verkade hebben kunnen overgeven. Tairoff erkende, dat Stanislawski weer levende kunst had gemaakt van een theater, dat tot dan toe met kunst weinig meer van doen had gehad. Hetzelfde moet men den Hollandschen hervormers dankbaar nageven. Maar hij erkende geen werkelijk nieuwe, de grondslagen vernieuwende kunst.
Toen Tairoff zelf die kunst zou brengen, heeft hij voor den decorbouw zich tot de middelen van het cubisme en expressionisme gewend. Hij ging het driedimensionale karakter van de tooneelruimte weer herstellen en dit stijlprincipe doen vergezeld gaan van gestyleerde voordracht. Met een ironischen omzwaai noemde hij zijn theater, dat dus naar nieuwe gebondenheid streefde, das Entfesselte Theater. Geholpen o.a. door Alexandra Exter maakte hij voor dien schouwburg (later ging hij naar het Kammertheater) ook tooneel-„constructies", als b.v. Venetië, dat bestaat uit eenige platte planken (de smalle kaden), een uit latten geformeerde boogbrug (een ander stedelijk aspect), een frisch geverfden ducdalf (het water), een kleurig gestreepte marquise (de vegeteerende bourgeoisie), eenige ronde maanschijven, die in de lucht hangen (de romantiek). Dit is, zooals men ziet, een decor van aanduidingen. Het is eigenlijk een variatie op Shakespeare's eenvoud in de scenerie. Maar méér toch werkte Tairoff, zooals gezegd, direct cubistisch. Actueele afbeeldingen in dit nummer doen zien, dat hij ook tegenwoordig aan die opvatting sterk hecht. Ook de kostuums hebben vaak plastisch vereenvoudigde, cubistische vormen. Een goed voorbeeld van zijn streven, voorzoover het meer aan het verleden aanknoopt, vindt men te Weenen in de Nationalbibliothek: een decorontwerp voor een opvoering van Salomé. Vóór een uiterst simpel gestyleerde onweerslucht bevinden zich rechts de eenvoudigst gestelde elementen van een paleisingang: bij drie zuilen eenige treden, en een zitplaats, alles rood, daar moet Holofernes

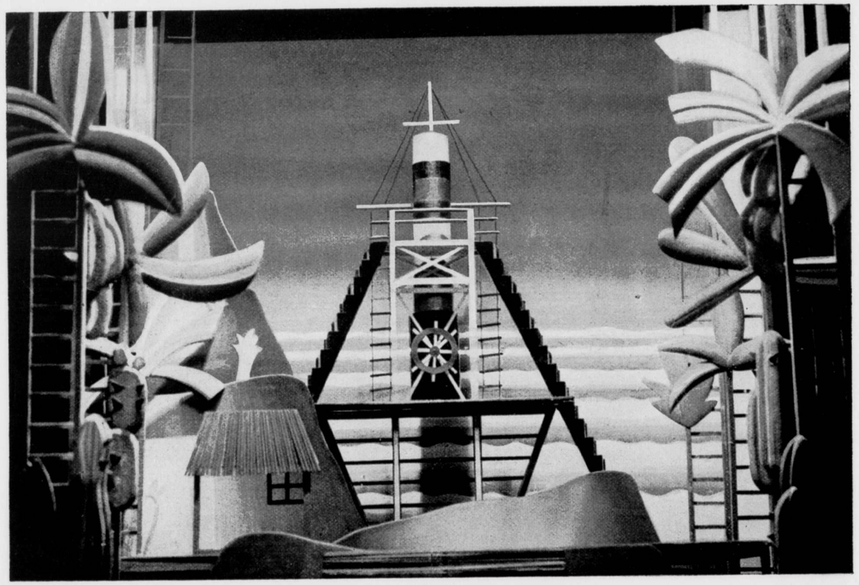

„HET PURPEREN EILAND" VAN BOELGAKOFF, KAMMERTHEATER MOSCOU, TAIROFF

zich ophouden; links een felgeel, schuin gehangen, strak stuk achterscherm bij een dofzwarte vloer, hier is de plaats voor de Johannes-scène. Afwisselend over het rood en zwart beweegt zich Salomé.
Tairoff openbaart zich nog steeds als een groote zoeker. Terwijl Stanislawski naturalist is gebleven met het accent op gevoelsontroering, is Tairoff's kunst sterk cerebraal fantastisch en streeft naar de grootst mogelijke spanning der zinnen.
Venetië, zoo straks genoemd, is één van Tairoff's „constructies". Ook deze constructies, hoewel zij verder zijn dan de cubistische scenerie, waren den jongen Sovjetkunstenaar El Lissitzky niet voldoende doordacht, gelijk aan Tairoff zelf het werk van Stanislawski indertijd niet doordacht scheen. Lissitzky nu projecteerde midden in een circusvormigen schouwburg, maar ook een plein zou zeer goed kunnen dienstdoen, een glasconstructie voornamelijk van spiralen, waarover volstrekt onnaturalistische metalen figuren van meer dan menschelijke grootte zich moesten bewegen, terwijl stemmen, door luidsprekers versterkt, alsmede radiogeluiden (elders opgevangen stationsgeluiden, boomgeruisch enz.) ertoe konden medewerken, de algemeene stemming te doen ontstaan. Maar Lissitzky's plannen — ik mocht er, veel omstandiger, verslag van geven in Elseviers Maandschrift van October 1928 — zijn nooit tot uitvoering gekomen.
Een ander Sovjet-verschijnsel is .... de revolutionaire kunst van den zich omkeerenden Meyerhold geworden. Eens tot de weelde sprekend door geweldige offeranden aan het grootsche decor, werd hij onder het bewind der Arbeiders en Boeren de organisator van een andere massa-kunst: Meyerhold's theatrale uitdrukkingswijze werd die van een groot motorisch bewegen op de scène, waarbij de acrobatische veelzijdigheid van de artisten voor hem een vereischte was. Zulk massaspel en nooit ophoudende, georganiseerde bewegelijkheid, waarbij vaak zelfs decors-op-rollen in beweging blijven, roept als vanzelf de gedachte wakker aan de mime, het masker, het koor (voor een oplossing in rust).
Het was logisch, dat zoodoende Meyerhold belandde bij de middelen, die voor hùn massakunst de Grieken en Romeinen gebruikten; Meyerhold ontnam aan de tooneelruimte alle bekleedsel en plaatste voor de nu zichtbaar geworden rauwe muurvlakten zijne stellages en andere requisieten, de machine of „machina" der antieken. Men merkt wel op, dat in die tooneel-machine meteen is tot uitdrukking gebracht wat het centrale streven is van den socialistischen opbouw: de mechaniseering van het economische apparaat der heele Unie.
Met een onvergelijkelijke kracht heeft hij in dezen geest

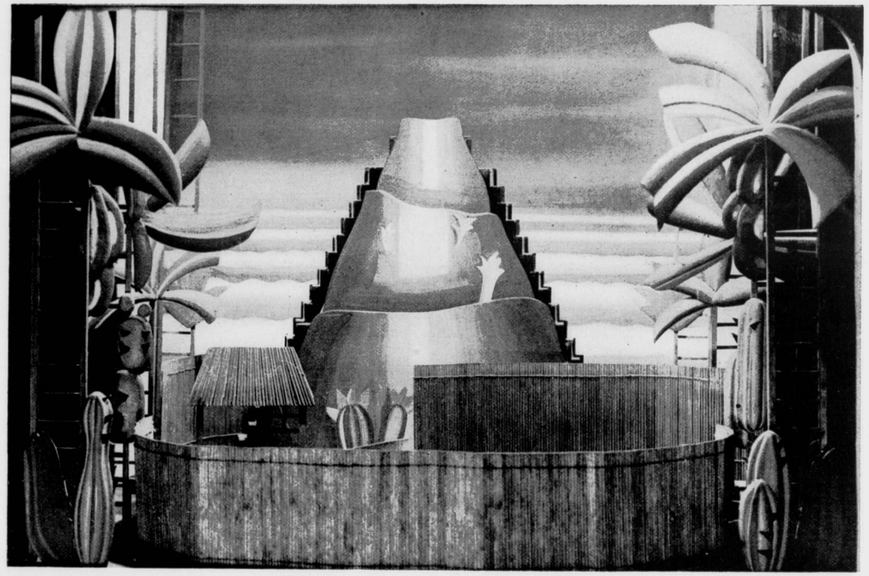

„HET PURPEREN EILAND" VAN BOELGAKOFF, KAMMERTHEATER MOSCOU, TAIROFF

heel Rusland van „tooneel" voorzien. Wie kort geleden als moesjik, niet lang geleden als lijfeigene nooit ofte nimmer tooneel zag, werd door hem in opdracht der Sovjet systematisch voorzien van tooneel. Hij organiseerde een zoogenaamd Agitatie-Theater, verdeelde daartoe de Sovjet-Unie in districten, zond zijn tooneelgezelschappjes rond als vormden zij bataljons van een tweede Roode Leger. Het waren vliegende theaters, men noemde ze: cultureele stormtroepen. Die traden overal op, maar vooral waar „het noodig was". Tegelijkertijd regisseerde Meyerhold in Moskou, Wreinoff in Leningrad de bekende voorstellingen op de historische pleinen, waarbij de groote revolutionaire gebeurtenissen van October '17 op feestelijke wijze (en bloedeloos!) werden herhaald voor een publiek van 60 à 80.000 personen. Dat waren voorstellingen, zegt Gregor, die parallelverschijnselen kunnen worden genoemd van de triumphale feesten der Egyptenaren, der Romeinsche imperatoren en der Fransche revolutie. Ook zijn zij eigenlijk een soort nieuwe Mysteriespelen. Alleen doet natuurlijk hier instede van God, de Revolutie er al het goede.
Naast het revolutionaire Theater van Meyerhold ontstonden sedert de overwinning der Bolsjewiki allerlei zoogenaamde Kleine Theaters. Er schijnen er voortreffelijke te zijn in dit land, dat in liefde en offervaardigheid voor tooneel en tevens wat betreft 't bezit van groote tooneelkunst en -kunstenaars het overig Europa voorbij streeft. (In Moskou waren volgens zekere gegevens in 1928 vier of vijfmaal zooveel schouwburgen als kino's). Die kleine theaters noemt men studio's. Zij zijn laboratoria voor tooneelkunst van morgen.
Tot slot en ter herinnering: over een klein theater, wel het primitiefste theater dat men zich denken kan, maar het was ook een typisch revolutie-verschijnsel: in 1917 zag men Sovjet-redenaars, rondom kleine houten pyramiden van eenige treden hoog wandelend, zich tot de menigte wenden, die een clown of komische Alte bij zich hadden om met grooter zekerheid de aandacht van het publiek vast te houden.
Het bovenstaande bevat enkele trekken van het Russische Theater, zooals het was en werd. De meeste feitelijke gegevens voor deze beschouwing werden ontleend aan Gregor en Fülöp-Miller, terwijl ook het Tijdschrift, dat het Genootschap Nederland-Nieuw Rusland uitgeeft, goede diensten bewees. De hier gereproduceerde theater-scènes en decors zijn alle van actueel karakter. Het op deze bladzijden geschrevene staat er slechts in zoover mee in verband, als alle actualiteit in verband staat met een beter overzienbaar verleden.

H. P. L. WIESSING

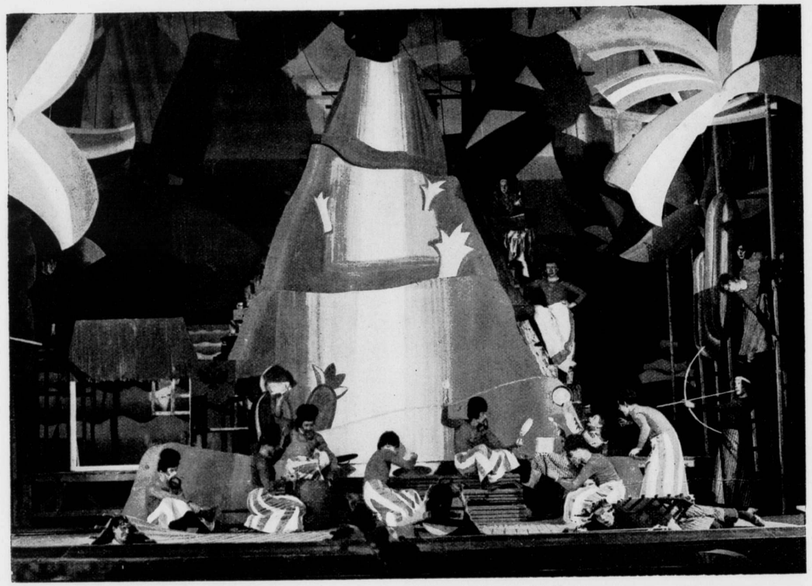

„HET PURPEREN EILAND" VAN BOELGAKOFF, KAMMERTHEATER MOSCOU, TAIROFF

„HET PURPEREN EILAND" VAN BOELGAKOFF, KAMMERTHEATER MOSCOU, TAIROFF

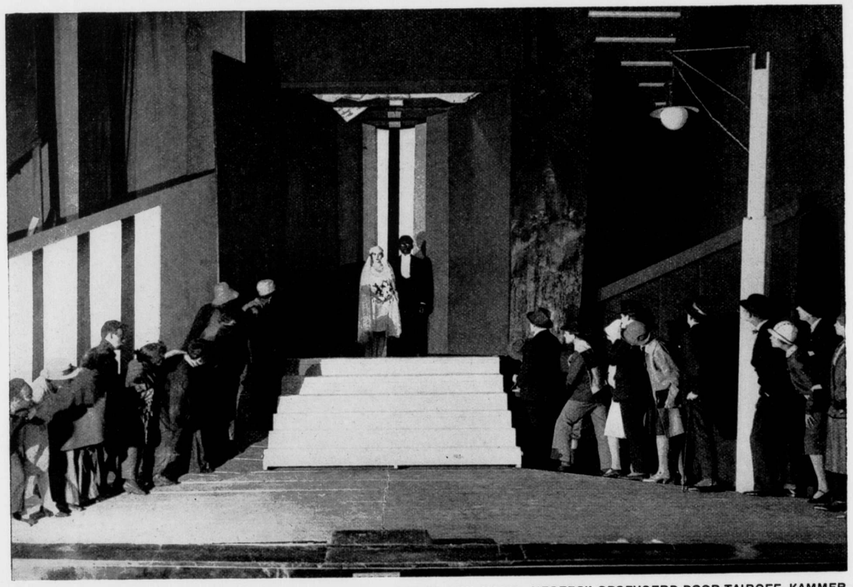

„ALL GOD'S CHILDREN GOT WINGS" VAN EUG. O'NEILL, ONDER DEN NAAM „NEGERS" OPGEVOERD DOOR TAIROFF, KAMMER-THEATER, MOSCOU.

„ALL GOD'S CHILDREN GOT WINGS" VAN EUG. O'NEILL, ONDER DEN NAAM „NEGERS" OPGEVOERD DOOR TAIROFF, KAMMER-THEATER, MOSCOU.

„200.000", OPERETTE IN SCÈNE GEZET DOOR GRANOFSKI, JOODSCH KAMMERTHEATER, MOSCOU

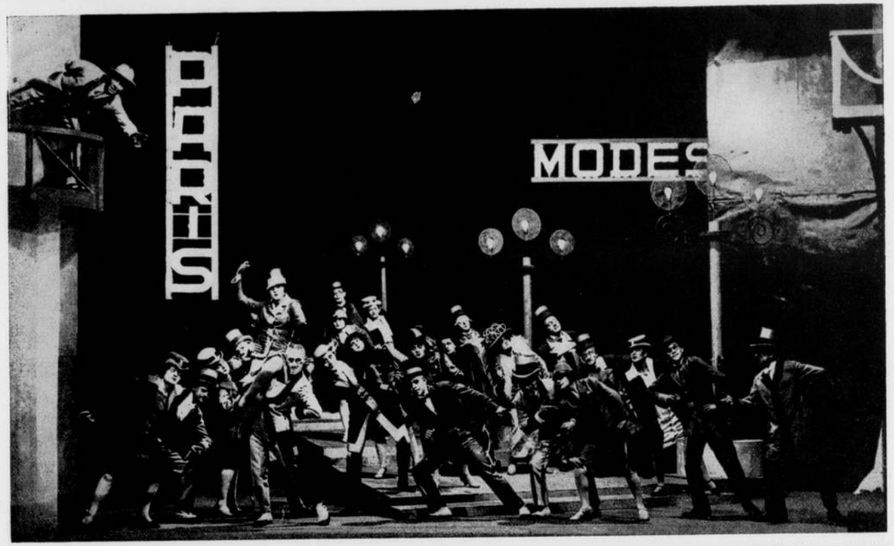

„MONSIEUR LE TROUADEC, SAISI PAR LA DÉBAUCHE", DOOR JULES ROMAINS, JOODSCH KAMMERTHEATER, MOSCOU

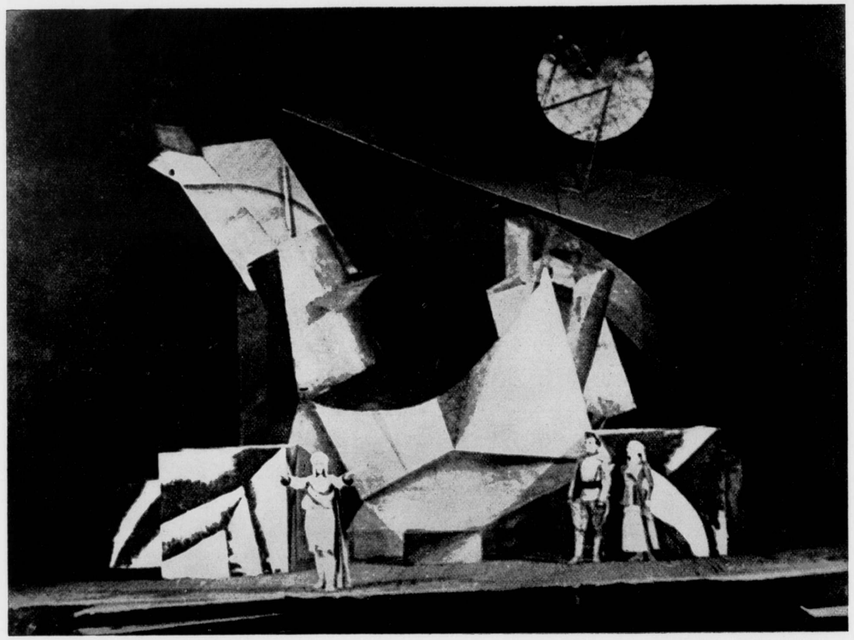

„MORGENRÖTE", THEATER MEYERHOLD, MOSCOU

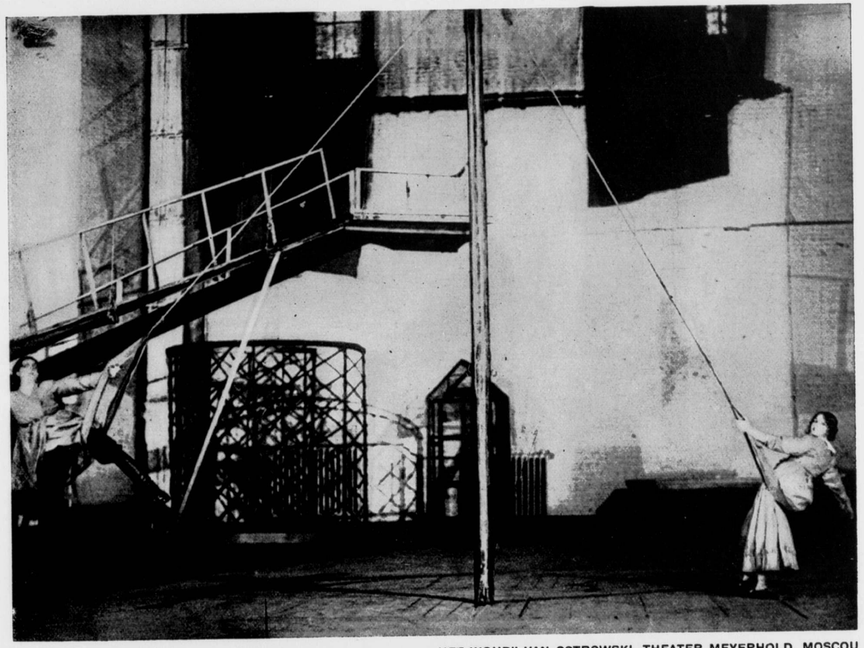

„HET WOUD" VAN OSTROWSKI, THEATER MEYERHOLD, MOSCOU

„LE COCU MAGNIFIQUE" VAN CROMMELINCK, THEATER MEYERHOLD, MOSCOU

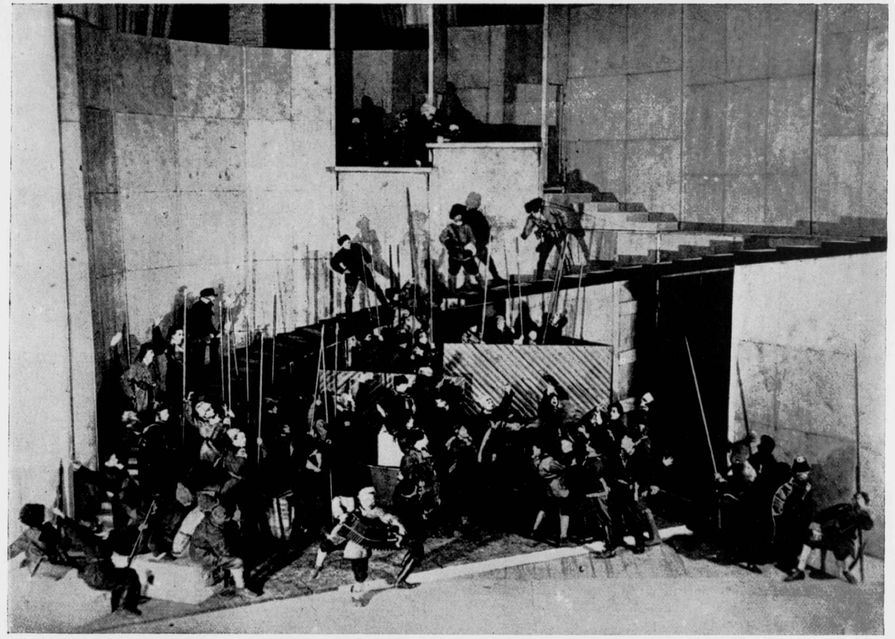

„KOMMANDARM 2", TREURSPEL VAN SELWINSKI, THEATER MEYERHOLD, MOSCOU

OPERA „DIE 3 APFELSIENEN", FEESTDAG OP 'T KASTEEL

„DE WILDEMAN" VAN SJERSJONEWITSJ EN PALMSKI NAAR VOLTAIRE'S „CANDIDE", STUDIO VAN HET KLEINE THEATER, MOSCOU, LEIDER KAWERIN

„NACHTSPINNEN" IN HET OPERETTE-THEATER

„DE WILDEMAN" VAN SJERSJONEWITSJ EN PALMSKI NAAR VOLTAIRE'S „CANDIDE", STUDIO VAN HET KLEINE THEATER, MOSCOU, LEIDER KAWERIN

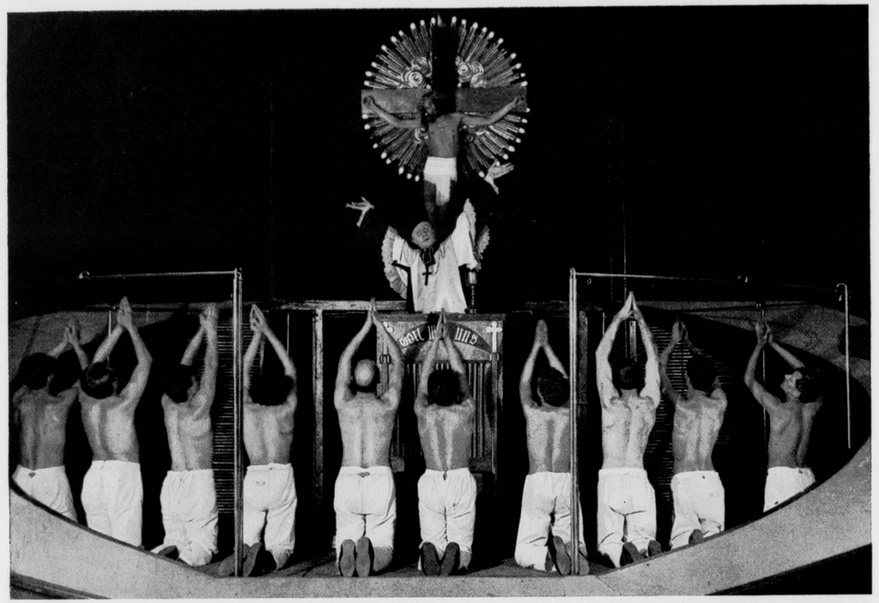

„DE AVONTUREN VAN DEN BRAVEN SOLDAAT SCHWEJK" DOOR JAROSLAV HAŠEK, REALISTISCH THEATER, SCÈNE DE GEVANGENIS-KERK, REGISSEURS WOLKOFF EN CHLENIAN

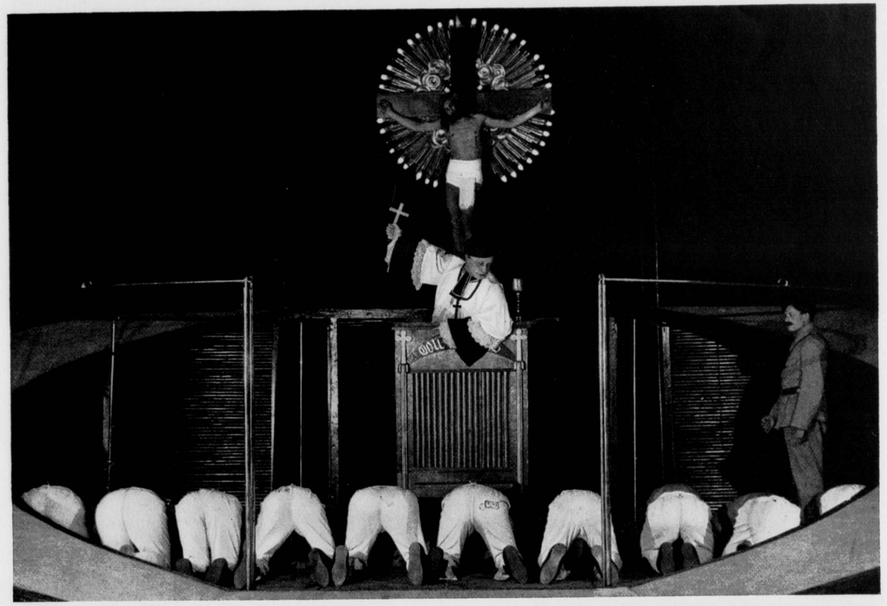

„DE AVONTUREN VAN DEN BRAVEN SOLDAAT SCHWEJK" DOOR JAROSLAV HAŠEK, REALISTISCH THEATER, SCENE DE GEVANGENIS-KERK, REGISSEURS WOLKOFF EN CHLENIAN

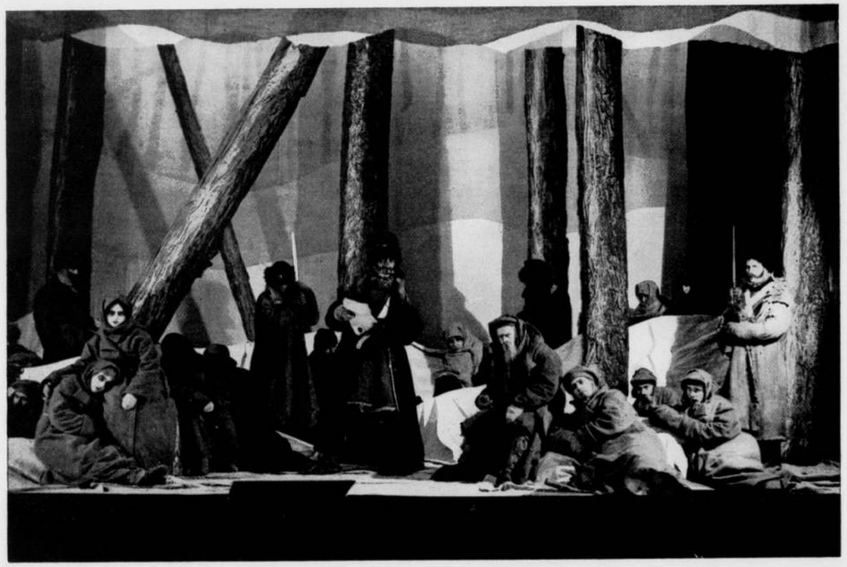

„ALBINA MEGOERSKAJA" IN EEN FILIAAL VAN HET KLEINE THEATER, MOSCOU

„REPUBLIK AUF DEN RAEDERN", ERMOLOWA'S THEATER-ATELIER

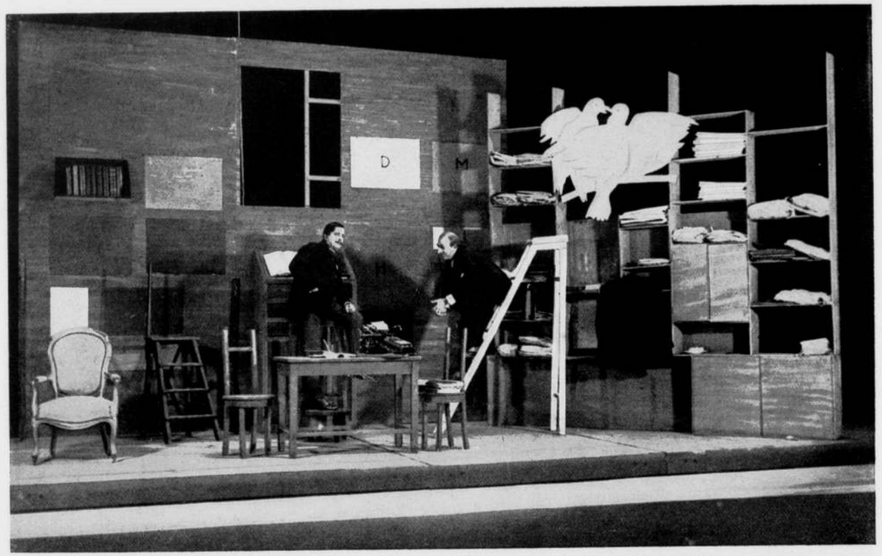

„DE ZAKENMAN" VAN HASENCLEVER, DRAMATISCHE SCHOUWBURG (VROEGER THEATER KORCH), MOSCOU

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

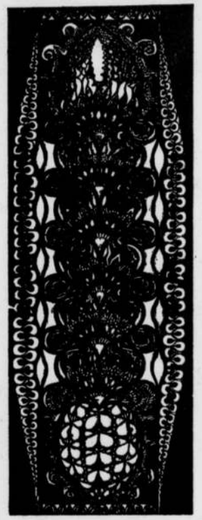

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

"CASTELL"

POTLOODEN
KOPIEERPOTLOODEN
INKTPOTLOODEN
KLEURPOTLOODEN
JUISTHEIDS-
TEEKENGEREEDSCHAP

WELBEKEND DOOR HUNNE KWALITEIT

DE DRUKKERIJ DER N.V.
IPENBUUR & VAN SELDAM

WAAR DIT TIJDSCHRIFT
WORDT GEDRUKT, LEVERT
SPOEDIG EN BILLIJK
AL UW BENOODIGDE
DRUKWERKEN
DESGEWENSCHT MET BIJ-
LEVERING VAN CLICHÉ'S

IS SPECIAAL INGERICHT VOOR HET
DRUKKEN VAN GROOTE OPLAGEN

NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47, AMSTERDAM
TELEFOON 42897

WENDINGEN

VENDINGEN

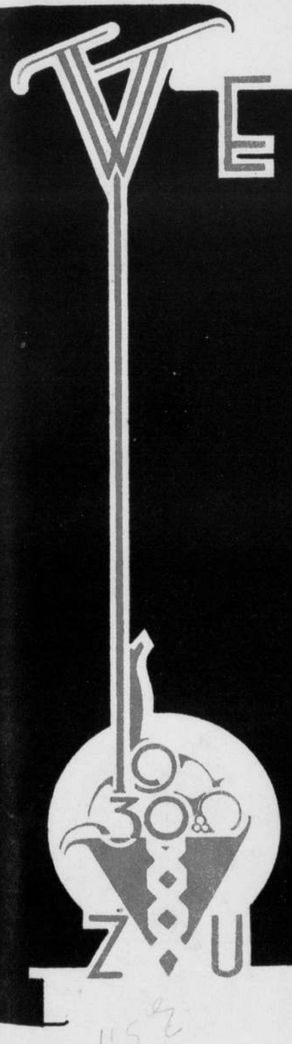

165 8

ISOLATIE GELUIDDEMPING

CELOTEX
INSULATING LUMBER

VOCHTWERING DECOR

IMPORTEURS
PRODUCTEN & GRONDSTOFFEN HANDEL MIJ.
SARPHATIKADE 1, AMSTERDAM
STATIONSWEG 37 B, ROTTERDAM

N.V. BREEDVELD'S
FABRIEK BIJ ST. LAURENS
BETIMMERINGEN
VITRINES
ROTTERDAM
ROCHUSSENSTR. 109 TELEF. 34891

HOLLANDSCHE
BETONMAATSCHAPPIJ

's-GRAVENHAGE
GROOT HERTOGINNELAAN 258
--- TELEFOON 33830 ---
TELEGR. ADRES: BETONIJZER

AFDEELING WEGEN

BITUMINEUZE WEGBEDEKKINGEN
OP FUNDEERING
VAN IEDER GEWENSCHT TYPE

Gebrand-
schilderd
glas
werkt door zijn harmonisch spel van lijn en kleur actief mede aan de verfraaiing van het interieur.
Aan 'n kunstzinnige uitvoering wijden wij al onze aandacht.
N.V.
A. N. DE LINT
DELFT

WENDINGEN

MAANDBLAD VOOR BOUWEN EN SIEREN VAN ARCHITECTURA ET AMICITIA

REDACTIE: C. J. BLAAUW - W. M. DUDOK - HILDO KROP - J. F. STAAL - P. VORKINK EN H. C. VERKRUYSEN
WENDINGEN, ORGAAN VAN HET GENOOTSCHAP ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM,
VERSCHIJNT IN DE NEDERLANDSCHE TAAL EN SOMS IN HET FRANSCH, DUITSCH OF ENGELSCH
WENDINGEN WORDT UITGEGEVEN DOOR C. A. MEES TE SANTPOORT, TELEFOON NR. 22220
WENDINGEN WORDT GEDRUKT BIJ DE NAAML. VENN. IPENBUUR EN VAN SELDAM TE AMSTERDAM
ABONNEMENT BIJ DE UITGEVERS OF BIJ DEN BOEKHANDEL. VOOR BELGIE „DE SIKKEL" ANTWERPEN

No 11 EN 12

DIT IS NUMMER 11 EN 12 VAN DE 10DE SERIE (1929) EN GEWIJD AAN ARCHITECTUUR IN PLAN ZUID TE AMSTERDAM. MET BEHOUD VAN DE BESTAANDE TYPOGRAFIE NAAR ONTWERP VAN H. TH. WIJDEVELD IS DIT NUMMER SAMENGESTELD DOOR H. C. VERKRUYSEN. DE INLEIDING IS GESCHREVEN EN HET OMSLAG IS ONTWORPEN DOOR IR. H. T. ZWIERS

ARCHITECT J. BOTERENBROOD

APOLLOLAAN HOEK BACHSTRAAT

GEDACHTEN

AMSTERDAM-ZUID, DOOR IR. H. T. ZWIERS.

Het is eigenlijk nog te vroeg om van het uitgestrekte gebied van het groeiende Amsterdam-Zuid een eenigszins zuiver beeld te geven. Zeer zeker is het nog te vroeg om daaraan een uitgesproken kritische beschouwing vast te knoopen. Dit nummer kan dan ook niet meer zijn en is niet anders bedoeld dan als een vluchtige kaleidoskopische indruk van een levend en groeiend stadsdeel, waarin zich een brok leven en groei van de grootere stad zelf vastlegt.

In méér dan één opzicht onderscheidt het nieuwe Zuid zich reeds van het 10 jaren oudere gedeelte, maar ook zeer typisch van andere standsgedeelten b.v. van West. Meer dan in eenig ander stadsdeel vinden we hier een gemengde bevolking, d.w.z. men treft hier zoowel arbeiderswoningen als de kostbaarste flats en particuliere huizen aan. Daardoor is een ruime verscheidenheid ontstaan welke zoowel kazernebouw van vier woonlagen omvat als grootere beneden- en bovenhuizen en royale heerenhuizen; daarnaast echter ook de lagere bebouwingen in min of meer kostbare eengezinswoningen en vrije stadsvilla's.

Bovendien is in dit geheele stadsdeel op ruime wijze gezord voor de typische Amsterdamsche reminiscensen: water en groen.

Door deze verscheidenheid heeft het geheele stadskwartier ontegenzeggelijk een groote charme gekregen ondanks de bezwaren die in onzen tijd zeker aan dergelijke verscheidenheid vastzitten en die hier op meer dan één plaats voor den dag komen.

Immers, gebrek aan eenheid en aanpassingsvermogen demonstreeren zich wel zeer duidelijk, daar waar de verscheidenheid in beginsel in het stadsplan is vastgelegd, vooral omdat deze gedeelten veelal correspondeeren met de plaatsen, waar door bebouwing met afzonderlijke of groepsgewijze „betere" eengezinshuizen een meer individueele behandeling der afzonderlijke woonhuizen reeds in de lijn ligt.

Hoe ver wij nog verwijderd zijn van zoodanige algemeen gefundeerde architectuurbegrippen, dat daaruit vanzelf een eenheid in den opbouw groeit, bewijst een bebouwing als die van den Stadionweg, waar het zorgvuldige toezicht van de Commissie-Zuid, ook en juist op de onderlinge aansluitingen der afzonderlijke woonhuizen, niet het ontstaan van een min of meer chaotisch stadsbeeld heeft kunnen voorkomen.

Daar waar grootere gedeelten in één hand konden worden gehouden, zijn de resultaten in dit opzicht natuurlijk aanmerkelijk beter. In tal van steden tracht men meer en meer bevredigende resultaten te bereiken door zooveel mogelijk grootere gedeelten in één hand te houden. Toch is het jammer, dat dergelijke overwegingen blijknog n o o d i g zijn om tot een redelijk stadsbeeld te komen, omdat daaruit telkens weer blijkt, hoe groot juist nog de onderlinge verschillen zijn. Onder die omstandigheden kan de taak van het overheidstoezicht dan ook geen andere zijn, dan de verzorging van het algemeene beeld en van de onderlinge aansluiting, d.w.z. het helpen scheppen van zoodanige overgangen, dat de verschillen tusschen aangrenzende bebouwingen daardoor zooveel mogelijk genivelleerd worden. Het gladstrijken van de plooien.

Zoo wordt nog een groot deel van het stadsbeeld bepaald door de toevallige, min of meer groote gedeelten, die tenslotte in de handen van één eigenaar of erfpachter komen of die groepsgewijs door één architect ontworpen zijn. De tegenkant van deze gevel-architectuur-in-één hand komt echter op tal van plaatsen reeds aan den dag, waar omzet en kwaliteit der productie geen gelijke tred meer houden en het ontwerpen der gevels tot matte schablone wordt.

Dat gevelaspect en straatbeeld niet steeds van dezelfde waarde zijn, ligt in den aard der geheele ontwikkeling; als een zeer merkwaardig voorbeeld daarvan wil ik alleen noemen de Minervalaan-bebouwing van Roodenburg, die door een groot gehouden rhythme des te beter zal worden, naarmate ze over grooter uitgestrektheid wordt voortgezet, doch wier functie in het straataspect vermindert met elke travee verkorting. Hier zal dus de beteekenis van een reeds gedeeltelijk bestaande bebouwing in het stadsbeeld eerst bepaald worden door de

ARCHITECT C. KRUIJSWIJK DEURLOSTRAAT

wijze waarop deze bebouwing al of niet vervolgd zal worden.
Het is hier niet de plaats verder in te gaan op het karakter van dit stadsdeel of van afzonderlijke gedeelten daarvan, bouwwerken o. d. Alleen zij nog gememoreerd een ruimere toepassing voor de gevels van betere materialen, een voorkeur voor fraaiere baksteensoorten, die mij niet overal even overtuigend voorkomt, een terugkeer tot een min of meer ruim gebruik van gehouwen steen en tenslotte het overheerschen van zichtbare kap-afdekkingen, die weliswaar in de meeste gevallen niet de volle bouwdiepte overspannen, maar die toch ook niet geheel als schijnkappen beschouwd mogen worden. Ze zijn m.i. niet minder verdedigbaar, dan de verdiepingen-zolderbergplaatsen-over-een-deel-van-de-diepte, die in tal van platte bouwblokken voorkomen.
Bij deze oppervlakkige opmerkingen over een architectuur die zelf in hoofdzaak van-den-buitenkant is, moeten wij aan de hand van het afbeeldingsmateriaal volstaan. Daarmede wil echter niet gezegd zijn, dat gevelarchitectuur en straatbeeld van minder beteekenis zijn voor een bouwkunst die meer dan hier van binnen uit gegroeid zou zijn en dat het verwijt, dat deze architectuur zinloos móét zijn omdat zij slechts den buitenkant verzorgt, geheel gegrond is. Integendeel, zoolang een gebouw behalve een technisch min of meer volmaakt gebruiksobject ook nog imponderabele zaken als sfeer, stemming, gezelligheid, vertrouwdheid, voornaamheid e.d. mag suggereeren, zoolang zal ook de stad niet alleen een zoo goed mogelijk verkeersmedium c.s. moeten zijn, maar tegelijk een geheel waar men monumentaliteit en vriendelijkheid, grootschheid van beweging en stille rust, gezelschap en eenzaamheid kan vinden. Zoo heeft het gebouw in wezen tweeërlei functie, niet alleen die van

ARCHITECT J. ZIETSMA (LINKERGEDEELTE) EN ARCHITECT A. J. WESTERMAN (RECHTERGEDEELTE) AMSTELKADE

dienstbaarheid aan eigen eischen en bevrediging van eigen behoeften.
Dat bouwen het scheppen van ruimten van-binnen-uit en naar de eerlijke uitbeelding van de innerlijke opbouw zou zijn, is een inzichzelf onjuiste, immers onvolledige, opvatting van een ruimer beginsel; het gebouw schept niet alleen omsloten ruimte, maar ook open ruimte.
Zoo bevat het volledige bouwprogramma niet alleen eischen van binnenuit, waaraan voldaan moet worden, maar evenzeer eischen-van-den-buitenkant.
En de noodzakelijke conflikten daartusschen kunnen slechts schijnbaar worden vermeden door een der beide primair te stellen; in wezen is de aanvaarding dezer conflikten voorwaarde voor de harmonische „oplossing" daarvan.
Waar men ook de grens trekt, ergens houdt het individu op zelfstandig te zijn en wordt deel van de gemeenschap. Zoo gaat, waar de ruimtelijke omslotenheid ophoud het gebouw over in de gemeenschappelijkheid en verliest daarmee het recht die eenzijdige zelfstandigheid te laten gelden die alleen door de eigen innerlijke structuur beheerscht wordt.
Als verschijnsel is de bouwkunstige werkzaamheid die zich in hoofdzaak bezig houdt met groepeering en met verzorging van het uitwendig aspect dan ook in beginsel van dezelfde orde als het consequente van-binnen-naar-buiten-bouwen. Beide bewegen zich aan dezelfde oppervlakte, aan dezelfde ruimtelijke begrensdheid, doch aan verschillende zijden daarvan. De een spant deze oppervlakkigheid, daar waar de inwendige ruimtelijkheid noodzakelijk voor hem ophoudt, de ander daar waar de uitwendige ruimtelijkheid het hem noodig doet voorkomen. Beide zijn, in bewust volgehouden eenzijdigheid, teekenen des tijds, die aan volledigheid nog niet toe is.

ARCHITECT C. J. BLAAUW, AANSLUITING LINKS AAN SCHOOL P. W., AFDEELING GEBOUWEN

JEKERSTRAAT

ARCHITECT L. PETERS

DEURLOSTRAAT

ARCHITECT A. J. WESTERMAN

NOORDER AMSTELLAAN

ARCHITECT G. J. RUTGERS. EERSTE GED. STRAAT LINKS EN RECHTS. BRUGHUISJE ARCHITECT P. KRAMER. VOLGENDE BLOKKEN LINKS ARCHITECTEN J. ROODENBURG EN C. KRUIJSWIJK

SCHELDESTRAAT

ARCHITECT J. M. VAN DER MEIJ, OVERZIJDE TITIAANSTRAAT. ARCH. PH. A. WARNERS, OLYMPIAPLEIN HOEK TITIAANSTRAAT

P. W. AFDEELING GEBOUWEN. SCHOOLGEBOUW

DANIËL WILLINKPLEIN

P. W. AFDEELING GEBOUWEN. SCHOOLGEBOUWENCOMPLEX F.

DONGESTRAAT

P. W. AFDEELING GEBOUWEN. SCHOOLGEBOUWENCOMPLEX F.

DINTELSTRAAT

ARCHITECT G. J. RUTGERS

NOORDER AMSTELLAAN

ARCHITECT A. J. WESTERMAN. MIDDEN EN RECHTS; LINKS BOUWBLOK VAN ARCHITECT G. J. RUTGERS

AMSTELKADE

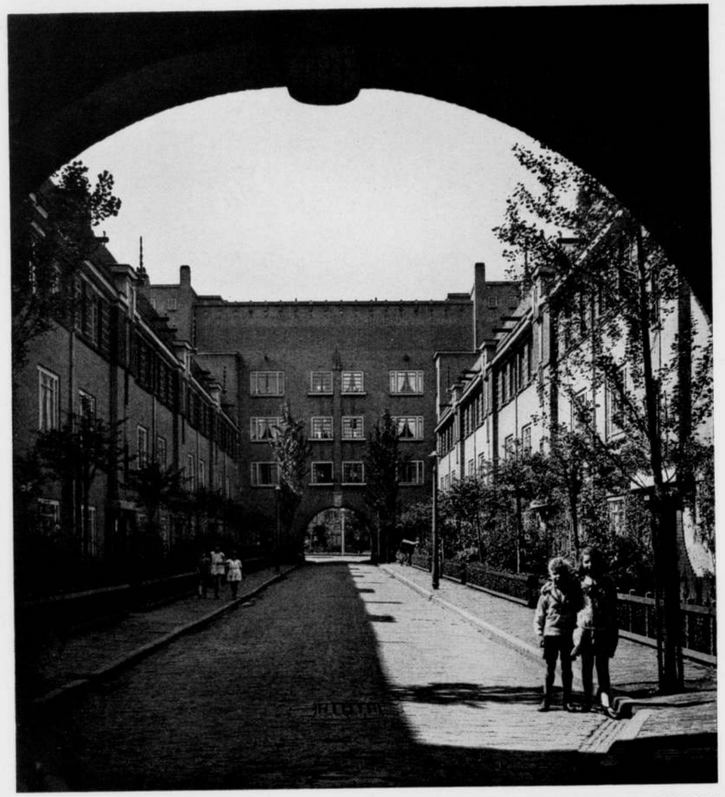

ARCHITECT IR. J. GRATAMA.

SIMSONSTRAAT, DOORGANG IN BOUWBLOK OP BLZ. 17

ARCHITECT IR. J. GRATAMA

OLYMPIAWEG

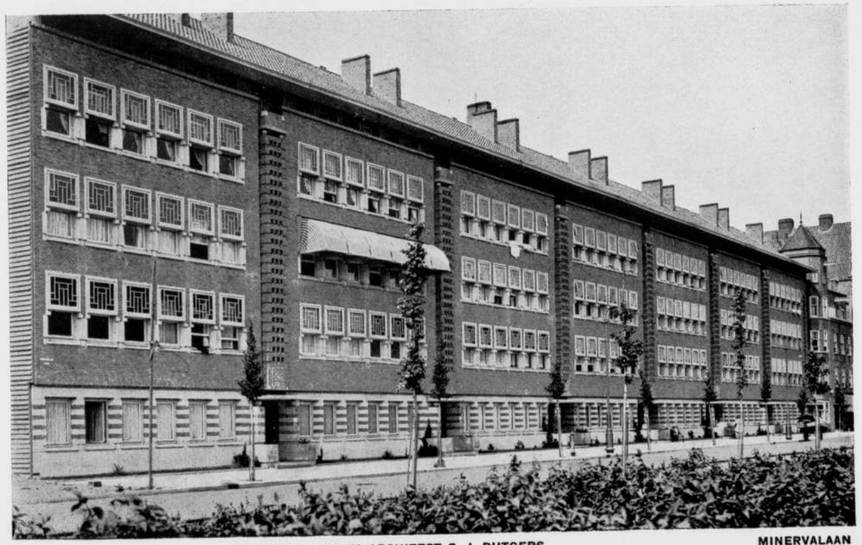

ARCHITECT J. ROODENBURGH; AANSLUITING RECHTS ARCHITECT G. J. RUTGERS

MINERVALAAN

ARCHITECT J. ROODENBURGH; AANSLUITING RECHTS ARCHITECT A. J. WESTERMAN

VOLKERAKSTRAAT

ARCHITECT J. ZIETSMA; AANSLUITING RECHTS ARCHITECT G. J. RUTGERS

MICHEL ANGELOSTRAAT

ARCHITECT G. J. RUTGERS, RECHTER BOUWBLOK; ARCHITECT CH. DEKKER, LINKER BOUWBLOK

MAASSTRAAT

ARCHITECT PH. A. WARNERS

HOEK EUTERPESTRAAT EN LEONARDOSTRAAT

ARCHITECT PH. A. WARNERS

OLYMPIAPLEIN HOEK EUTERPESTRAAT

ARCHITECT A. J. WESTERMAN

APOLLOLAAN

ARCHITECT A. J. WESTERMAN

APOLLOLAAN

ARCHITECT G. J. RUTGERS

APOLLOLAAN

ARCHITECT G. J. RUTGERS

APOLLOLAAN

ARCHITECT H. TH. WIJDEVELD

DIJSSELHOFPLANTSOEN

ARCHITECT P. KRAMER

DIJSSELHOFPLANTSOEN

ARCH. A. J. WESTERMAN, BOUWBLOK RECHTS, MEMLINGSTRAAT; LINKS CHR. H. B. S. ARCH. E. A. C. ROEST EUTERPESTRAAT

W. BOGTMAN
HAARLEM
EMMAKADE
45 45

GEBRAND
GESCHILDERD
GLAS

GLAS IN LOOD

DE DRUKKERIJ DER N.V.
IPENBUUR & VAN SELDAM
WAAR DIT TIJDSCHRIFT
WORDT GEDRUKT, LEVERT
SPOEDIG EN BILLIJK
AL UW BENOODIGDE
DRUKWERKEN
DESGEWENSCHT MET BIJ-
LEVERING VAN CLICHÉ'S
IS SPECIAAL INGERICHT VOOR HET
DRUKKEN VAN GROOTE OPLAGEN
NIEUWE LOOIJERSSTRAAT 47, AMSTERDAM
TELEFOON 42897